

Digitaliseret af | Digitised by

**DET KGL.
BIBLIOTEK**

Royal Danish Library

Forfatter(e) Author(s):	Goll, August.; med Omslagstegning af Hans Tegner.
Titel Title:	<u>Forbrydertyper hos Shakespeare : seks Foredrag</u>
Udgivet år og sted Publication time and place:	Kjøbenhavn ; Kristiania : Gyldendalske Boghandel. Nordisk Forlag, 1907
Fysiske størrelse Physical extent:	184 s.

DK

Værket kan være ophavsretligt beskyttet, og så må du kun bruge PDF-filen til personlig brug. Hvis ophavsmanden er død for mere end 70 år siden, er værket fri af ophavsret (public domain), og så kan du bruge værket frit. Hvis der er flere ophavsmænd, gælder den længstlevendes dødsår. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

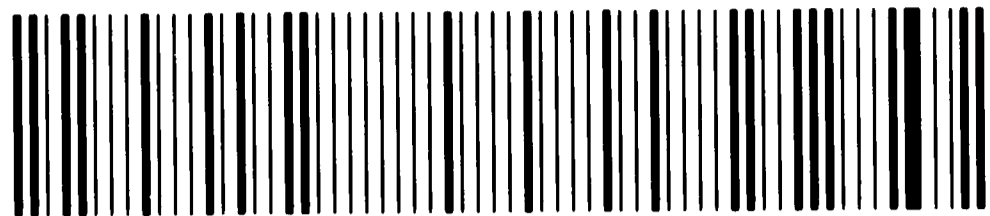
UK

The work may be copyrighted in which case the PDF file may only be used for personal use. If the author died more than 70 years ago, the work becomes public domain and can then be freely used. If there are several authors, the year of death of the longest living person applies. Always remember to credit the author

56.153-8°

DET KONGELIGE BIBLIOTEK
DA 1.-2.S 56 8°

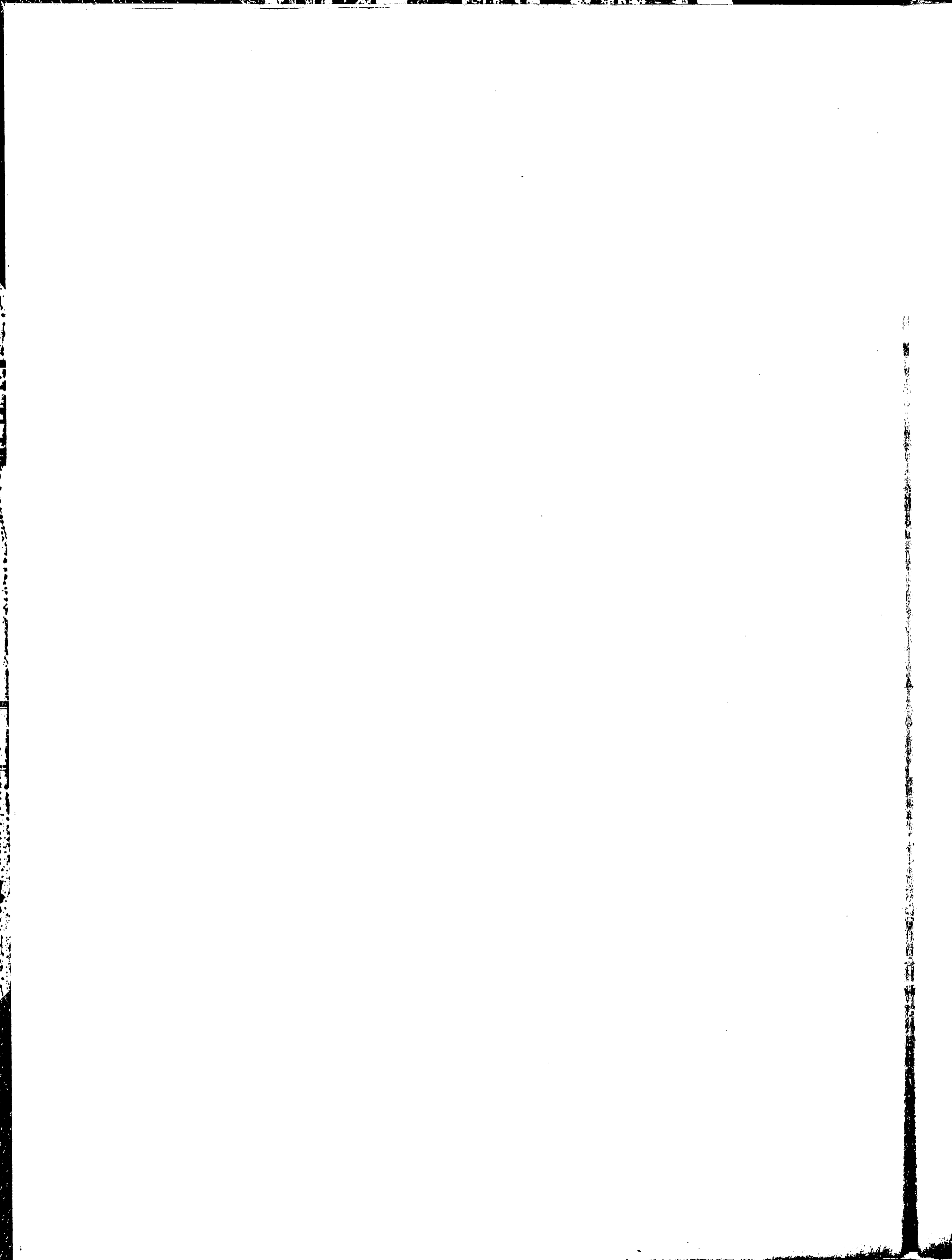

1 1 56 0 8 01216 1

TRG

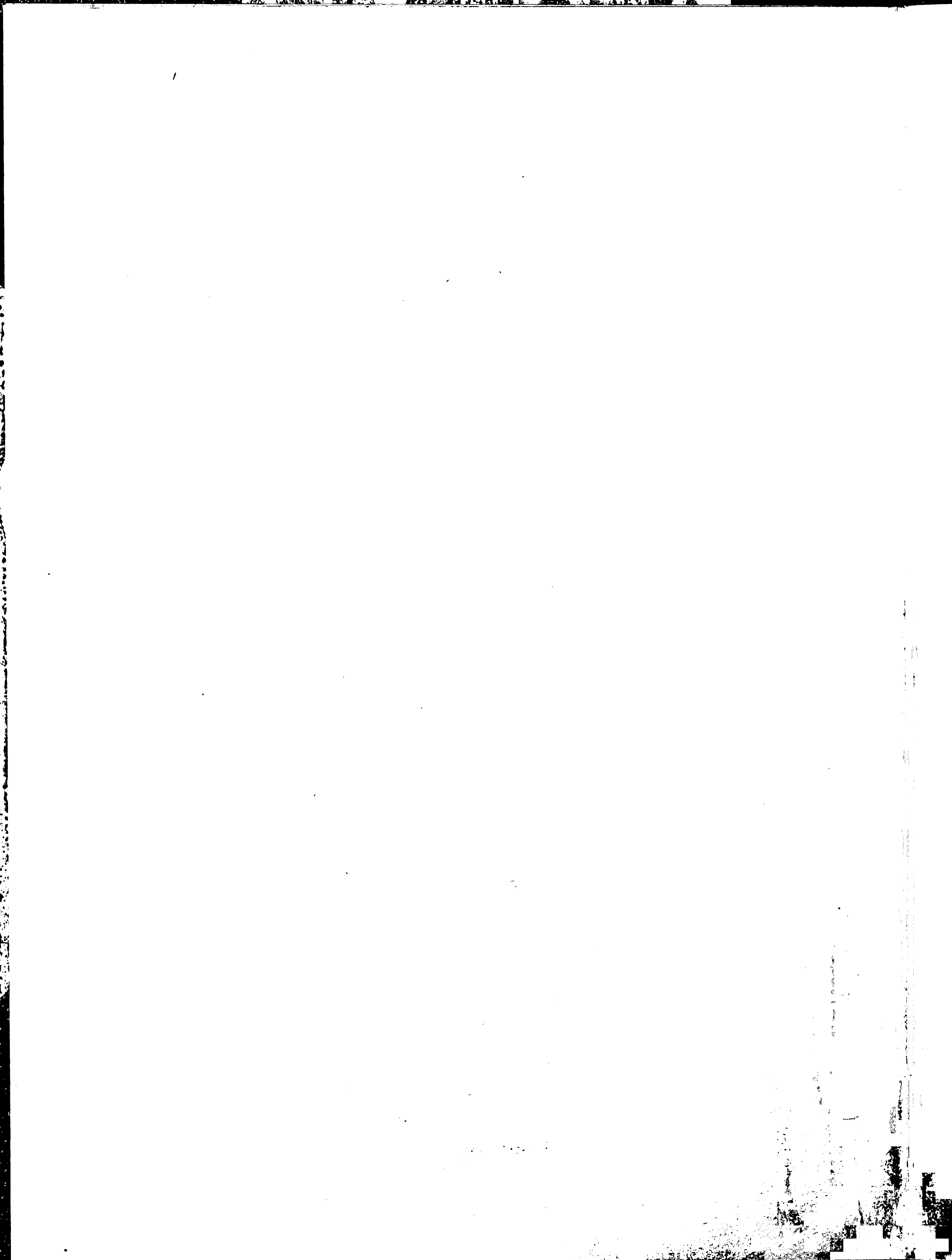
Mogens Winck
1923

AUG. GOLL.
FORBRYDERTYPER
HOS
SHAKESPEARE

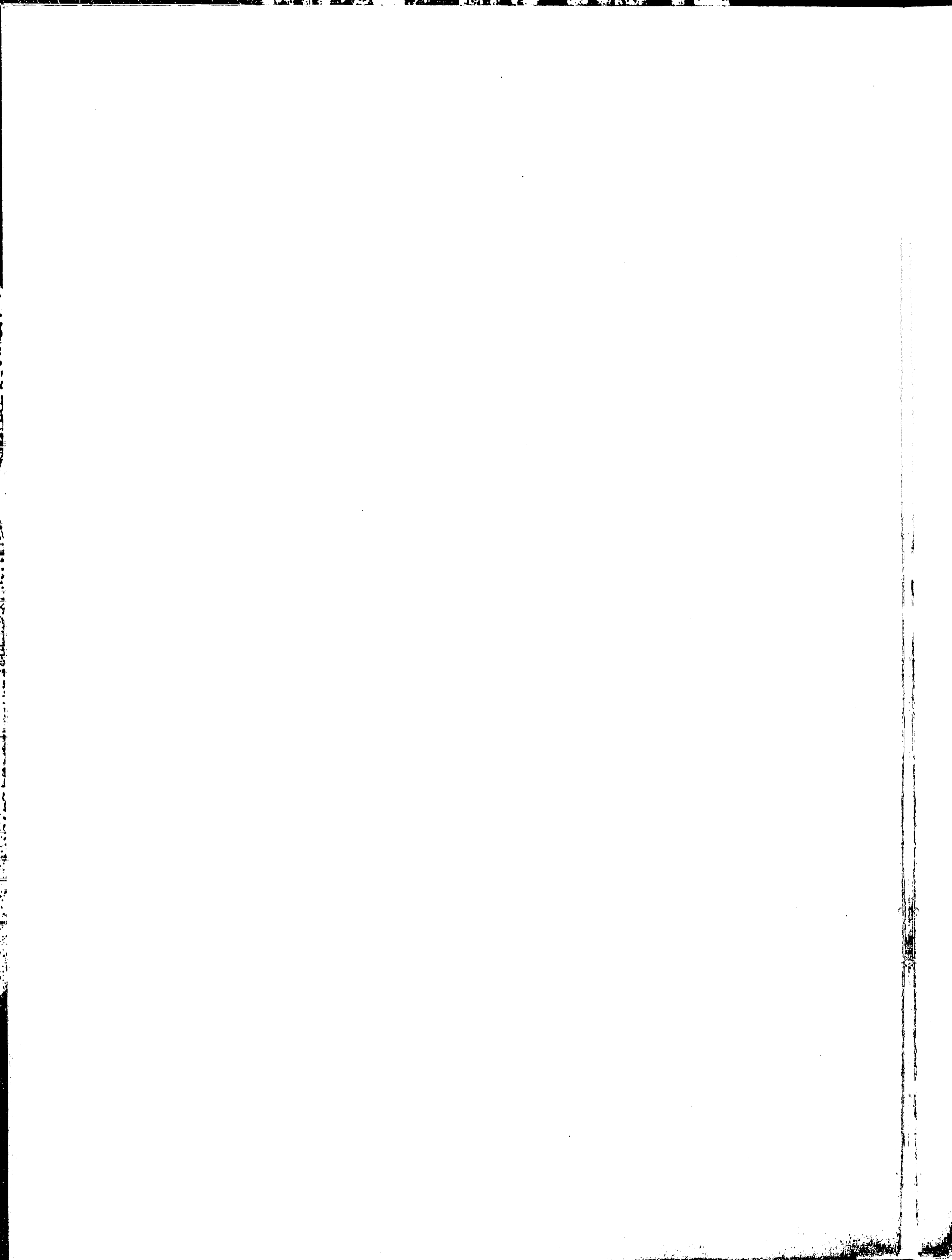

GYLDENDALSKE BOGHANDEL · NORDISK FORLAG
KJØBENHAVN OG KRISTIANIA

—
MDCCCCVII

AUG. GOLL
FORBRYDERTYPER
HOS SHAKESPEARE

AUG. GOLL.
FORBRYDERTYPER
HOS
SHAKESPEARE

AUG. GOLL

FORBRYDERTYPER HOS SHAKESPEARE

SEKS FOREDRAG

MED OMSLAGSTEGNING AF HANS TEGNER

KJØBENHAVN OG KRISTIANIA
GYLDENDALSKE BOGHANDEL
NORDISK FORLAG

FORLAGETS BOGTRYKKERI

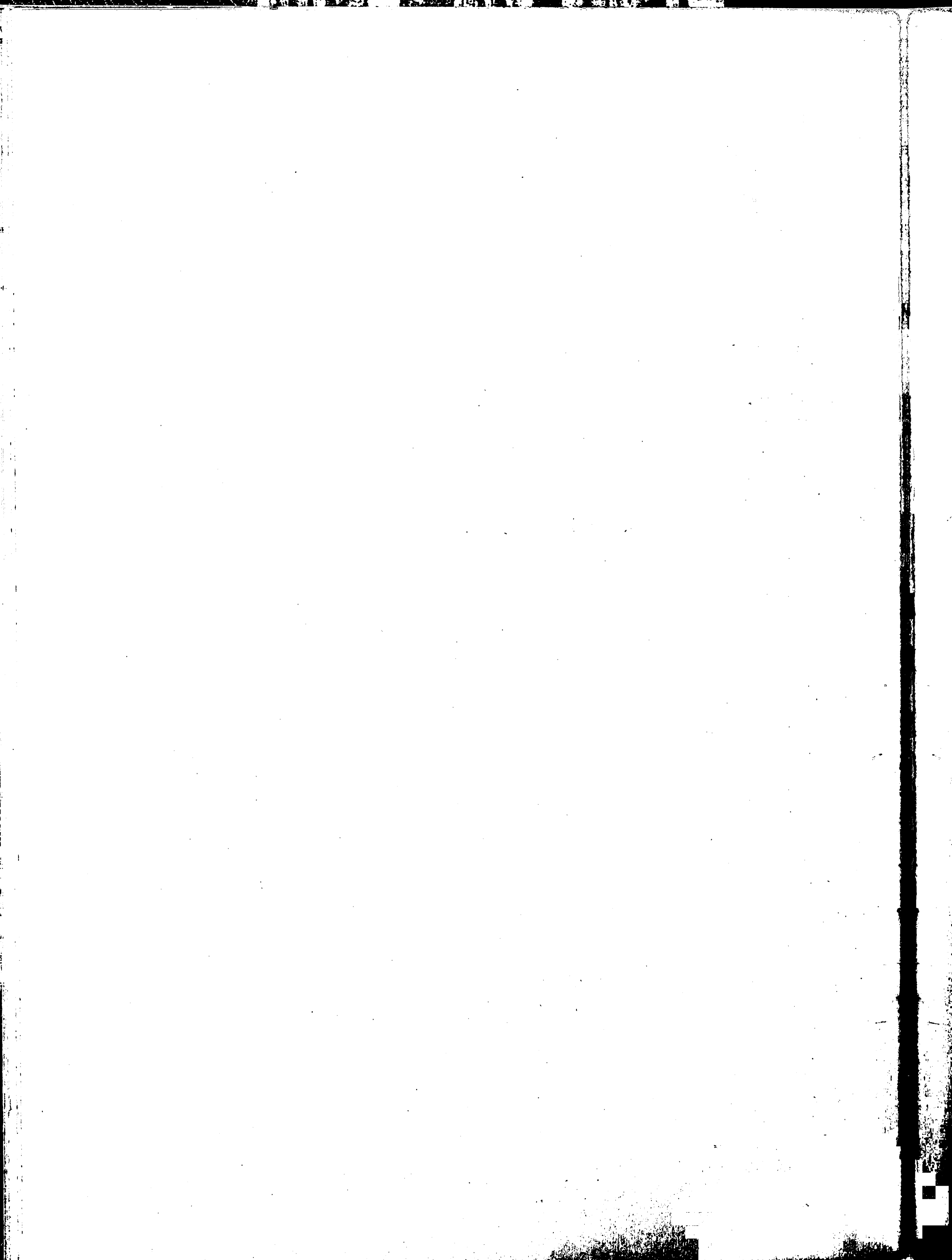
1907

INDHOLD

	Side
INDLEDNING.....	3
I BRUTUS OG CASSIUS.....	23
II MACBETH.....	55
III LADY MACHETH.....	87
IV RICHARD III.....	111
V JAGO.....	145

INDLEDNING

DEN, der i vore Dage følger den straffende Retshaand-
hævelse og lægger Mærke til dens Udslag, maa nød-
vendigvis faa en Følelse af, at den store Maskine ikke ar-
bejder i samme støtte Takt som før. Det er, som om den
var løsnet lidt i sine Sammenføjninger — eller som om
de Hænder, der leder den, ikke længer virker med samme
Sikkerhed som før.

Det er forsaavidt heller ingen Fejltagelse: den gamle
sikre Tro paa, hvad Forbrydelsen er, og hvad Straffen
skal tjene til, er ligesom rokket. En ny Tro, nye Opfat-
telser gør sig gældende, men de har endnu ikke evnet at
opfinde de nye Redskaber, hvormed der skal arbejdes.
De arbejder med de samme Midler som før, men uden
den samme Tro som før; deraf kommer Rystelserne.

Grundlaget for det bestaaende Straffesystem er Troen
paa Forbrydelsen som en etisk Forvildelse, en sædelig
Skyld, en Synd, hvis Rod er den frie, menneskelige Vilje.
Det er denne Vilje, som, uagtet den lige saa godt kunde
have valgt Retten, frivillig har foretrukket Uretten. For
dette Fejltrin gives der lige saa lidt nogen Forklaring som
nogen Undskyldning — højst en almindelig Henvisning til
Arvesynden, der jo imidlertid selv er kommen ind i Ver-
den ved den frie, menneskelige Viljes Valg under Synde-
faldet. Forbryderen er en Synder: til Synden svarer Li-

delsen som Synderens fortjente Straf. Straffens Berettigelse er givet med Brøden, som Samfundet af etiske Grunde maa optræde imod. Straffens Formaal er at opveje Brøden med Lidelse, dens Maalestok faas ved at lade den største Forbrydelse svare til den største Straf, og ved derefter at passere gennem en fortsat Subtraktion fra mindre og mindre Brøder til mindre og mindre Straffe, indtil Nulpunktet er naaet. Domstolenes Opgave er at foretage denne etiske Afvejningsproces, de straffuldbrydende Myndigheder har at føre Lidelsen ud i Livet. Naar det er sket, er Brøden, lutret ved Lidelsen, forsvunden — Samfundet har genvundet sin Fred.

Hele dette harmoniske System er i vore Dage blevet undergravet ved Determinismens Anerkendelse, Aarsagslovens Anvendelse, ogsaa paa det sjælelige Omraade. Naturvidenskabens vældige Opsving, som netop skyldes den konsekvente Fastholden ved Sætningen: ethvert Fænomen har sine bestemte Aarsager, som det gælder om at finde, har præget det moderne Menneskes hele Tankegang. Han kan simpelthen ikke mere tænke sig Verden uden i Sammenhæng med Aarsagsloven. Han lader sig paa intet Omraade længere nøjes med det kategoriske: saaledes er det! — han spørger: hvorfor er det saaledes? Med dette: hvorfor? har han opnaaet at finde Sammenhæng, hvor man før ingen anede, bygge Broer, hvor før var Afgrunde, trænge ind, hvor før var fast Masse, lyse op, hvor før var tykt Mørke. Og han har gennem denne sin umaadelig forøgede Viden naaet en Magtstilling overfor Naturen og dens Love, har formaaet at regulere Menneskelivet og Menneskenes Forhold, ja ryddet op i

selve Samfundets indre Funktioner og indvirket paa dets Kredsløb i et Omfang, som man endnu for et Par Menneskealdre siden ikke kunde have nogen Forestilling om.

Hvorfor skulde da denne Lov, der overalt i Naturen er saa eneraadende ikke ogsaa gælde for det lille Stykke Natur, vi kalder den menneskelige Hjerne? Hvorfor skulde ikke ogsaa Menneskets Tanker og Følelser, dets Drifter og Lidenskaber, dets store og smaa Handlinger være beherskede af Aarsagsloven? Er den enkelte Handling ikke bestemt af Motiver, disse atter af dybere Drifter, af Personlighedens hele Aandsindhold, som atter er betinget af hans almindelige mentale Tilstand, af de Erfaringer og Paavirkninger, han i sit Liv har været underkastet, ja af de Erfaringer og Paavirkninger, hans Forældre, hans Forfædre har været underkastet — Paavirkninger, der ligesom Stjærner, engang for Aarhundreder siden tændt ude i Universet, nu først naar at kaste deres Lys ud over det brogede Menneskeliv. Fortsættes ikke denne, de menneskelige Handlingers, Aarsagsrække i en uendelig Kæde, hvorom det enkelte Individ ikke har nogen Anelse, hvoraf han i det højeste for sit indre Øje kan skimte de første Par Led, medens hele Resten fortaber sig i et stedse dybere Mørke, langt under Bevidsthedslivets Tærskel?

Objektive Beviser for, at det er saaledes, lader sig ikke føre. Men hvor mange Ting lader sig overhovedet objektivt bevise? Er ikke det meste af alt det, som vi kalder Fakta, mere eller mindre nærliggende Sandsynligheder? Hvad er Læren om Solsystemet, om Jordens Tilblivelseshistorie, Evolutionstheorien, andet end Hypotheser? Gaar vi tilbunds i vor

Viden, møder vi altid en Hypothese, en Tro, der bestemmer vor Dom over Fænomenerne, belyser og grupperer dem — paa den lever og dør vi, uden den vilde vi intet vide, intet forstaa; den er Livsbetingelsen for al vor Tænkning og dens Frugter. Tror vi da, at den menneskelige Vilje er aarsagsbestemt, saa maa vi ogsaa indrette vor Opfattelse efter denne Tro, der i hvert Fald er fuldkommen lige saa berettiget som den modsatte. Og nu er det netop denne Tro paa den subjektive Aarsagslov, der i de senere Aar har fortrængt Troen paa Viljens fuldkomne Frihed, og som indenfor Straffesystemet som udenfor det har kuldkastet de hævdvundne Begreber og givet vor Viden en ny Basis.

Er Viljen aarsagsbestemt, saa er det ikke længere Tilfældets Værk, om et Menneske skal begaa en Forbrydelse eller ikke. Det er en nødvendig Følge af, at de bestemmende Aarsager har været tilstede, saa nødvendig som at en vis Fugtighedsgrad i Luften maa give Regn, en indtraadt Afkøling give Storm. At studere Forbrydelsen bliver da noget andet end at udfinde de enkelte forbryderske Handlingers ydre Ejendommeligheder, noget mere end at beskrive og rubricere disse Handlinger, saaledes som den „klassiske“ Strafferet maatte indskrænke sig til. Det bliver at komme under Vejr med, hvilke de Aarsager er, der bestemmer disse Handlingers Tilblivelse. Og det at bekæmpe Forbrydelsen bliver ikke blot at udfinde mere eller mindre sindrige Straffemetoder; det bliver at reagere mod selve disse Aarsager, bekæmpe dem og om mulig overvinde dem. Et mægtigt Arbejdsfelt aabner sig for vort Blik: Forbrydelsen lægges under Lupen som en syge-

lig Dannelse, der maa udforskes i sit inderste Væsen, der maa kendes i sin Oprindelse, i sine Levevilkaar, i sine Udviklingsstadier, i sine Forplantningsmidler; den maa studeres baade i det, der fremmer den, og i det, der hæmmer den, thi kun derigennem kan vi vinde Klarhed over, hvilken Fremgangsmaade vi bør følge overfor den. Den, der kender et Fænomens Aarsager, har Mulighed for at beherske Fænomenet selv, — og ingen anden uden han.

Disse Forskninger er endnu kun i deres Vorden, og dog har de alt vist deres vidtrækkende Virkninger. De har ændret vort Blik paa vore Straffe og hele vort Retshaandhævelsessystem, har aabnet Øjet for de forebyggende Bestræbelsers store Fortrin fremfor Straffen, der altid kommer, efterat Aarsagerne har afsluttet deres Virksomhed, de har ført til Anvendelsen af helt nye Metoder overfor den forbryderske Ungdoms Forvildelser, de har vist os, hvilken Rolle Degeneration, Aandssvaghed, Alkoholisme, Sindssygdом etc. spiller for Forbrydelsens Tilbliven, og det er gennem dem, at man tilfulde har lært at forstaa, hvilken Betydning Samfundet selv har som Aarsagselement til Forbrydelsen, hvilket Ansvar Omgivelserne, Milieuet, det fjærnere lige saa vel som det nærmere, har overfor den Enkelte, der bliver Forbryder, og hvor nødvendig en gennemført Samfundshygiejne er i Kampen mod Forbrydelsen.

Den nærmere Paavisning af Enkelthederne ved disse Resultater hører ikke hjemme her.*) Her er det et andet Kapitel af Undersøgelsen om Forbrydelsens Aarsager,

*) Se herom: *Goll: Forbrydelse og Straf* 1905.

det gælder, nemlig Studiet af den nærmeste Aarsag blandt alle: Forbryderen selv. Hvorledes forholder det sig med selve dette forbryderske Jeg, dets fysiske og psykiske Personlighed, Forbryderens Tankesæt, Følelser, Lidenskaaber, hans Intelligens, hans Karakter? Det er *Kriminalpsykologiens* Opgave, der her tegner sig for os. Vi kan jo dog ikke vide, hvorledes vi skal møde en Fare, naar vi ikke kender den, ikke bedømme hvorledes vi skal optræde overfor en Person, paavirke ham, lede ham, naar vi ikke kender hans Sjæl. Ingen Opdrager tror sig i Stand til at øve Indflydelse paa et Barn, før han har lært det at kende, og endnu umuligere er det dog vel overfor en Voxen.

Og dog har Samfundet gennem Aarhundreder lige til den nyeste Tid tumlet med Forbryderen, uden for Alvor at gøre sig den Ulejlighed at trænge indenfor Handlingens Skal og finde Vejen til hans Sjæl. For Folket var han Faren, der skulde skyes, for Juristen Forbrydelsen, der skulde straffes, for Fængselsmanden Synden, der skulde angres — for ingen Mennesket, der skulde kendes. Og dog var der ingen Kræmmer ved sin Disk, ingen Præst paa sin Prædikestol, ingen Politiker paa sin Tribune, der ikke havde sin Mening fix og færdig, ikke paa en Prik vidste, hvem, hvad, hvorledes Forbryderen var, og hvilke „Metoder“, der var de eneste rigtige for at „bringe ham til Fornuft“.

Alle var de i Stand til at løse Forbrydelsens Problem, skønt Problemet, Forbryderen, endnu knap var stillet. Og et Problem er Forbryderen. Hvad er det, som gør, at blandt de Midler, der staa til Menneskenes Raadighed

for at faa deres Ønsker og Begæringer opfyldte, en enkelt vælger Forbrydelsen som den selvfølgeligste Sag af Verden, medens de fleste andre end ikke skænker den en Tanke? Hvorfor bliver af to Forbrydere den ene staaende ved den enkelte Forbrydelse, medens den anden gaar bestandig videre paa samme Bane? Hvorfor gribes en gennem et langt Liv hæderlig Mand pludselig af Forbrydelsen som af en Stormvind og kastes til Jorden, medens Naboen under tilsyneladende samme Vilkaar gaar fri? Hvorfor rejser Forbrydelsesbakterierne sig pludselig til et vist Tidspunkt som en Sky og skaber en hel Epidemi af en vis Art Forbrydelser, for derpaa ligesaa pludselig at lægge sig til Hvile?

Hvad er det, der foregaar i disse Menneskers Indre? Hvorledes er Forbrydersjælen i det hele taget at forstaa?

Lombroso har forsøgt at give et Svar. Forbryderen er en Afart af Menneskeheden, et særligt Genus indenfor den zoologiske Gruppe, homo sapiens. Han er ifølge *Lombroso* mærket med en Mængde fysiske Ejendommeligheder, nøje bestemte gennem en Uendelighed af Maalinger og Vejninger, og til disse fysiske Ejendommeligheder svarer, paa dem beror de psykiske Afvigelser, Forbryderen betegner, fra Normalen. — Men mod denne Generalisering er der rejst afgørende Indvendinger. *Lombrosos* Karaktermærker kan maaske være rigtige for en lille Gruppe stærkt degenererede Forbrydere, der staa de aandssvage og sindssyge nær — i andre Tilfælde er de ganske fejlagtige. Det gaar overhovedet ikke an at slaa alle Forbrydere sammen til et Hele. Det er ganske vist et Pro-

blem, hvorfor den ene bliver Forbryder, den anden ikke, men selve Forbrydelserne er jo ikke andet end en Række af Loven opregnede, nøje bestemte Handlinger af ganske forskellig Karakter og Betydning, der, naar de sker, udføres ligesom alle andre menneskelige Handlinger for almenmenneskelige Formaals Skyld ud fra ganske almenmenneskelige Motiver. Forbryderne selv er derfor heller ikke i deres Tanke-, Følelses- og Viljeliv væsensforskellige fra andre, de er tværtimod Mennesker som alle vi andre, og deres Flok rekrutteres fra alle Sider, høje og lave, kultiverede og ukultiverede, kloge og dumme, stærke og svage, energiske og karakterløse, skikkelige og uskikkelige — kort sagt af de mest forskelligartede Mennesker, der kun stemmer overens i det ene, at de alle begaar Forbrydelser. Netop derfor har Forbryderen for alle os, Ikke-Forbrydere, en saa overordentlig, næsten personlig Interesse, og netop derfor er Forbryderen som Fællesbegreb en ren Abstraktion, en kunstig Syntese, paa hvilken ingen fælles Psykologi lader sig bygge, lige saa lidt som en saadan kan konstrueres f. Ex. for Tobaksrøgere eller for Totalafholdsfolk.

End ikke en særlig Psykologi for visse Grupper af Forbrydere lader sig opstille. Man har ganske vist forsøgt at danne én Psykologi f. Ex. for Mordere og Voldsmænd, en anden for Tyve og Bedragere, en tredje for Sædelighedsforbrydere. Men det viser sig stadig, at den samme Forbrydelse begaas af de mest modsatte Motiver og af de mest forskellige Mennesker, medens det omvendt ofte afhænger af rene Tilfældigheder, hvilken Forbrydelse en urolig, lidenskabelig eller underfundig Karakter kommer til

at begaa. Det fælles, der kan siges om de enkelte Grupper, bliver derfor enten saare lidet eller saare selvfølgelig, og de Skelnemærker, der drages mellem Grupperne indbyrdes, bliver svævende og upaalidelige. Naturligvis har *Garofalo* Ret, naar han udtaler om Voldsmænd og Mordere, at de mangler Normalindholdet af menneskelig Medlidenhed, om Tyve og Bedragere, at de har mindre Retshedsfølelse end Mennesker i Almindelighed, og muligvis er det ikke grebet helt ud af Luften, naar *Weininger* mener at kunne paavise visse Elementer af det andet Køns Egenskaber, forenede med Forbryderens eget modsatte Køn, hos visse Sædelighedsforbrydere. Men hvilken Værdi har egentlig saadanne Paastande? Forstaar vi derfor den Sjæl, som bor hos disse Mennesker, en Smule bedre end før? Er det ikke at give den, der søger at forskaffe sig Viden, Stene i Stedet for Brød? Er det ikke at ville forklare det, der maaske kan forstaas, med det ganske uforstaaelige?

Der er da for Kriminalpsykologien paa dens nuværende Standpunkt intet andet at gøre end at resignere. Hellere end en overfladisk eller intetsigende Generalisering maa den arbejde paa en indtrængende Specialisering. Hellere end at skabe kunstige Ligheder mellem alle Forbrydere maa den paavise virkelige Forskelligheder mellem de enkelte Forbryderindividualiteter, ophobe enkelte Iagttagelser og Erfaringer saa objektivt og saa alsidig som muligt, Række ved Række, ligesom Lægens Sygejournaler, og ad den Vej tilføre vor Viden Stof i saa rigelig Mængde, i saa klar Belysning, at den store Aand, som engang vil opstaa, kan forefinde tilstrækkeligt Materiale til deri at

paavise den fine, endnu usynlige, Traad, som forener alle disse Enere til et Hele.

Det er i dette stille Haab og ud fra denne dybe Erkendelse af vor hidtidige Videns Mangler, at Kriminalisterne nu om Stunder overalt i Verden giver sig til at samle paa mærkelige Forbryderskæbner, interessante Kriminaltilfælde, Lægeerklæringer om Forbrydere, fremdrage Retsakter, afhøre Fængselsfunktionærer, for paa denne Maade at give subjektive og objektive Billeder af Forbryderindividualiteter. Forbryderne selv skriver deres Biografier, der studeres med samme Grundighed som Kildeskrifter om historiske Begivenheder. Og de, som i deres Livsstilling har med Forbrydere at gøre, Dommere, Politi- og Fængselsmænd, vinder i vore Dage snarere Anerkendelse ved at give paalidelige Beretninger om det karakteristiske for de Forbrydere, de har været i Berøring med, end ved videnskabelige Undersøgelser over, hvorledes Forbrydere i Almindelighed skal behandles, eller ved juridiske Debatter om deres Gerninger.

Disse Studier har bragt Klarhed over meget, som før var dunkelt. De har vist Samfundet, hvor kortsynet det før var, da det skar alle Forbrydere, der havde begaaet en Forbrydelse, over én Kam; de har paapeget, at de gamle Sondringer efter *Forbrydelser* kun var tarvelige Gennemsnitsregler, og at det er Sondringer efter *Forbrydere*, hvorpaa Vægten ligger. Men Sagens egentlige Kærne, Forbryderens eget indre Aandsliv, giver alle disse Arbejder ikke noget stærkt Indtryk af, højst faar vi en Del spredte Træk, som endda er behæftet med væsentlige Mangler.

Sagen er jo den, at alle disse Undersøgelser ere foretagne med Forbrydere under Justitsen, af Forbrydere un-

der Forhør eller i Fængsel, men Forbryderen i Fængsel er nu engang intet fuldt paalideligt Oplysningsmiddel om Forbryderen i Frihed. Ofte kommer ganske nye Sider af hans Væsen frem, saa snart han befinder sig indenfor Fængselsmuren, medens andre ligesom forsvinder, uden at han selv er i Stand til at gøre Rede derfor, eller han er i det hele taget slet ikke klar over sit eget Jeg, ser helt galt derpaa og kan derfor ikke give paalidelige Oplysninger om, hvad han tænker og føler, hvad der driver ham til Forbrydelsen, og hvad han har villet opnaa derved. Eller han giver med Vilje ganske urigtige Meddelelser derom. Man glemmer altfor let, at Forbryderen ikke sjælden er lige saa klog eller klogere end den, til hvem han taler. Særlig overfor Autoritetens forhadte Repræsentanter siger han langt fra altid, hvad der er sandt, men meget ofte hvad han anser for bedst stemmende med sine Interesser. Han kan være angergivende, troende, kundskabs-søgende, selvbebrejdende, ligefrem, krybende, eller fræk, paaskyde med gribende Troværdighed det ene eller det andet Motiv til sine Gerninger, alt eftersom han mener, han opnaar mest overfor den, han har at gøre med — og han er ofte en Mester i at se, hvad Slags Folk han har for sig, og vide, hvorledes „de skal tages“. Der behøves stor Overlegenhed og psykologisk Skarpblik for her at skelne ægte fra uægte, og man kan dog ikke vente, at enhver Dommer, Politimand og Fængselsvogter skal besidde fremragende Evner i den Henseende, saa lidt som man kan forlade sig paa, at de, der nedskriver deres Erfaringer, netop er dem, der sidder inde med disse Evner. Bedst stillet er som oftest Lægen, fordi Fangen hurtigst

kommer til at betragte ham som en Ven, til hvem han uden Risiko kan betro sig, og er Lægen selv Psykiater, har han jo alt i denne Egenskab særlige psykologiske Forudsætninger til at se klart og rigtigt — men det er kun et Mindretal blandt Forbryderne, der kommer under psykiatrisk Iagttagelse.

Der kan derfor med Grund være Tale om at supplere den Viden, vi faar ad den angivne Vej, med Viden hentet andre Steder fra, udfylde de direkte Oplysningsmidler med de indirekte, gaa fra Virkeligheden over til Virkelighedens Aftryk — *fra Livet til Litteraturen*.

Det gælder imidlertid om at præcisere, hvad det er for en Litteratur, der her kan være Tale om.

Man har jo baade en Forbrydelses- og en Forbryderlitteratur.

Til den første hører den egentlige Kriminalroman, Værker som *Eugène Sue's*, *Conan Doyle's*, *Edgar Poe's* mfl. Hvor „spændende“ de nu end kan være, saa indeholder de dog som Regel kun lidet af virkelig kriminalpsykologisk Vægt, fordi det, der interesserer Forfatteren og følgelig ogsaa skal interessere Læseren, er Forbrydelsen — ikke Forbryderen. Det er Forbrydelsen, hvis Hemmelighedsfuldhed og Gru skaber Spændingen, medens de agerende, baade som Forbrydere og Opdagere, blot er Stativer, paa hvilke Begivenhederne hænges op, Gliedermænd i Forfatterens Haand, kun i Stand til at foretage netop de Bevægelser, der passer med Forfatterens Formaal, men uden Evne til at føre sig som levende Mennesker.

Men heller ikke den egentlige Forbryderlitteratur — den der er skrevet af selve Forbryderne — er af synderlig

Værdi for Kriminalpsykologien. Adskillige Forbrydere er som bekendt optraadte i Litteraturen, *Oscar Wilde*, *Marquisen af Sade*, *Casanova*, *Villon* mfl., og *Lombroso* har desuden samlet en stor Mængde Digte, Ordsprog og andre Hjærteudgydelser af mere ukendte eller helt anonyme Forbryderautores sammen. Disse Værker kan efter Omstændighederne have endog fremragende litterær Værdi, men kriminalpsykologiske Aktstykker er de kun rent undtagelsesvis. Som oftest gaar de enten ud paa at imponere Læseren ved at fremstille Forfatteren som en ren „allhelvedes Karl“, eller de søger omvendt at indbilde ham, at Forbryderen er en forfulgt Uskyldighed, eller de indeholder blot og bar Lyrik — ofte af en særegen, taarepersende Sentimentalitet, der har meget lidt med virkelig, ægte Følelse at gøre. Forbryderlitteraturen viser netop hyppig, hvor varsom man maa være med at tro Forbryderen paa hans Ord — de skrevne lige saa vel som de talte — eller den viser i bedste Fald, hvad han endnu har bevaret af almindelige menneskelige Følelser, af sociale Tilknytningspunkter, medens det, vi vil vide Besked om, det antisociale Divergenspunkt, forflygtiges eller forbigaas i Tavshed.

Af en noget anden Karakter er den Litteratur, der skriver sig fra Folk, der, uden selv at være Forbrydere, har haft Lejlighed til at leve som Kammerat blandt dem, og som paa dette Grundlag beretter, hvad de har set og oplevet hos og med Forbrydere. Hertil hører f. Ex, *Vidocq's* Pariserskildringer, *Josiah Flynt's* Skildringer af amerikanske Vagabonder, *Hans Leuss'* Beskrivelser af tyske Tugthusfanger. Af slige Bøger vil man faa mange

særdeles værdifulde Oplysninger, mange fortrinlige Vink, særlig til Forstaaelse af Forbrydernes indbyrdes Forhold og deres Optræden overfor Justitsen, men synderlig dybtgaaende er slige Arbejder ikke; de optages mest af Anekdoter, løst sammenknyttede Begivenheder og flygtige Personindtryk, er desuden som Regel mere beregnede paa at agitere eller forbavse end paa at give et korrekt Billede — en naturlig Følge af at de saa godt som altid bæres frem af Pengespekulationer.

Tilbage bliver den Litteratur, der er skrevet af dem, hvem den vidunderlige Evne har været givet at kunne skifte aandelig Ham, at gøre deres eget Jeg identisk med et andet og saa tænke, føle, ræsonnere som dette andet Jeg. Disse aandelige Stormænd, disse Psykologiens ypperste Forskere, der betegner for Kendskabet til Menneskesjælen næsten, hvad en Newton, Darwin, Pasteur er for Naturvidenskaben, de kan lade os læse Forbrydersjælen som en aaben Bog — de kan paapege for os Motivets Opstaaen, den Spænding, det frembringer, Spændingens Søgen mod Forbrydelsen, Tankens gradvise Væxt, Beslutningens Tagelse og Udførelse, Aandssvingningerne under og efter Gerningen — hele denne kriminelle Evolution, som er os andre saa dunkel og uforstaaelig. De kan følge Forbryderen ude og hjemme, i Arbejde og Hvile, blandt Kammerater og overfor sit Offer, i Kærlighed og Had, i Storm og i Stille, ikke som blot Tilskuer og Kritiker, men som den, der selv er Forbryderen, som den, der ser dybere, end nogen Forbryder magter, og som den, der ser, for at meddele os andre nøjagtig Besked om alt, hvad han har set.

Til dem søger Kriminalpsykologerne hen med Tillid og Fortrøstning, hos dem kan de hente Kundskaber — men selvfølgelig er det ikke ret mange, hvem denne aandelige Forvandlingsevne er given i et saadant Omfang, at deres Førerskab kan tages for gyldigt. Af alle de mange litterære Forfattere, der netop i vore Dage beskæftiger sig med kriminalpsykologiske Evner*), er der i Grunden kun én, hvis Autoritet er ubestridt, *Dostojewski*. Hans Raskolnikow, hans Skildringer fra det døde Hus mfl. er kriminalpsykologiske Skatkamre af højeste Værdi. Alligevel staar Dostojewskis Russere os for fjærnt til, at vi rigtig kan lære af dem. Det er ikke vort Kød og Blod — vi føler og erkender, at hvad der berettes er rigtigt og sandt, men vi føler ikke, at det angaar os selv.

Højt over alle som et Bjærg over Tuer rager *Shakespeares* vidunderlige Geni. Hans Skikkelser passer for alle Tider og tilhører hele Menneskeheden. Alle, der kender dem, fylder de med en Interesse, som næppe nogen andre digtede Skikkelser — næsten som om de var en Del af os selv. De har en Almengyldighed, som gør dem til noget mere end blotte Fantasifigurer, optrukne Linjer: de er ikke enkelte Helte, Skurke, Forbrydere, nej, de repræsenterer hver paa sin Maade selve det gode, det onde, det antisociale i Mennesket, uden dog derfor nogensinde at falde ned til Abstraktioner, uden nogensinde at ophøre med at være Mennesker som vi selv. Ved at vælge dem

*) F. Eks. *Zola*: *Bête humaine*, *Bourget*: *Disciplen*, *Andrée Cornelis*, *Annunzio*: *l'Innocente*, *Gorki*: *Fra Tilværelsens Dyb*, *Geijerstam*: *Nils Tufvesson och hans moder*, *Emil Rasmussen*: *Skorpionen*, *Sven Lange*: *En Forbryder*, *Palle Rosenkrantz*: *Mordet i Vester-Marie*.

naar vi derfor saa nær som muligt til Idealet: at se Forbryderen i Mennesket, Mennesket som Forbryder — vi naar en Generalisering gennem Specialiseringen, som Lombrosos grove Linjer ikke kan give nogen Forestilling om — vi faar netop saa meget af den fine Traad, der muligvis forbinder Forbryderbegrebet til et Hele, som vi med vor nuværende Viden overhovedet kan opnaa at finde, derved, at *vi skimter den Traad, der forbinder Forbryderen med os selv.*

Det betyder ikke stort, at Shakespeare ligger 300 Aar før os. For Shakespeare er intet psykologisk Problem ukendt, og han synes at løse dem alle som i Leg. Han fører os lige sikkert paa Sjælelivets højeste Tinder og i dets dybeste Afgrunde. I en Tidsalder, hvor man næppe endnu var naaet til at stille Spørgsmaalet: hvorfor? til den fysiske Verden, som omgiver os, har han baade stillet og besvaret det paa selve det sjælelige Omraade, i Menneskets eget Indre. Ja netop hvor han færdes i Menneskehedens Dybder, synes han med Forkærlighed at stille sig dette Spørgsmaal: hvorledes er dette Menneske blevet saaledes, hvad har bestemt ham, hvorledes har Motiverne virket i ham, hvorledes er selve Motiverne opstaaede hos ham? — Og han paapeger og udreder for os dette Motivernes spegede Spind — hele det udviklede Traadsystem forklarer han os, hvis vi da selv vil og kan følge hans Tankers Flugt, saa at vi til Slut indser, hvorledes det virker og maa virke, give sig Udslag netop i den Forbrydelse, netop hos dette Menneske. Skønt formelt Tilhænger af den frie Vilje, er han i Gerning en af Determinismens mest lysende Talsmænd. Kan

nogen lære os Kriminalpsykologi, maa det være Shakespeare.

I „Stormen“ forekommer et mystisk Væsen, halvt Fisk, halvt Uhyre, — og dog helt Menneske. Han repræsenterer et eventyrligt Urmenneske, hvem Kulturen i Prosperos Skikkelse har søgt at paavirke. Prospero giver ham Husly — han benytter den til Voldtægt. Prospero lærer ham Sprogets Evne — han benytter den til at bande. Prospero lærer ham Tankens Brug — han benytter den til onde Anslag mod sin Velgører. Han elsker kun ét: Spiritus, og han frygter kun ét: Straf. Han duer til intet uden det laveste Arbejde, og han udretter det kun, naar han ikke ser anden Udvej. Han er, som Prospero siger:

En Djævel — ret en Djævel, hvis Natur
ej bedres ved Opdragelsen — den Møje,
jeg venligt gjorde mig med ham, er spildt.

Jeg skal ikke vove den Anakronisme, at Caliban er Lombrosos Forbrydermenneske, eller begaa den Aandrighed, at Shakespeare har haft Ideen dertil saa længe før Lombroso.

Men sikkert er det, at vi her paa en Maade har Forbryderen i Renkultur, Cellen, der i sig indeholder Spiren til alle senere Skabninger med Tendenser og Anlæg som den selv.

Vi skal i det følgende under Shakespeare-Prosperos Tryllestav følge en Del af disse Calibans Efterkommere. Vi vil finde nogle med kun ganske faa af hans Egenskaber, andre med flere, enkelte med dem alle i fuldt Flor.

Desværre er de ikke som Prosperos Skikkelser:

Aander
der kaldtes ved hans Kunst fra deres Bolig,

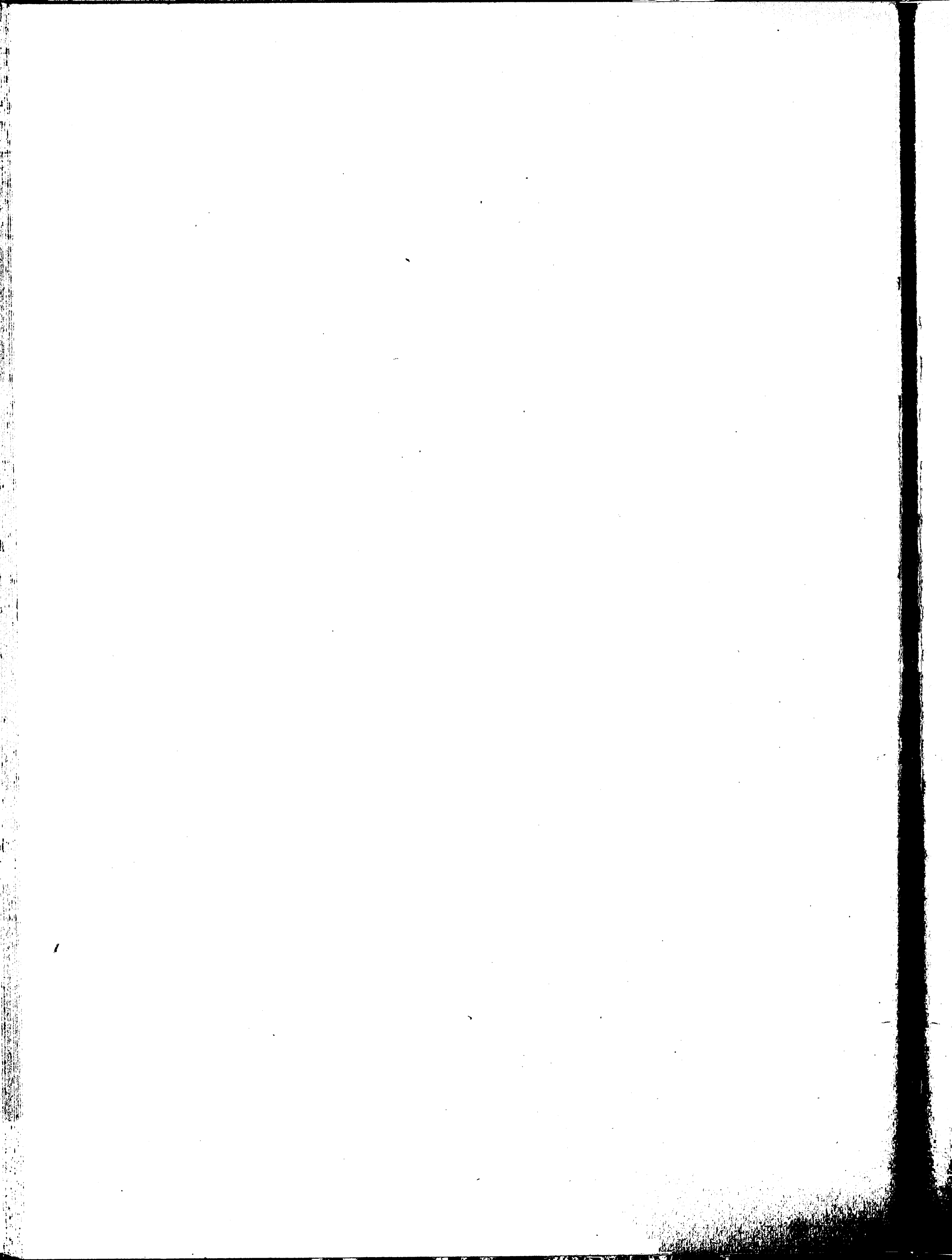
— de er lyslevende Skikkelser, der i det virkelige Liv forbitrer os Tilværelsen hver Dag. Men som Caliban dog til syvende og sidst bevarer en dødelig Respekt for Prosperos Bøger,

thi uden dem er han saa dum som jeg,
og ingen Aand adlyder da hans Bud,

fordi han ved, at det er ved dem Prospero har Midlerne til hans Betvingelse, saaledes er det ogsaa vor Sag gennem Kundskaber, Forstaaelse og Viden at finde Midlerne til at overvinde Calibans Efterkommere, Forbryderne. —

I

BRUTUS OG CASSIUS

DEN politiske Forbryder, som jeg i Dag skal tale om, er Forbryderlavets *homo nobilis*. Han er Idealisten mellem Forbrydernes grove Materialister, han er strax ved sin Fremtræden et levendegjort Stykke Historie mellem alle Forbrydelsens Døgnvæsner, der er bestemt til at forsvinde i Mørket, saa snart deres Gerning er fuldbragt og dømt. Selv Straffelovenes haardhændede Forfattere ligesom bukker ærbødigt for denne fremragende Mand, selv om de nødes til at foreskrive de haardeste Straffe for de Handlinger, hvormed han har forbrudt sig. Og i den almindelige Bevidsthed, i Litteraturen som i Kunsten, er den politiske Forbryder som Regel Helten, Ideens Bærer, Rettens og Sandhedens Repræsentant overfor et lavt, forløjet Samfund.

Politisk Forbryder i denne Forstand er imidlertid ikke enhver, der begaar en eller anden Statsforbrydelse, og navnlig blandt Shakespeares mange Højforrædere og Kongemordere er det nødvendigt at præcisere, hvori den egentlige politiske Forbryder har sit Særpræg.

Udenfor falder for det første alle, der begaar Statsforbrydelser for egen, personlig Fordels Skyld, som Macbeth og Richard III, og endvidere de forskellige „Kongsemner“, der i Kraft af et virkeligt eller formentligt Retskrav paa Tronen bruger mere eller mindre voldsomme Midler for

at hævde deres Ret. De første er i Virkeligheden ganske almindelige Forbrydere, de andre er slet ikke Forbrydere, naar de bedømmes med deres Tidsalders Maal, som vi her nødvendigvis maa regne med.

Den egentlige politiske Forbryder er Forbryder, men af en ganske særlig Art.

Det, der karakteriserer den almindelige Forbryder, er, at han for egoistiske Formaals Skyld angriber det hele Samfunds Livsinteresser. Den politiske Forbryder handler i et højere Formaals Tjeneste, for det almene Vels Skyld, i hvert Fald for, hvad han anser for det almene Vel, og hans Angreb rettes mod den eller dem, der for ham staar som det almene Vels Fjender. I Stedet for at angribe Samfundets Livsinteresser vil han netop gavne og fremme dem; i Stedet for at tilstræbe personlig Fordel ved sin Handling, er han ofte paa det rene med, at han selv vil blive knust under sin Handlings Følger, i hvert Fald aldrig naa til selv at plukke dens Frugter. I sin Egenskab af Lovovertræder er han altsaa netop Altruisten, ikke Egoisten, og subjektivt set saa langt fra at være Forbryder, at han er lige Modstykket til en Forbryder. Objektivt set er han dog Forbryder, fordi intet Samfund kan finde sig i slige selvtagne Overdommerstillinger til Bedømmelse af, hvad det almene Vel kræver, og til Afgørelse af, hvilke Veje det skal følge. Den bestaaende Samfundsmagt vil altid opfatte det almene Vel paa sin egen Maade, og maa bedømme den, der handler imod denne Opfattelse, som Forbryder. Men selv da erkender den, at han er Forbryder af en egen Art, fordi hans Bevæggrunde er saa himmelvidt forskellige fra andre Forbryderes: Typen er

en anden, og om han af Eftertiden skal anses for en Foregangsmand og Helt eller for en ulykkelig Sværmer, det afhænger i alt væsentligt af Resultatet.

I Julius Cæsar finder vi to Typer af denne Art, der har Gyldighed for alle Tider, Dramaets virkelige Bærere, Brutus og Cassius.

I Modsætning til dem staar Cæsar som Samfundsmagtens øverste Repræsentant. Som bekendt fremstilles han af Shakespeare som en ret ringe Person, og *Georg Brandes**) tager paa Historiens Vegne til Orde mod denne Shakespeares Karikering af en af dens største Skikkelser — en Karikering, han ogsaa finder skadelig for selve Dramaets Bygning og den Interesse, det er egnet til at vække.

Jeg skal imidlertid ikke komme nærmere ind paa, hvori Grunden maa søges til Shakespeares Undervurdering af Cæsar. Hovedsagen er ikke her Cæsars personlige Egenskaber, men hans Stilling som Repræsentant for det lovfæstede Samfund, som Personifikation af selve dette Samfund, og den Stilling fylder han fuldstændig.

Trods alle Skrøbeligheder staar han som Bolværket mod Kaos og Splittelse, det mægtige Værn for Borgernes Liv og Interesser — netop det som Statsmagten bør være, naar den evner at løse sin Opgave.

Ganske vist er Cæsar en Usurpator, men heri ligger ingen Uret, thi al Samfundsmagt beror paa Usurpation. Magten gives ikke af de Svage, den tages af den Stærkeste. Saaledes har det været alle Dage, og saaledes er det den Dag i Dag, selv i Verdens mest parlamentariske Stater; det er kun Formerne, der har skiftet. Ogsaa Cæsars Magt

*) *William Shakespeare*, samlede Skrifter VIII Bd. 360 ff.

er godkendt af Folket — retlig saa vel som faktisk er han den lovlige Magts kraftige Indehaver.

Cæsars Styrelse er mild og retfærdig, selv hans værste Modstandere kan ikke paavise at han har misbrugt sin Magt. Endog Brutus siger:

Naar jeg om Cæsar
skal sige Sandhed, har jeg aldrig set,
at Lidenskab har kuet hans Fornuft. —

Og dog har Cæsars Magt sine Svagheder. Cæsar har ikke misbrugt Magten — men han kan misbruge den, hans Magt er *uden retlige Grænser*; og Cæsar er lovlig Magthaver, men han er en *ny* Magthaver — og kun den gennem lang Tid udøvede Magt føles som en Selvfølge af alle.

Den første Svaghed er af ideel-retlig Natur; den ses ikke af den store Masse, der kun spørger om, hvad Magten bruges til, ikke, hvad den kan bruges til. Den føles kun af de fine Naturer, af dem, der elsker Friheden for dens egen Skyld, ikke for det Gavn, den kan bringe, og hader den uindskrænkede Magt, selv hvor den gør Nytte, fordi den er i Stand til at gøre Fortræd.

Det kunde Cæsars Magt ogsaa gøre, og den fuldt fribaarne Aand maa være denne Magts Fjende, endog blot for

de haarde Vilkaar, som vor Tid
gør Mine til at lægge paa vor Nakke.

Denne Aand er det, som har baaret Menneskeheden frem fra Fortidens Despoti til vor Tids lovsikrede og lov- begrænsede Frihed, og denne Aand er det, som besjæler Frihedselskeren Brutus. — Men Cæsar har ikke Blik for, at hans Magt paa dette Punkt er behæftet med nogen Svag-

hed. Som alle robuste Magthavere, der styrer stærkt og godt, er han tryk ved at kunne sige:

Cæsar gør ingen Uret. —

Hvad kan vel selv den mest ideelle Frihedselsker fordre mere? Og hvad er selve Friheden for Cæsar? Han har jo set, hvorledes Friheden var bleven til Tøjlesløshed og Vildskab, hvorledes Retsløsheden havde bredt sig i Frihedens Navn, den Retsløshed, som netop ved hans Magt er bleven afløst af Retssikkerhed. Hvem skulde for Alvor tænke paa at gaa tilbage til Fortidens Forvirring?

Og Cæsar, som er bleven gammel og har glemt sin Ungdom, glemmer ogsaa, at hver Generation bærer sit Frihedsideal i sig, at det ikke er Fortidens, men Fremtidens Frihed, hvorefter den stræber, og at derfor Fortidens Erfaringer kun kan vise, at den Frihed, som var, ikke kunde bruges, men aldrig kan kvæle Troen paa den Frihed, der endnu ikke er prøvet. Han glemmer, at Erfaringerne kun præger afgørende den Generation, som har gjort dem — ikke den næste.

Men ser Cæsar ikke denne Fare, saa ser han saa meget mere den anden Svaghed, hvoraf hans Magt lider. Cæsar er en *ny* Mand ved Magten, og hvilke Følelser er det, der møder en saadan ny Mand? Det er ikke blot den altid tilstedeværende knurrende Misfornøjelse fra dem, der engang var noget, men nu er intet, ikke blot den altid aarvaagne Kritik fra dem, der altid synes, at det, der er, burde være noget ganske andet; men det er i første Linje selve Hadet mod Opkomlingen, mod den, der er blevet stor, mod den, der maa anerkendes og hilses som den Første, af alle dem, der er saa usigelig

paa det rene med, at denne Ophøjelse egentlig burde være bleven deres. Den Fare kender Cæsar: Hadet frygter Cæsar. Lige saa abstrakt Frihedslængslen er, lige saa konkret er Hadet. Det søger sikkert lige mod sit Maal, og det tager ikke fejl af Vejen. Er den modne Mand tilbøjelig til at glemme Ungdommens Frihedsglæde, saa lærer han desto bedre at kende Manddomsalderens Had mod den, der er naaet frem. Han ved, hvor stærkt det kan blive, hvor bittert det nager, hvor farligt det er.

I Cassius ser Cæsar en Fare.

Jeg frygter ikke;
men hvis mit Navn var underkastet Frygt,
da ved jeg ej den Mand, jeg vilde sky
saa stærkt som denne magre Cassius.

Thi, siger Cæsar:

Deslige Folk som han har aldrig Fred
i Hjærtet, naar de ser en Overmand,
og derfor er de meget farlige.

Cæsar rammer her Sømmet paa Hovedet. Ganske vist, Cassius er Cæsars Fjende ikke udelukkende af rent personligt Nag — end sige for egen Fordels Skyld. Han hader ham, om man vil, politisk, fordi han finder det uværdigt, at en saa „ringe Mand“ som Cæsar, at „denne stakkels Mand“ skal være Herre i Rom.

Skam dig, vor Tid!
Rom, du har tabt din ædle Helteslægt,
Naar blev det sagt før nu, naar Rom blev nævnet,
dens vide Mure rummed kun én Mand?
Nu kan det kaldes Rom, nu er der Rum nok,
thi kun én Mand er nu at finde der.

Men bag dette politiske Had ligger rigelige Elementer af god, borgerlig Misundelse.

I Cassius lange Tale til Brutus ser man, hvor langt han naar ned: „Er ikke jeg, Cassius, fuldt saa god som Cæsar? Hvorfor skal jeg staa i Skygge for ham? Maatte jeg ikke hjælpe ham, da han var syg? Var han ikke ynkelig som Feberpatient? Svømmer jeg ikke bedre end han?“

Og denne Mand er bleven til en Gud,
og Cassius er en elendig Skabning,
der bøje maa sin Ryg, naar Cæsar skænker
ham skødesløst et Nik. — — —

I Guder, jeg forbavses,
at denne svagelige Mand har faaet
det Forspring for den hele stolte Verden
og bærer Palmen ene.

Man forstaar, at Cæsar har Grund til at frygte en Mand, der ikke er i Stand til at anlægge anden Maalestok paa Cæsar — Cæsar, der som en anden Atlas bærer Tiden og Verdensudviklingen paa sine Skuldre, bedømt som en menig Soldat! Og dog er Cassius en klog Mand, en god Menneskekender, en dygtig Politiker. Men han hører til disse smaatskaarne Naturer, for hvem selv det største er en dagligdags Sag, han er en fantasiløs Prosaist — som derfor ogsaa hader Skuespil og Musik — kun i Stand til at bedømme alle Forhold efter det Forhold, hvori de staar til ham selv. Cæsar har den utilgivelige Fejl, at han har overstraalet Cassius, at Cassius er intet ved Siden af Cæsar, og Cæsar er jo dog intet andet end Cassius gamle Kammerat. Hvor smukt klinger ikke dette Ord: Gamle Kammerat, og smukt er det ogsaa, saa længe Kammeraten

smukt holder sig ved Siden af Kammeraten. Men lad ham naa et Stykke forud, lad ham vinde langt frem foran ham — hvilke latterlige og utilgivelige Fejl er han da ikke behæftet med, den gamle Kammerat! Og skulde han alligevel ikke knække Halsen — hvem er da nærmere til at besørge den knækket end han, Kammeraten? Det er jo næsten hans Pligt at aabne Øjnene paa alle de godtroende Tossier, der lader sig imponere — ingen ved jo dog bedre, hvor lidet værdig han er til den Plads, han er kommen til at indtage, end den, der har kendt ham saa nøje som han. Af alle politiske Modstandere bliver han den bitreste, den uforsonligste og den farligste. Om ham fylker sig alle de andre, de misfornøjede, de kritiske, de smaa Ærgerrigheder, der vejrer Bytte — Partiet er dannet.

Cassius er Hadets Repræsentant i den Revolution, der styrter Cæsar; det er Undermandshadet, der fylder ham, overfor Overmanden Cæsar. Og i alle sociale Revolutioner vil man finde Hadet som det, der danner Fermentet. Enhver Revolution behøver, for at bryde løs, sin Brutus, men det er Cassierne, der fylder Rækkerne. Cassius' personlige Had til Cæsar afløses af Underklassens Had til Overklassen, Hadet bliver kollektivt, men netop derved saa meget voldsommere, fordi det kommer til at bestaa af Summen af alle de mange smaa Eneres individuelle Had. Den, der ikke har tilstrækkeligt i sit eget Had, faar Næring af Naboens, den, som har Overskud, opnaar endnu et Plus ved at lægge de andres Had til sit. Hadet kan være retfærdiggjort ved Voldshandlinger, Overgreb og Udsugelser fra Overklassens Side, øse sin Styrke fra dens Fejlgreb og Forbrydelser. Men Hadet er ikke mindre,

hvis det, som Cassius Had til Cæsar, er præget af Misundelse, Skinsyge og Mangel paa Evne til at forstaa, hvilken vældig Bygning Samfundet er, og hvilke uendelige Værdier det indeholder. Det glødende Had har en Evne til at imponere enhver, der ser dets Udslag — af dets frygtelige Dybde slutter man let til dets frygtelige Begrundelse. Intet er fejltagtigere. Det Had, der til Udgangspunkt har Medfølelse med dem, der lider Uret, kan kun rent spontant maale sig i Styrke med det Had, der udspringer af Følelsen af lidte personlige Krænkelser og Tilsidesættelser, de indbildte fuldt saa vel som de virkelige. Gaa til Bunds i Revolutionens dybe Strømme, ogsaa dem, der synes udsprungne af de reneste Kilder, og Du vil finde Enkeltmands personlige Had til Enkeltmand bagved alt det bølgende, upersonlige Had til Institutioner og Styrelse — det er det Had, der puster det andet frem, dirigerer det, samler det sammen til den Stormvind, der til Slut er stærk nok til at vælte Stæder over Ende. Det er ikke Cassius alene, der styrter en Cæsar, fordi, som han siger:

mig lider Cæsar ej, men elsker Brutus.

Byt Rollerne om, og den store Revolutionære var bleven en stiltfærdig Samfundsparasit:

hvis jeg var Brutus nu, og han var Cassius
— mig fik han ej stemt om.

Men som Cassius er, i sin Blanding af politisk og personligt Had, i sin Evne til at lade det ene styrke og opflamme det andet, er han Typen paa den ene af de Grupper, hvoraf Revolutionens Mænd bestaar, de store Hadere, dem, der, som *Auguste Comte* skriver om den

store franske Revolutions Mænd, befinder sig i en permanent Tilstand af „kronisk Raseri“, der gør dem i Stand til, naar som helst de mener, at det passende Øjeblik er kommet, at udføre de frygteligste Handlinger — dem, fra hvem Nutidens Anarkister nedstammer i lige Linje.

Cassius besidder Hadets rette Energi til at samle, lede og agitere, faa de andre med. Altid paa Færde, rekognoscerende, intrigerende, hvervende. Tilhængere, overvejende Chancer, raadsnar og tankeskarp, tumler han sig som en Fisk i Vandet, i natlige Raadslagninger, i alvorlige Sammenkomster, ubekymret om Uvejr og Varsler, aldrig tabende sit Maal af Syne, altid virksom for at vinde Terræn, altid klar over, hvor der er noget at vinde, hvad der er værd at arbejde for, hvorledes Chancerne ligger.

Men Cassius og hans Parti magter ikke Sagen alene. Folket er Cæsar hengivent. Dets Jubelraab overbeviser ham om, at han ikke kan vente Massernes Tilslutning, saa længe han kun har sit Had at bygge paa. Cæsars Samfund er for mægtigt, for vel funderet, for retfærdigt til at begrunde Hadet. Og Cassius Hensigt er ikke som en blind Fanatiker at kaste sig hen som Offer for en haabløs Sag, blot for at give sit Had Luft; som den kloge Politiker, han er, vil han ikke sejre og dø, men han vil sejre og leve, nyde sin Handlings Frugter i et heldigt Udfald.

Derfor beslutter han at tage Ideen i sin Tjeneste: han henvender sig til Brutus: Grubleren, Theoretikeren med det abstrakte Statsideal, den trofaste Republikaner, den uplettede Hædersmand, som Cæsar elsker, og som elsker Cæsar, men som aldrig søger at skaffe sig et Øjeblik Fordel af den begunstigede Stilling, han indtager. Cassius ved, at

Brutus i den senere Tid viser sig alvorlig og indesluttet. Han gætter, at han er urolig, oprevet, uligevægtig — og at det er Statens Tarv, der ligger Brutus paa Sinde, derom tvivler ingen, som kender Brutus. Her er da rørt Vande, hvori den behændige Cassius mulig kan komme til at fiske — her er Mulighed for et Forbund, og hvilket Forbund? Kan Cassius faa denne milde Idealist, som hele Folket kender og elsker, paa sin Side, ham, der ikke kan mistænkes for smudsige Motiver, hvis Stamfaders Navn endnu lever i Folkets Erindring som Roms Befrier — kan dette lykkes, da vil Idealitetens Skær være kastet over Forbrydelsen. Alene Brutus Medvirken vil bringe alle til at tro, at der har været tvingende Grunde tilstede, at de er bleven befriet fra en frygtelig Fare, hvorom de selv ikke har haft nogen Anelse — og da er Spillet omtrent vundet. Lidt Behændighed, nogle Talemaader og det er vundet helt.

Der ligger noget ophøjet i dette, den fuldtud hæderlige Mands Betydning i Staten. Den Mand, hvis Uegennytte er hævet over al Tvivl, til ham bejler store og smaa, Cæsar lige saa vel som Cassius. Er han med i en Sag, da breder Trygheden sig blandt alle Sagens Tilhængere; er han ikke med, mistror den ene sin Sidemand, Tvivl og Kiv hersker; er han imod, anses Sagen paa Forhaand tabt. Midt i Egoismens Kapløb, midt i al Iveren for at hylde Tidens Meninger, bøje sig for dens Fordomme, eller for at høste Fordelen af dens Strømninger, rager disse Ideens Bærere op som de ensomme Klipper, Sømærkerne, der bliver de vildsomme Sømænds Trøst, naar alt andet glipper.

Og paa den anden Side er det værd at slaa fast, at det

er ikke for deres egen Skyld, de søges, ikke for Ideens egen Skyld, ikke for at bære op og løfte. Cassius „trænger til Brutus“, og han søger ham — ikke for hans store Egenskabers Skyld, men for den Plads, disse Egenskaber har skaffet ham hos Folket, en Plads, Cassius nu har god Brug for. Brutus kan hejse den Fane, der skaffer de fleste Tilhængere, give det Feltraab, der giver størst Genlyd, altsaa er det en Fordel at have ham med i Partiet, men det er ikke givet ham at paatrykke de andre Idealitetens Præg. Brutus gør ikke Cassius til en anden, end han er, ved at slutte sig til hans Plan. Han løfter ham ikke op til sig, det er tværtimod Cassius, der trækker Brutus ned — han,

hvis herlige Metal kan vel forvanskes
fra sin Natur,

ender med at blive en falsk Ven og Forræder mod sin Velgører, Cæsar.

Det, der fremkalder Brutus Beslutning om at dræbe Cæsar, er dels Cassius Udviklinger, dels Brutus egen, ejendommelige Natur, det stærkt theoretiske i hans Tankegang. Begge disse Momenter samvirker hos Brutus paa en højst karakteristisk Maade, der kaster et Lys over, baade hvad Menneskene i Almindelighed bilder sig ind virker bestemmende paa dem, og hvad der i Virkeligheden leder dem.

Lad os først betragte Cassius Paavirkning. Cassius megen Tale om Cæsars daarlige Egenskaber lader Brutus ganske kold. Det, der ligger ham paa Hjærte, er, som han selv siger, den dybe Frygt for,

at Folket kaarer Cæsar til sin Konge,

og under Cassius lange Tale er hans Øre uophørlig vendt mod Væddeløbsbanen og de Jubelraab til Cæsar, som lyder derfra. Derfor er ogsaa hans Svar til Cassius, da denne har endt sine vrede Udgydelser:

Hør, nu jubler
paany den hele Sværm; det Bifald gælder
vel sagtens nye Hæderstegn, hvormed
man overdynger Cæsar.

Først da Cassius taler til ham om Roms Skændsel ved at skulle have „én Mand“ : en Enehersker, indenfor sine Mure, bliver han opmærksom, og da Cassius ender med en direkte Appel til ham selv:

O du og jeg har hørt af vore Fædre:
der var engang en Brutus, som saa gjerne
vist havde taalt, at Djævelen holdt Hof
i Rom, som at en Konge gjorde det,

svarer han roligt og besindigt:

Dit Venskab har jeg ingen Mistro til,
hvortil du vil mig drive, gætter jeg,
hvad jeg har tænkt om det og disse Tider,
skal jeg forklare dig — for dennesinde
driv mig ej videre.

Brutus vil overveje Sagen og selv komme til et Resultat. At lade sig drive til en Beslutning under Indtryk af andres Forestillinger, er Følelsesmenneskets Maade at tage en Beslutning paa. Den kloge, besindige Mand ved, hvor stærkt Affekterne kan hvirvles op under en behændig Agitators Ord, og han frygter deres Magt. Derfor frabeder han sig yderligere Incitamenter og tilføjer:

Hvad du har sagt,
vil jeg betænke; hvad du har at sige,
vil jeg taalmodig høre.

Og dog har Cassius Ord gjort deres Virkning:

Brutus vil heller trælle bagved Ploven,
end han vil regne sig for Romas Søn
paa slige haarde Vilkaar.

Cassius forstaar strax, hvor langt han er naaet:

Det glæder mig, at mine svage Ord
slog dog saa mange Gnister Ild af Brutus.

Øjensynlig er det Cassius Appel til Brutus som Brutus Efterkommer, der har frembragt denne Virkning, og som har haft Evne dertil under de ganske ejendommelige Forhold, der foreligger, at Rom er paa Veje til atter efter saa mange Aarhundreders Forløb at faa en Konge. Selvfølgelig er det ikke en Opdagelse, Brutus gør ved Cassius Ord — han har tænkt de samme Tanker før: netop derfor har han været plaget haardt af „Tvedragt med sig selv“

af Stemninger, der kæmpe mod hinanden.

Men idet Brutus hører disse Tanker udtalte af en anden, som Opfordringer til ham selv, som medførende en Slags Pligt for ham, som han ikke tør unddrage sig, faar disse samme Tanker en ganske anden Vægt som Handlemotiver end før. Enhver, der har gaaet svanger med Spekulationer over, hvad han bør gøre i en given Situation, ved, hvilken Vægt det har, naar en klog Mand, til hvem man ingen Mistro har, kommer og siger: Du bør handle saadan og saadan. Det er, som der gik et Lys op for Tanken, der ledes i en ganske bestemt Retning — man ved nu, at man ikke staar ene med sine Overvejelser,

at de interesserer andre, og at disse andre vil billige, om Overvejelserne giver sig Udslag i en vis Handling — man ved, at denne Handling paa Forhaand har sit Publikum, altsaa maa Handlingen i og for sig kunne forsvares. Heri ligger et stærkt Incitament til at udføre Handlingen, og naar Motiverne iøvrigt er tilbøjelige til at holde hinanden i Skak, som enhver Tvivls- og Uvishedstilstand netop viser, at de gør, behøves der meget ofte ikke andet end netop dette Incitament for at udløse Handlingen.

For den tænksomme, alvorlige Brutus er denne Spore dog ikke nok. Selvfølgelig virker den æggende paa ham som paa alle andre, men til at udløse en Beslutning kræves noget mere. Brutus vil ikke handle efter Følelser og Indskydelser, han søger stedse at bringe sine Handlinger i Overensstemmelse med sit Ræsonnement, bringe sine Følelser og Stemninger under Fornuftens Herredømme, beherske det ubevidste, instinktive Aandsliv gennem det fuldt bevidste.

Det er dette, Brutus forsøger i sin berømte Enetale (II¹).

Ved hans Død maa det jo ske,
og jeg for min Del kender ingen Grund
til at forkaste ham af egen Drift,
undtagen Folkets Sag.

Det Ræsonnement, som Brutus ender med at approbere, eller rettere, det Billede, der sluttelig overbeviser Brutus Ræsonnement, er Cæsar som Slangens Æg, der „udklækkes af Solskinnet“ ☉: overfor hvem alle varme, milde Følelser er Uret, Uret overfor det hele Samfund, af hvem Slangen er en Fjende. Ved dette Billede opnaar Brutus

at faa Bugt med det Kontramotiv, der er det haardeste for ham at komme udenom, hans Kærlighed til Cæsar personlig, den Taknemmelighedsgæld, hvori han staar til ham. Disse Følelser bliver nemlig, set i den givne Lignelse, selv Fjender af det hele Samfund, af Folket, og da Brutus antager sig „Folkets Sag,“ bliver han en Fjende af sit eget Venskab til Cæsar:

derfor betragt ham
som Slangens Æg, der, naar det ruges ud,
vil vorde som dens Slægt fordærlig,
og derfor lad os dræbe ham i Skallen.

Øjensynlig er der megen theoretisk Skolastik i hele dette Ræsonnement, og aabenbart vilde det aldrig have været i Stand til at bestemme Brutus, hvis ikke Cassius Impulser — de, der berøver ham hans Nattesøvn, hans Madlyst, hans Tale, hans Helbred — endnu var i fuld Virkekraft i Brutus Sjæl. Men lige saa lidt som Ræsonnementet kunde komme til Existens uden disse Impulser, lige saa lidt vilde disse Impulser eller overhovedet nogen som helst Følelsestilskyndelser have kunnet bevæge Brutus til Drabet, hvis han ikke ved sit Ræsonnement havde kunnet retfærdiggøre for sig selv, hvad han staar i Begreb med at gøre. Thi saaledes er netop den udprægede Theoretikers Væsen. Hans Tankegang er ligesom rubriceret. Han kan intet godkende uden i Kraft af en Theori, en Fornufts slutning, et Princip. Han indbilder sig, at det er hans Theori, der fremkalder Beslutningen, idet han tror at skyde alle personlige Følelser tilbage. I Virkeligheden er det naturligvis disse Følelser, der fremkalder Theorien, og denne atter Beslutningen. Det er Cassius

Berøring af hans nedarvede Overbevisnings inderste Stræng, *en Brutus Pligter overfor en Enehersker*, som hos Brutus har fundet et saa villigt Øre, at han er i Stand til at foregøgle sig, at han ingen personlige Pligter har mod Cæsar, at disse tværtimod er Uret mod alle, og fra det Øjeblik denne Theori, kunstig og forvreden som den er, er kommen til Verden, vover Brutus at følge sit Hjertes Tilskyndelser. Fra det Øjeblik hans Følelser Røst synes ham at være dikteret af hans Forstand, er hans Handlefrihed faktisk ophævet. Han formaar intet uden sin Theori — med den formaar han alt. Naar den er dannet, maa han følge den og dens Konsekvenser. Det bliver for ham den højeste, sædelige Pligt mod ham selv. Ikke Hensynet til hans Hustru, hans Venner, hans Velfærd vil rokke ham et Haarsbred fra det Ansvar, den Pligt, som hans Theori paalægger ham, og som for ham er bleven ét med hans inderste, etiske Jeg. Fører Theorien ham paa tværs af alle menneskelige Følelser, saa er det saa meget mere Pligt at følge Theorien og besejre Følelsen. Det byder hans *Ære*, og

Ærens Navn

jeg elsker mer, end Døden mig forfærder.

Man maa paa ingen Maade overfor Brutus ræsonnere saaledes, at hans Taknemmeligheds- og Venskabsfølelse overfor Cæsar maa have været falsk og uægte, i hvert Fald af ringe Lødighed, naar han kan bære det over sit Hjærte at dræbe ham. Dante lægger denne Tankegang til Grund, naar han lader Brutus i det yderste Helvede ved Siden af Judas knuses under et Rovdyrs Kæber. Hvis Dante dermed havde villet udtrykke Brutus fuldkomne

Underkastelse under sin Theori, og det var denne, som var Rovdyret, var Billedet rigtigt nok. Som moralsk For dømmelsesdom over Brutus selv er det derimod misvisende. Naar Brutus for Folkets Skyld ofrer sin Følelse for Cæsar, er det ikke, fordi denne er ringe, men det er fordi hans Pligtprincip overfor Folket, overfor alles Vel, er saa kæmpestærkt, at det endog formaar at besejre hans inderlige, personlige Følelser for Cæsar. Brutus formaar virkelig at ofre ikke alene sine egoistiske Interesser for sit eget Velfærd, men ogsaa sine nære ego-altruistiske Følelser for Cæsar, for blot at følge sine rene altruistiske Følelser, Pligten mod alle*). Jo mere dyrekøbt denne Sejr er, desto større er den etiske Sejr, Brutus vinder over sig selv, og det er netop denne etiske Sejr, der stiller Brutus i en saa afgørende Modsætning til Cassius, der, naar han dræber Cæsar, ikke gør andet end at give sit eget, personlige Had Afløb. Jo større vi derfor tænker os Brutus Kærlighed og Taknemmelighed til Cæsar, desto større er han selv, thi desto mere har hans Altruisme haft at overvinde, desto nærmere kommer han det rent heroiske. Det er først, naar vi gaar bagom selve denne Altruisme, at vi atter finder Mennesket Brutus, ser det selviske ikke mindre i Brutus Pligtkærlighed end i Cassius Overmandshad, opdager, at Pligtfølelsen overfor Folket i Virkeligheden kun er Udtryk for Brutus dybe Følelse af sin egen fremragende Betydning og ganske særlige Stilling som Folkebefrieren Brutus' Ætling. Men Dommen

*) Se Brutus Tale til Folket: Hvorfor løftede Brutus Haand imod Cæsar? Ikke fordi jeg elskede Cæsar mindre, men fordi jeg elskede Rom mere.

over denne Følelse lader sig ikke fælde ved en blot Henvisning til den Utaknemmelighed, den driver Brutus til. Thi selve denne Utaknemmelighed er i Virkeligheden uløselig knyttet netop til Brutus mest ophøjede Egenskaber og maa ses i Sammenhæng med disse. I „Skyggen af et Navn“ bliver endog de bedste menneskelige Følelser selv blege Skygger.

I den her skildrede Type finder vi den *anden* Repræsentant for de store Revolutionære, de theoretiske Revolutionsmænd. I bevægede Tider, hvor Lidenskaberne bølger frem og tilbage, har de Betingelserne for at kaldes til Ledere og opnaa Anerkendelse som de store Førere, saa længe den Theori, de har gjort til deres, passer med den Strøm, der er den fremherskende. Og de bliver Førerne, fordi de er saa ubetvingelig logiske, saa uimodtagelige for alle Modforestillinger, selv de objektivt bedst begrundede, saa utilgængelige for alle krydsende Følelssvingninger, overmenneskelig konsekvente som de er i deres snorlige Tankegangs Baner. Længe varer deres Magt ganske vist kun sjældent, fordi Livet nu engang ikke leves paa isolerede Theorier. En Dag styrtes de af Forholdenes egen Logik, af en modsat Theori eller af Opportunisternes behændige Skaktræk. Men saa længe de er ved Magten, forlener de Hadernes store Skare med tidobbelt Kraft, fordi de synes i Stand til at give disse Hadere den ideelle Ret, som de for deres vedkommende mangler, og som de i deres Indre godt ved, at de mangler. Ved at faa Theoretikeren i Spidsen udfylder de denne Mangel: det bitre Misundelsens Had bliver Idealismens,

Fremskridtets, Frihedens offervillige Kamp mod ideløst Tyranni. Thi om denne Theoretiker gælder det:

Høj er hans Plads i hele Folkets Hjærte,
og hvad hos os man vilde kalde Brøde,
det vil hans Aasyn som de Vises Sten
til Borgerdyd og Hædersdaad forvandle.

Kold Fanatiker, som denne Theoriens Revolutionsmand bliver, er der ingen Handling, der afskrækker ham, naar den kræves som en Konsekvens af hans Princip — og Idealist, som han er, er der ingen Handling, han kan bevæges til, som ikke stemmer med hans Idé.

I Modsætning til Praktikeren, for hvem Handlingen er det centrale, der kræver den omhyggeligste Forberedelse, er for Theoretikeren Ideen det reale, Handlingen kun et ydre Apparat, næsten en ubehagelig Vidtløftighed, der spærrer for Tankens videre Flugt, og som derfor hurtigst mulig maa ryddes til Side.

Derfor er for Brutus Mellemtiden mellem Tanken og dens Udførelse

helt lig et Nattesyn, en hæsliq Drøm,
der plumrer den klare Tanke, ikke fordi den egentlig vækker Tvivl om Tankens Rigtighed, men fordi den sinker dens Udførelse. For den dybeste Overbevisning er al Tøven kun en Pine.

Den Magt, Brutus udøver over alle de Sammensvorne fra det Øjeblik, han har sluttet sig til Planen, træder klart frem hos Shakespeare. Alle bøjer sig for hans Vilje, hans Tankes Klarhed, hans Motivers Renhed; selv Cassius gør ingen Indsigelser. Overbevises han end ikke om Rigtigheden af Brutus Ræsonnementer, saa ved han i hvert

Fald, at det er umuligt at faa Brutus til at vige en Tomme, at Brutus hellere vil opgive det hele end lade andre Theorier end hans egen vinde Magt — og Brutus kan ikke undværes.

Med denne Koalition er Cæsars Fald afgjort. Saa længe Hadets og Ideens Strømme flyder sammen, er de uimodstaelige. Men den uimodstaelige Koalition bærer Opløsningsspiren i sig selv. Næppe er Samarbejdet begyndt, før de to Retninger trækker hver til sin Side. Cassius vil ikke blot slaa Slaget, men befæste og betrygge Sejren. Brutus føler ingen Pligt udover at befri Rom, derfor maa Cæsar falde, men selv dette Maal maa kun naas ved Midler, der ikke staar i Modstrid med Idéen. Derfor udraaber han:

O gid vi kunde ramme Cæsars Aand
uden at volde Cæsar Saar. Men ak!
Cæsar maa bløde for det. Ædle Venner,
lad kækt os dræbe ham, men ej med Vrede,
lad os ham fælde som et Gudeoffer.

Saa begynder den lange Række Fejlgreb, som de Sammensvorne under Brutus Ledelse begaar — Fejl, som i det virkelige Liv vilde behøve Aar for at vise deres Virkninger, men som her udvikler sig i Dramaets hurtige Takt.

Brutus væmmes ved det Hemmelighedskræmmeri, al den Underfundighed, Anslaget fører med sig. Han udbrøder, som den retskafne Mand, hvis Færd altid før har taalt Dagens Lys, og som nu pludselig maa gaa Krogveje:

Mytteri! Ha blues
du ved at vise frem din skumle Pande
ved Nattetide, naar alt ondt er friest?

hvor faar du da ved Dag en Hule mørk nok
til Skjul for dit uhyggelige Aasyn?

Brutus vil ikke have de Sammensvorne taget i Ed. Han maa se Menneskene i samme retlinede Plan som sig selv. Hvad nytter en Ed? Brutus behøver ingen Ed for at føle sig bunden af, hvad han anser for sin Pligt. Kan Pligtfølelsen, Brutus stærkeste Drivfjeder, ikke binde de andre, hvad kan en Ed da hjælpe? Og er den tilstede, er det jo næsten latterligt desuden at bryde sig om en Ed:

Lad Præster, Krystere og Skelmer sværge.

Brutus ringeagter Opportunisterne. Han vil ikke vinde dem, der kan vindes — som Cicero. Og han vil ikke knuse dem, der *maa* blive Modstandere — som Antonius. Det er ikke hans Sag at vinde en politisk Sejr — hvorfor da søge Cicero? Og han vil ikke ramme andre end Fædrelandets Fjender — men Antonius er jo ingen Fjende, ikke engang en Fare: den letsindige Antonius ligger jo ikke som Brutus søvnløs grublende for at vinde Klarhed over sig selv. Han er ingen Karakter, har ingen Overbevisning: hvad han synes at have, laaner han fra Cæsar:

Han kan ej gøre mer
end Cæsars Arm, naar Cæsars Hoved falder.

I alle de nævnte Punkter er det Brutus, der ser fejl, og Cassius, som ser rigtig. Thi Hadet ser skarpt og bruger alle Midler. Ideen ser kun sig selv og kan kun bruge sine egne Midler. Derfor kommer den til kort overfor Forbrydelsen, thi den, der vil Forbrydelsen, maa ogsaa bruge Forbrydelsens Midler. At ville Forbrydelsen og dog bevare sine Hænder rene, det er at ville Maalet med

uhensigtsmæssige Midler — det er en Illusion, som fører Ødelæggelsen i sit Skød.

Brutus myrder Cæsar i klippefast Tro paa sine „gode, vel betænkte Grunde“ og deres Evne til at overbevise andre, som de har overbevist ham selv. Brutus, som ikke engang véd, at hans egen Overbevisning skyldes ganske andre Momenter end de gode, vel betænkte Grunde, kender heller ikke de „gode Grundes“ ringe Evne til at overbevise andre. Fra sin egen Trang til „Ræsonnementet“ som Støtte for sine Handlinger slutter han, at han ved at give andre den samme Støtte vil kunne bestemme deres Handlinger. Han ser ikke, at han blot behøvede at læse i sin egen Sjæl for at blive klar over, at det er de dybe Følelser, aflagrede gennem Slægtled, og de personlige Interesser, der bestemmer Handlingerne, ikke de Fornuftbetragtninger, som disse Følelser eller Interesser tilfældig fremkalder — Betragtninger, som almindeligvis kun har Værdi for den, der selv opstiller dem.

Brutus betror Antonius, at

vi har saa gode, velbetænkte Grunde,
at var, Antonius, du Cæsars Søn,
du skulde blive fyldestgjort.

Antonius svarer selvfølgelig forbindtlig, at han „ej begærer andet,“ og Brutus føler sig sikker, saa sikker, at han trods Cassius Advarsel tillader Antonius at holde Talen til Folket over Cæsars Lig — Antonius, hvis Kærlighed til Cæsar bunder i en dyb Beundring, der ikke lader sig bortræsonnere, for Cæsars umaadelige Handlekraft — en Handlekraft, der rører ved beslægtede Strænge i Antonius eget Hjærte, hvem Brutus blege Retskaffenhed

lader kold — Antonius, der endnu efter Cæsars Død tænker sig hans Aand

i Hævnens vilde Tørst
med Ate ved sin Side, glødende
fra Helved stegen, raabe vidt om Land
med vældig Herskerrøst: Slaa ned for Fode —

— Antonius, hvem Cæsars uventede Fald har aabnet en saa vældig Chance, at han kun behøver at alliere sig med Cæsars nærmeste Arving, Octavian, for at være sikker paa at erobre Verden, — *ham* mener Brutus at kunne vinde ved sine „gode, vel betænkte Grunde“!

Ja endog selve det forsamlede Folk tror han at kunne overbevise med sine Grunde — Folket, for hvem Grunde er intet, Instinktet, Følelsen, Interessen alt. Og han udvikler sine Grunde for Folket i en Tale, der næsten er formet som et juridisk Indlæg, og som ogsaa skaber samme Indtryk, som et saadant Indlæg med sine Theser og Antitheser vilde frembringe hos Folket: en ubehagelig, usikker, tvivlende Følelse, der svajer frem og tilbage. Et Øjeblik viger denne Usikkerhed, da Brutus en enkelt Gang appellerer til Sympathien ved at tilbyde sit eget Liv som Soning, hvis Folket fordrer det, — i det Øjeblik skaber han som ved et Trylleslag selve denne Sympathi, som hidtil har slumret, Folkets Jubelraab ombølger ham, og da — forlader Brutus Forum!

Landsmænd, lad mig gaa alene bort,
og bliv for min Skyld hos Antonius her —

Under Folkets forundrede Tavshed gaar han bort, og overlader Antonius Pladsen.

Dermed glider Sejren ham definitivt ud af Hænderne.

Thi for Folket som Masse betragtet eksisterer kun det nærværende. Den, der formaar at tale til dets Affekter, han behersker det fuldstændig, han bortskyller i et Nu alle andre Indtryk end sit eget, han virker som Hypnotisøren, der ved sin Viljes Styrke formaar at uddrive af den hypnotiseredes Bevidsthed alle andre Impulser end dem, han selv vil nedlægge; han skaber klippefast Tro og luende Begejstring for det stik modsatte af, hvad der et Øjeblik før var Genstand for Tilbedelse. Og den geniale Øjebliksnatur, Antonius, forstaar at udnytte Situationen til Bunds.

Brutus Argumentation kuldcastes strax ved, at Antonius minder om, hvad alle ved, at Cæsar har afslaaet Kronen.

Han afslog Kronen,
saa herskesyg det var han sikkert ikke,

saaledes lyder Folkets Svar, og dermed er den Sag afgjort. Han skaber Sympati om sig selv ved at bære sin Sorg til Skue:

Den stakkels Mand, hans Øjne
er røde som en Ild af Graad,

og allerede er der Stemmer, der raaber,
der er
ej bedre Mand i Rom end den Antonius.

Og lidt efter lidt lykkes det ham at puste Liv i alle Folkemassernes dybeste Instinkter*). Alt benytter han: Cæsars Testamente, hans mishandlede Lig, Medlidenhedsfølelsen, Hadfølelsen mod den „utaknemmelige“ Brutus, og Tilliden til sig selv som den jævne, ærlige Mand:

Jeg har ej Vid, ej heller Ord og Anstand
Gebærder, Foredrag og Talegaver

*) Se om Antonius Tale i det hele Brandes Skildring l. c. p. 376 flg.

til at opflamme Menneskenes Blod,
jeg taler kun saa ganske ligefrem —

netop de Egenskaber, Folket elsker, har han, netop dem, det mistror, har han ikke! Hvem vil ikke følge en saadan Mand, naar han til Slut nævner Ordet: Opstand? Og da han ser Folket bruse afsted som en rasende Malstrøm for at tilintetgøre dem, det før tiljubede, smiler han tilfreds:

Nu lad det virke. Ødelæggelse!
Du er i Fart, tag hvilken Vej du vil,

og han sætter sig i Forbindelse med Octavian og Lepidus, medens

Brutus red med Cassius
igennem Romas Port som Rasende.

Med de Sammensvornes Fordrivelse fra Rom, er for Brutus alt tabt. Hans sikre Tro paa, at han „i sin Ærligheds faste Rustning“ skal se Folket bøje sig for hans „gode Grunde“, er gjort til Skamme — og dermed hans Livs Tro brudt. I Lejren ved Sardes er han i Grunden alt en nedbrudt Mand. Hvad har han opnaaet? Nye Usurpatorer hersker i Rom, mange Gange værre end den dræbte. Og hvad venter der Brutus? At blive tilintetgjort af dem eller selv blive en Usurpator uden nogensomhelst større Ret end de besejredes. Ogsaa i sit private Liv har han lidt Skibbrud: Portia er død, hans lykkelige Hjem opløst.

Men i sin Tankes Renhed er han den samme; Ideens Fane bærer han saa højt som før. Han hører til dem, der ikke bliver mindre i Modgang — saa lidt som klogere. Han har intet lært af sine forrige Fejlgreb, fordi de er Udslag af hans inderste Natur, ikke af mangelfuld Viden. Han har ikke faaet Øjet op for, „at taktiske Fejl hævner

sig fuldt saa meget som moralske“ (Brandes), og han gør dem trolig om igen.

Cassius maa staa Skoleret for ham, fordi Cassius fører Krigen som Krig, ikke som en logisk Diskussion eller en Væddekamp, og Cassius maa atter bøje sig — men denne Gang ikke for Brutus klare, ædle Tale; nej, Brutus bliver vred, han farer op, han er en forpint, ulykkelig Mand, og han undskylder sig for Cassius med at han „er syg af mange Sorger“.

I Felttogplanens Drøftelse sejrer atter Brutus uheldige Plan, idet Brutus lukker Munden paa Cassius med et Magtsprog. Er det Bevis for, at Brutus kun er en maadelig Feltherre, en ringe Intelligens, naar han synes at se saa fejl paa Forholdene? Det kunde synes saa, thi det kan jo denne Gang umulig være etiske Grunde, der taler for snarere at lade Slaget staa ved Philippi end ved Sardes. Alligevel er den rette Forklaring en anden. Sagen er, at Brutus er dødtæt af hele denne Række Begivenheder, der passer saa lidt for hans Natur, at der af hans sammenstyrtede Forhaabninger kun er bleven tilbage ét Ønske: at faa en Ende paa det hele. Derfor vil han rykke frem: den eneste Fordel hans Plan har, er, at Slaget bliver fremskyndet — derfor er Philippi bedre end Sardes. Det er Dommen over sig selv, han søger, den, som alene kan give Hvile og Fred, og nu som før er Tiden mellem Tanken og dens Udførelse „en hæsleg Drøm“, der maa gøres saa kort som mulig. Dommen kan jo dog ikke undgaas — lad den da komme!

Da er det, at Brutus, nedtrykket af Møje og Sindsbevægelser, ser Cæsars Genfærd, der varsler hans Død. Det

er karakteristisk, at Brutus „faar sit Mod tilbage“, da han hører, at det kun er hans Død, det varsler. Han føler Dødsdommen næsten som en Befrielse; langt værre vilde Spaadommen have lydt for Brutus, om det var et Liv, fortsat som det han nu fører, der var ham beskikket.

Det, der forfærder ham, det

som forvandler alt hans Blod til Is
og bringer Haaret til at rejse sig —

det er ikke Døden, men at det er Cæsar, der varsler den, Cæsar som Brutus „onde Aand“. Thi hvad betyder det? Det betyder, at Brutus Liv har været levet paa et Bedrag. Han har ikke haft den Ret, han har tilræsonneret sig, til at dræbe Cæsar. Han har ikke handlet ret i at sætte sin Ide over alle menneskelige Hensyn, hans Theori er forkastet, han er ikke den store Borger, han har troet at være, han har jaget efter Fantomer og under sin Jagt traadt al sand Menneskelighed under Fødder, krænket de skønneste, menneskelige Egenskaber, Godhed, Medlidenhed, Taknemmelighed, Kærlighed. Trods alt er han en Morder, og skal lide Morderens Lod.

Det er da Dommen over Brutus, Humanitetens Dom, den sociale Dom: Brutus dømt efter Retfærdighedens objektive Maal; det er Dommen over Gerningen, den, der trods alle subjektive Forklarings- og Undskyldningsgrunde, trods al personlig Hæderlighed og Pletfrihed, rager op som den Klippe, ingen kommer uden om. For den maa Brutus svare, og Menneskeheden, Samfundet, Historien erklærer ham for skyldig: Cæsar fælder Dødsdommen over Cæsars Morder.

Og alligevel! Er hermed alt sagt? Er der ikke Plads

for en anden Dom, en Dom over selve Dommen? Hvis Brutus havde haft Antonius' Evner, da han talte til Folket — hvis han havde haft Cassius' Klogskab før Slaget — hvis han havde sejret og efter Sejren ført Rom frem til den Guldalder, han drømte om — da vilde desuagtet *Gerningen*, Mordet, have været det samme, men vilde Historiens Dom da ikke have lydt ganske anderledes? Er det derfor ikke snarere de bristende Evner: Brutus politiske Dilettantisme, hans doktrinære Kortsynethed, hans Mangel paa Evne til at forstaa Tiden og dens Krav — er det ikke derpaa, at Dommens virkelige Præmisses er byggede?

Og paa den anden Side: havde Brutus besiddet Antonius' og Cassius' Egenskaber, vilde han da have været Frihedshelten Brutus? Vilde Mordet ikke have været langt hæsligere, hvis det var blevet udført — ikke af den Brutus, som i Kraft af sine Fejl maatte gaa til Grunde derved, — men af en Brutus, som ved sit politiske Snille erobrede Verden derved? Vilde den etiske Dom da ikke have været langt mere fældende?

Her gaber en Kløft, der ikke let lader sig overstige. Skal vi lade vor egen Dom bero paa Historiens, Verdens Dom, der vurderer Handlinger og spørger om, hvad Gerningsmanden har evnet? Eller skal vi følge Etikens Dom, der undersøger Motiver og spørger om, hvad Gerningsmanden har villet?

Et almengyldigt Svar kan ikke gives. Efter sin Personligheds Væsen maa hver enkelt her træffe sit Valg — og rettest handler vel den, der aldrig ganske glemmer Mennesket for Daaden. Derfor lader heller ikke Shake-

speare Historien tale det sidste Ord over Brutus. Den etiske Dom taler anderledes gode og forsonende Ord over Brutus' Lig:

Han var den bedste Romer af dem alle;
 hver af de Sammensvorne, ham undtagen,
 har kun af Avind dræbt den store Cæsar;
 kun han var med af ærlig Kærlighed
 til Fædrelandet og det Heles Vel.
 Hans Liv var mildt og Sjælens Evner stemte
 saaledes sammen hos ham, at Naturen
 stolt kunde sige: Dette var en Mand!

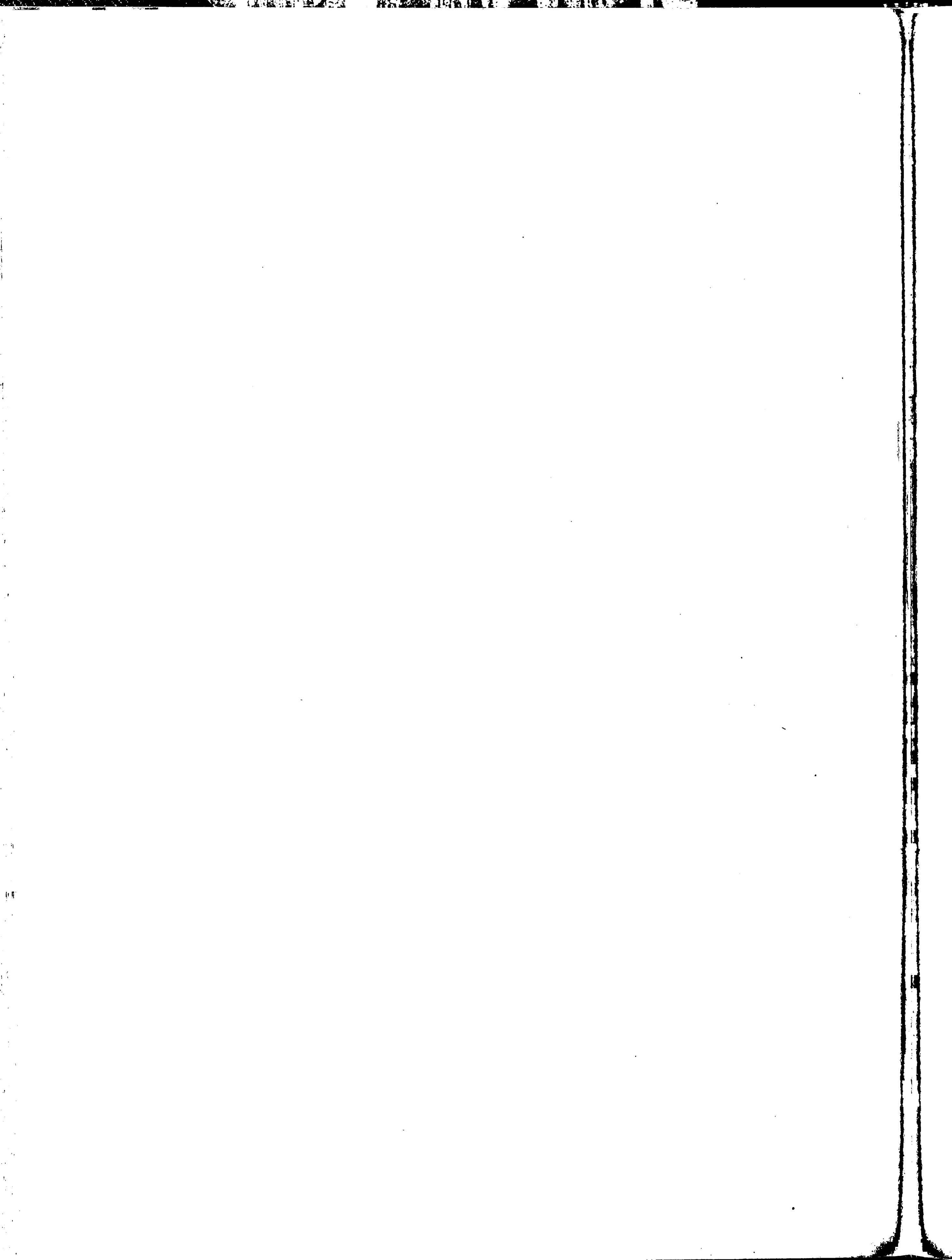
— Det var en Mand! Ja, saa vist som den stolte Evne at have en Overbevisning og følge den, er Mandens bedste Eje. Men i Shakespeares Sprog ligger Ordspillet nær:

His life was gentle, and the elements
 So mix'd in him, that Nature might stand up
 And say to all the world: This was a man!

— Dette var et Menneske — men heller ikke mere. I ham var Naturens Stoffer blandede, som de nu engang er hos os Mennesker — hvor meget han end hørte til de bedste blandt dem alle. Brutus vilde være mere end et Menneske: han vilde være Retfærdighedens Dommer og Hævner — det kostede ham hans Liv: thi han var *kun* et Menneske.

Og denne Gravskrift, der falder saa nøje sammen med Tolstojs Livssyn, kan vel ogsaa være Gravskriften over selve den politiske Forbryder.

II
MACBETH

FRA Brutus til Macbeth — det er at gøre Springet fra Ideens Højder til Virkelighedens Lavland, men det er derved ogsaa Overgangen fra Undtagelsen til Reglen, fra Forbryderen, som han kan være, til Forbryderen, som han i Almindelighed er.

Brutus er den ædle Støbning,

hvis herlige Metal kan vel forvanskes
fra sin Natur,

men som er ophøjet selv i sin Forvanskning. Macbeths Natur hører mere til den jævne Masses. Nøglen til Forstaaelse af en Karakter som hans findes i Lady Macbeths Udtalelser om ham:

Stor vil du nok være,
Du fattes ej Ærgerrighed, men fattes
Den Ondskab, som dog hører med dertil.

— — —
Hvad Du vil gerne, vil Du med det gode,
Du vil ej spille falsk, men vil nok vinde
Med Uret.

At ville vinde med Uret, men ikke ville spille falsk — det er i mange Henseender Gennemsnitskarakterens Moral.

Livet er jo nu engang et Spil, og det er vor Fremtid, som er Indsatsen. Der kommer en Tid, da Spillet er sluttet, vundet eller tabt, og hvor Kvietismens Sindsligevægt præger

os — og den Tid kommer mærkelig hurtig for nogle. Men saalænge Spillet varer, hersker Spillets Følelser: alle vil gjerne vinde, men heldigvis som Regel kun ved ærligt Spil. Falskspillerne er et Mindretal — men Indsatsen kan blive saa stor, at selv den ellers ærlige Spiller gjerne „vilde vinde med Uret“, ja vel ogsaa af og til overvejer, om han ikke — denne ene Gang — skulde vove det falske Træk, som „han ikke vil“.

Det er de kritiske Øjeblikke i Livet, og det er, naar de kommer, at man saa ofte opdager, at Hæderligheden kun er et relativt Begreb.

Den staalsatte Hædersmand — det er den, som ikke vil vinde selv den største Fordel ved den mindste Uret, og som ikke engang tænker over, om det maaske ikke i Øjeblikket kunde gaa af uden Opdagelse. Men der er megen Hæderlighed, hvem det gaar som Emilie i Othello: for saadan noget som en Fingerring eller for et Par Alen Kammerdug eller for Kjoler, Skørter, Huer eller deslige Smaapillerier vil de ikke gøre det — men for hele Verden — det er en anden Sag! Da vil de nok begaa en Uærlighed, en Uret, en Forbrydelse, navnlig hvis der er Rimelighed for, at det gaar stille af. Og er man først inde paa Skraaplanen, da flyder Begreberne let over i hinanden. Er Forbrydelsen som saadan ophørt med at være et Mene tekel, saa gaar man let fra de ganske smaa Forbrydelser til de lidt større, de endnu større, de meget store — naar blot Fordelen voxer i samme Omfang, og Risikoen ikke væsentlig forøges.

De, der bliver Forbrydere paa denne Basis, er i det hele sociale Naturer: de vil principielt ikke spille falsk,

men de gaar undtagelsesvis paa Akkord med deres bedre Jeg, naar den meget store Fordel lokker — det er Lejlighedsforbrydernes store Skare. Deres Ulykke er ikke, at de er værre end mangfoldige andre, men at de i Mod-sætning til de andre én Gang i deres Liv er bleven stillede overfor Muligheden af at kunne vinde Livets store Gevinst, om end kun ved en Forbrydelse, og da er bukkede under for Fristelsen. Det er ikke Ondskab, men Svaghed, der er deres Karakters Brist, og derfor bliver Forbrydelsen den store Katastrofe i deres Liv. Den styrter dem med ét Slag fra en rolig, betrygget Tilværelse ud i det anti-sociales vilde, farlige Bølger, hvor de med deres Natur slet ikke hører hjemme, hvor de i deres Svaghed ikke kan klare sig, og hvor de derfor lidt før eller lidt senere gaar til Grunde.

Det er dette, Shakespeare skildrer os i Macbeth: Fristelsens og Forbrydelsens fjendtlige Indtrængen i Menneskeliv, der i Kraft af deres ydre Forhold, deres Karakter og Tankesæt synes at maatte være betryggede mod den, men hvem den dog falder over med et Rovdyrs Lumskhed og Kraft. Bevæger vi os end i Shakespeares Jamber adskillige Trin over det daglige Liv, hvor Forbrydelsen ellers færdes, saa ser vi dog ikke andet, end hvad vi dør jævnlig støder paa, kun at vi hos Shakespeare ser det ligesom gennem et Forstørrelsesglas, der tillader os at se Begivenhederne og Bevægelserne, de ydre som de indre, med en Klarhed, som det daglige Liv sjælden eller aldrig giver os Lejlighed til. —

Macbeth er den af sit Land højt fortjente Mand, der vender hjem som Sejrherr efter at have betvunget Lan-

dets Fjender, og som for sine Fortjenester kan vente en Konges Belønning.

Saa tæt som Hagl
kom Bud paa Bud, og hvert forkyndte højt
din Hæder ved hans Riges tapre Forsvar
og gød den ud for ham.

I sit travle Pligtliv har Macbeth arbejdet for Landets, ikke for Belønningens Skyld — men da Arbejdet nu er endt, beskæftiger den hans Sind.

Rygterne har travlt. I Hexenes Skikkelser fortæller de, at Macbeth skal udnævnes til Kongens Efterfølger — en ganske vist saare usandsynlig, men ikke helt utænkelig Op-højelse, thi Macbeth hører til Landets ypperste og Kongens nære Frænder; Tanken er ikke fjærnere, end at den kan tænkes realiseret.

Der nævnes ogsaa andre Udmærkelser, symboliserede i Macbeths Udnævnelse til Than af Cawdor — en Æresbevisning, Macbeth ikke tror paa, da Posten — saa vidt Macbeth ved — ikke er ledig, og ikke har Udsigt til at blive det.

Da sker det mindst sandsynlige. Begivenheder, Macbeth ikke har kendt, har styrtet Thanen: Macbeth modtager Udnævnelser i hans Sted. Macbeth studser: kan det ene være muligt, kan det andet blive muligt; Udnævnelser til Than af Cawdor er jo endda kun givet ham

som et Forbud paa
end større Hæder.

Muligvis „staar det største endnu tilbage“. Der opstaar i Macbeths Sind den Forventningens ulidelige Spænding,

hvori Forestillingen om en saa umaadelig Lykke, at den slet ikke kan udtales, er ved at kvæles i Rædsel for, at den uhyre Chance skulde glippe. Skrækken herfor er det, der

faar mit Haar til
at rejse sig og Hjertet til at banke
paa unaturlig Vis mod mine Ribben.
Den virkelige Frygt er Intet mod
Indbildningskraftens Rædsler.

Han udtaler selv aabent, at Tanken om, at denne Mulighed skulde „myrdes“,

er en Drøm, der ryster
mit hele Væsen saa, at al min Livskraft
forgaar i Anelse, og Intet er
undtagen det, som ikke er.

I denne Forventningens voldsomme Uro- og Angstførelse stedes han for den, som har Afgørelsen i sin Haand, Kongen. Her modtager han Bekræftelse paa, at han er Than af Cawdor, men erfarer samtidig, at hans store Drøm ikke kan blive Virkelighed: en anden udnævnes til Tronfølger.

Macbeths dybe Skuffelse over at nedstyrtes saa brat fra sine Forventningers Tinde gør Kongens andre Udmærkelser og Løfter til intet for ham. Tidligere har han kunnet slaa sig til Ro med det Ræsonnement, som trøster dem, der endnu mener at kunne haabe:

er det Skæbnens Vilje,
at jeg skal blive Konge, saa lad Skæbnen
mig krone, uden at jeg rører mig.

Nu ser han, at skal der kunne haabes, maa han skabe Haabet selv. Der er sat en fast Skranke for hans Udsigter,

det Trin jeg maa
rask springe over eller falde paa:

Hindringen maa ryddes af Vejen, eller alt maa opgives. Det sidste synes ham det haardeste af alt: den, der engang har set en stor, ærerig Fremtid i Møde, finder sig nu engang ikke let til Rette i Hverdagssmaalivets Prosa. Og Macbeths Higen mod denne Fremtid er, engang opstaaet, ikke til at bekæmpe:

Skjul Stjærner Eders Straaler
min Attraas mørke Dyb ej Lyset taaler.

Men skal denne Attraa naa sit Maal — hvilke Veje fører da dertil?

Se bort fra Haanden, Øje!

er hans Udraab. Den Vej, Haanden, Handlingens Redskab, anviser, er saa skummel, at han ikke engang tør se den. Men hans Tanke har *tænkt* Vejen og *véd*, at den staar ham aaben. Og han viser ikke selve denne Tanke fra sig:

Dog lad ske,
Hvad Øjet, naar det *er* sket, ej tør se!

Den psykiske Tilstand, hvori et Menneske befinder sig, der nærer et brændende Ønske, til hvis Opnaelse han ser en Udvej, som han dog ikke tør følge, er vel en af de pinagtigste af alle. Ser man ingen Udvej, vil den resolute Mand stræbe at stilne sin Sjæls Bølger, lade Haabet fare og efter kortere eller længere Tids aandelige Rekonvalescens faa sin rystede, psykiske Konstitution tilbage;

besidder han ikke den Resoluthed, gaar han ofte over til de bitre, ætsende Naturer, som i selve deres Bidskhed mod Menneskeheden, dens Forhaabninger og deres Resultater kan finde en Slags Trøst for sin Lykkes Skibbrud. Men den, der ser Udvejen uden at turde følge den — ligegyldig om det er af etiske eller praktiske Hensyn — han kommer til at mistvivle om sig selv og om alt i sit eget Indre — han befinder sig som i et vedvarende aandeligt Jordskælv, hvor intet mere er til at forlade sig sig paa, hvor selv de fasteste Punkter er svigefulde, hvor Undergangen uophørlig truer, men hvor ikke engang Undergangen er paalidelig nok til at gøre Ende paa Tvivlen.

Det er denne uendelige Tvivlstilstand, de raadløse Overvejelsers Sjælekval, i hvilken atter og atter

Beslutningens medfødte Ungdomsrødme
hensygnér mat i gustent Overlæg —

det er denne Tilstand, Shakespeare med sin ubegribelige Kunst har skildret os i Hamlet. Men Macbeth kommer ikke til at dele Hamlets Skæbne. I hans dybe Tvivl og og Mismod griber et nyt Element ind, og det er dette nye Element, som giver Dramaet dets særlige Interesse.

Det nye Element er Lady Macbeths Indgriben, hendes Paavirkning af Macbeth, hendes Anstiftelse til Forbrydelsen.

Allerede i Julius Cæsar fandt vi et Tilfælde af Anstiftelse, af psykisk Paavirkning: Cassius Udtalelser til Brutus. Men denne Paavirkning bestod i det væsentlige kun i hos Brutus at vække visse Forestillinger og Følelser, der var gunstige for Cassius Plan, medens den nærmere Forarbejdelse af disse Forestillinger foregik hos Brutus selv.

Her behøver disse Forestillinger ikke at vækkes, de er

alt vakte. Paavirkningen har derfor her en anden Opgave: at besejre Macbeths Tvivl, gøre ham klart, at den Udvej, han har skimtet, ikke alene kan, men bør og skal følges.

For rigtig at vurdere den i høj Grad typiske Anstiftelsesproces, Lady Macbeth foretager overfor Macbeth, vil det være hensigtsmæssigt at gøre lidt nærmere Rede for, hvad det egentlig er, der foregaar, naar det paa en vis Maade højst mærkelige Fænomen indtræder, at det ene Menneske overtaler det andet til noget, der i Virkeligheden er imod dette Menneskes Natur. Det vil da ses, at her paa ingen Maade, som man i Almindelighed er tilbøjelig til at antage, er Tale om Udfoldelse af overlegne Evner, større Viden, skarpere Kløgt, men udelukkende om en vis psykologisk Teknik, som, hvor den er tilstede, meget ofte netop kan give den iøvrigt underlegne fuldstændigt Herredømme over den overlegne, medens omvendt den mest overlegne Aand i Verden uden denne Teknik vil spille fuldstændig fallit, hvis han forsøger sig som Anstifter, Overtaler eller — overfor en større Kreds — som Agitator.

Først maa det bemærkes, at den fuldkomne Upaavirkelighed af andre Menneskers Meninger og Domme, som de fleste ynder at paastaa sig i Besiddelse af, meget sjældent, om nogensinde er til Stede — undtagen hos overmaade aandsfattige, næsten sløve Individier. Alle andre er — og i Grunden desto mere, jo rigere deres Aandsliv er — i høj Grad modtagelige for, hvad andre Mennesker tænker og siger, af den ganske selvfølgelige Grund, at det, vi lige fra Vuggen til Graven fylder vor Aand med, opbygger vort Tankeliv af, opererer og konstruerer med, det er netop, hvad vi har faaet bibragt af andre Mennesker

gennem deres Ord, deres Gerninger, deres Exempler. Det er i Evnen til at kombinere det udefra kommende Stof, at den forskellige Begavelse særlig viser sig, ikke i Maaden hvorpaa Stoffet tilføres os. Kun den fattige Kombinationssevne lader det tilførte Stof passere upaaagtet og ufordøjet — den rige Kombinationsevne griber Stoffet, føjer det ind i det øvrige Aandsindhold, forbinder det dermed og frembringer ved disse ny tilførte Elementer efter Omstændighederne noget nyt og overraskende — den jævne Kombinationsevne naar ikke saa vidt, den tilegner sig kun det, der passer for den, medens alt det øvrige intet Indtryk gør. Derfor lader den jævne Aand sig vistnok vanskeligere end den rige Aand, som med Lethed tilegner sig alt nyt og gør det til sit eget, overbevise om noget, som ikke er ham nogenlunde kendt og hjemligt i Forvejen, men den, som formaar at tilføre ham netop saadant Stof, som hurtigt og sikkert kan passes ind i det øvrige Bevidstheds- og Følelivesliv, vil paa den anden Side let opnaa at lede og styre ham.

Altid — eller saa godt som altid — er der saaledes Mulighed for Paavirkning, fra oven, fra nedent eller fra Siden — paa den beror al Udvikling, for den enkelte som for det hele Samfund. Men den Mulighed for gensidig Paavirkning, som saaledes med faa Undtagelser er tilstede mellem Menneskene indbyrdes, er ingenlunde altid tilstede i lige Grad. Meget afhænger her af Øjeblikket og Omstændighederne: den psykiske Modtagelighed kan være forskellig. Befinder et Individ sig i fuld Harmoni med sig selv og sine ydre Forhold, er han med andre Ord i aandelig Hvile, vil hans psykiske Modtagelighed for Impulser, fremkomne fra andre Mennesker, afhænge af disse Impulsers Forhold til hans

aandelige Tilstand i Almindelighed: han formaar da at vælge og vrage mellem Impulserne, hans Kritik er vaagen, og han bøjer sig kun for dem, denne Kritik akcepterer. Er omvendt hele hans Aandsindhold stærkt eller udelukkende optaget af Virksomhed i en bestemt Retning, er han saa at sige fuldstændig suggestioneret af én Tankegang, ét Arbejde, én Interesse, vil selve denne Optagethed bevirke, at han kun er lidet modtagelig for Impulser fra andre Sider: de vil ligesom ikke naa at trænge frem til Centrum, der fuldt er behersket af andre Forestillinger.

Mest suggestibel er derimod den, der i det hele taget befinder sig paa Tvivlens og Overvejelsernes Stadium, den, for hvem Motiver staar mod Motiver, hvis Tanke flakker rundt fra Mulighed til Mulighed overfor en Beslutning, der skal fattes. Idet hans Hjerne arbejder for at finde en Udvej, vil den Udvej, som gennem Suggestionen aabnes for ham, have særlige Betingelser for at blive den foretrukne, forudsat at Suggestionen gives i den rigtige Retning og paa rette Maade.

I førstnævnte Henseende er det af Vigtighed at gøre sig klart, at af Suggestionens to Muligheder: Gør det — eller — Lad det være, har paa Forhaand den første de bedste Betingelser for at blive den afgørende. Sagen er, at selve den Tvivlstillstand, hvori Individet befinder sig, — i skarp Modsætning til den stærke Tilfredsstillelse, som intensivt og overbevist Arbejde i en bestemt Retning skaber — føles som en Lidelse, der som alle Ulystfølelser tenderer mod sin egen Ophævelse: Tvivlens Udløsning i Handling. Den, der tilraader Handlingen, raader altsaa i Virkeligheden Personligheden til det, den ubevidst helst vil, og har derfor

en kraftig Fortaler i dennes eget Indre, der i Handlingen skimter Befrielsesmidlet for sin Uro og Ængstelse. Den, der siger: Gør det, har derfor i Grunden samme Stilling som den, der raader et sygt, forpint Menneske til at underkaste sig en energisk Operation, der ganske vist er farlig, men som vil befri for Smerterne — hvorimod den, der siger: Lad være, staar som den, der raader den syge til med Taalmodighed at finde sig i Smerterne. Jo stærkere Tvivlstillstanden er, desto stærkere vil derfor Handleimpulsen virke — i de allerstærkeste Tilfælde endda skærpet ved Bevidstheden om, at det andet Alternativ ikke vil blive: Gør intet, men derimod: Begaa Selvmord. Thi saa ulidelig kan Tilstanden blive, at den for enhver Pris maa overvindes; Handlingens Udførelse og Selvmordet er hver for sig Lægemidlet, men af disse *kan* det første Middel blive Frelsen.

. Selv om Impulsen imidlertid gaar i den rigtige Retning, er Maaden, hvorpaa den bibringes, af største Vigtighed. Her kommer naturligvis alt an paa, at den Paavirkende forstaar at anslaa de rette Strænge hos den Paavirkede, dem, der ere fæstede dybest og inderligst til det stærkeste i hans Natur, og forstaar at anslaa dem paa rette Maade. Veltalenhed, Logik, rammende Billeder, lidenskabelige Talemaader, kolde og skarpe Forstandsraisonnementer er hver for sig gode, men kun, forsaavidt det netop er de Midler, der passer med den Paavirkedes egen Natur, dem, han selv er mest tilbøjelig til at bøje sig for hos andre, fordi de har mest Værdi for ham selv. Er det en Forbrydelse, der skal besluttes, og har denne i sig selv noget gruopvækkende ved sig, der kan forudsættes at virke stærkt afskrækkende paa

den, der skal bevæges til at udføre den, er det klogt at bruge forsigtige Vendinger, halvklare Talemaader, hvis Dobbelthed dog ikke kan misforstaas. Derved vænnes Tanken til at sysle med Udaaden, blive fortrolig med den, overvinde sin Frygt for den, medens den uforbeholdne, kraftige Udtalelse let bringer Tanken til — ligesom et frygt-somt Dyr — at trække Hovedet tilbage og søge sit Skjul. Staar den Paagældende uvis og vaklende overfor selve Muligheden af at udføre Forbrydelsen, er han tilbøjelig til at mistvivle om sine Evner i saa Henseende, er Anvisninger, Raad og Løfter om Bistand paa deres Plads, ikke alene fordi Bistand i Gerning har en saa særdeles overbevisende Kraft, men ogsaa fordi den udfylder de Huller, som Gerningsmandens Viden og Hjælpekilder — ham selv bevidst eller ubevidst — har frembudt, og som derfor hidtil har virket som ligesaa mange Kontra-Motiver mod Handlingen.

Forstaar Anstifteren endelig at sætte den Anstiftedes Følelser i Bevægelse og fremstille Handlingen som krævet af disse, hvad enten det er Kærlighed eller Had, Fædrelandskærlighed eller Kosmopolisme, Omgivelsernes Mening eller Foragten for andres Dom, Nutidens Ros eller Eftertidens Dom — blot det er de Følelser, som har de kraftigste Rødder i den Paavirkedes Bryst, da kastes der paa én Gang Farve, Livets Farve, over Handlingen, da sprudler paa én Gang Energiens og Handlekraftens Kilder frem. Taagen forsvinder, Feberen viger, Hjærnen synes klar, Tanken let — Forbrydelsens Fremmedartethed forsvinder — de før saa knugende Kontramotiver svinder ind til blodløse Skygger.

Da er Øjeblikket kommet til at kaste Masken, lade alle

Omsvøb fare og nævne Tingene ved deres rette Navn: Forbrydelsens Navn kan nævnes. Passet ind i Bevidsthedslivet, som Forbrydelsen nu er, har Ordet mistet sit uhyggelige, mystiske Skær, virker tværtimod nu selv, fordi det konkretiserer Tanken, som en Impuls, er næsten allerede halv Gerning. Det før saa uudsigelig skrækkelige kan nu udtales aabent, og at det kan det, føles som en sand Vederkvægelse, der paa én Gang beroliger og anspænder til at fortsætte: det hele er, naar alt kommer til alt, slet ikke saa farligt, det er i Grunden en ret simpel Sag, som alt taler for — det vilde ligefrem være en Dumhed nu at træde tilbage!

Naar saaledes de to Viljer er bragt til at flyde i samme Leje, da indtræder det Fænomen, som de italienske Kriminalister først har gjort opmærksom paa: der opstaar deraf ikke alene en Sum, fremkommen ved Addition, ikke blot den kvantitativt forøgede Kraft, som Sammenholdet giver — nej der opstaar som ved en kemisk Proces et helt nyt Produkt, kvalitativt forskelligt fra de Faktorer, der har dannet det, i Besiddelse af Evner og Egenskaber, som ingen af Grundelementerne hver for sig har siddet inde med. Mellem Anstifter og Anstiftet flyder ikke blot en Strøm fra *A* til *B*, det er ikke blot *B*, som gradvis optager en Del af *A*'s Vilje og Tankegang i sig — der flyder ganske parallelt en Modstrøm fra *B* til *A*: *B*'s gradvise Vigen for *A*, hans lidt efter lidt rodfæstede Beslutning, hans Følelsesaffekter, hans Udbrud er vel anstiftede af *A*, men, engang opstaaede, virker de tilbage paa *A* selv, saa meget stærkere fordi de er Børn af hans Sjæl, skaber nye Kombinationer hos ham, opflammer hans Iver,

forøger hans Opfindsomhed, styrker hans Følelser, og idet disse Virkninger atter optræder som Aarsager overfor *B*, skaber de hos ham nye Virkninger, der atter fungerer som nye Aarsager, og saa fremdeles i en bestandig stærkere og stærkere Vexelvirkning. Af denne Vexelvirkning er det, der sluttelig fremgaar ligesom en ny Individualitet, svejst sammen af alt, hvad der hos hver af Grundindividualiteterne stræber henimod Handlingen, rensat for alt, hvad der hos hver af dem, for sig betragtet, arbejder imod den, og denne nye Individualitet er det, som er i Stand til at udføre Handlinger, som ingen af de to Personligheder alene vilde have været i Stand til at udføre. Saaledes vil to Børn, hvoraf ingen, om det gjaldt deres Liv, alene turde vove sig igennem en lang, mørk Gang, med hinanden i Haanden driste sig til at passere den, hver for sig afstivende hinanden ved Hjælp af deres Frygt til Mangel paa Frygt. Og paa samme Maade vil to Forbrydere ved at slaa sig sammen kunne fuldbyrde Forbrydelser, saa rædselsfulde, at ingen af dem bagefter rigtig kan forstaa, hvorledes han har kunnet udføre dem. Det er heller ikke den enkelte, der har udført Forbrydelsen, det er i Virkeligheden de samvirkendes psykiske Enhed, hvori hver enkelt er gaaet op, der har fuldbragt den. —

Vender vi nu tilbage til Dramaet, saa træffer vi første Gang Lady Macbeth i Færd med at læse Macbeths Brev, hvori han fortæller om Spaadommen:

Dette har jeg fundet rigtigt at melde Dig, min Hustru, der skal dele min Højhed, for at du ikke skulde miste den Glæde, der tilkom mig, ved at være uvidende om den Højhed, der er Dig lovet. Læg det paa Hjerte, og lev vel.

Ordene viser klart Lady Macbeth, at Macbeth tillægger Spaadommen alvorlig Betydning, at han ikke er tilsinds uden videre at lade den falde for de Hindringer, der har optaarnet sig. Allerede heri ligger en Pegen paa Forbrydelsen som Udvej — der findes jo nemlig ingen anden — en Udvej, han henskyder til hendes Overvejelse, hun, der af alle staar ham nærmest, hvis Ord har Vægt for Macbeth, og som selv saa umiddelbart vil komme til at nyde Frugterne eller bære Følgerne, hvis denne Udvej skal benyttes.

Hendes Parti er strax taget; det eneste, hun nærer Tvivl om, er, om det kan lykkes hende at bevæge Macbeth til at tage samme Parti med samme Resoluthed:

Dog jeg frygter for
dit Sindelag; det har for meget i sig
af menneskelig Mildheds Mælk til her
at skyde Genvej. — — —

Du vil eje
det, som tilraaber dig: „Saaledes maa
du handle for at eje mig“ — og dog
du frygter mere for at gøre det
end ønsker det ugjort.

Men hun er fast besluttet paa at opbyde alt:

Skynd Dig herhid,
at jeg min Aand kan gyde i Dit Øre
og tugte med min Tunges Djærvhed alt,
hvad dig vil skille ved den gyldne Ring. —

Saa mødes hun med Macbeth. Hvert enkelt Ord i denne lille Scene har sin Betydning, og maa ses for sig. Scenen lyder i al sin Korthed saaledes:

LADY MACBETH

O store Glamis, høje Cawdor,
og størst ved den Forjættelse, som venter.
Dit Brev har hævet mig op over Nuets
Uvidenhed; jeg føler nu en Fremtid
i Øjeblikket.

MACBETH

Dyrebare Hustru —
laften kommer Duncan her.

LADY MACBETH

Og naar
gaar han herfra?

MACBETH

Imorgen — er hans Agt.

LADY MACBETH

O aldrig Solen skal den Morgen se!
Dit Ansigt, kære Than, er som en Bog,
hvor Folk kan læse sære Ting; vil du
bedrage Tiden, saa se ud som Tiden;
bær Velkomst i dit Blik, din Haand, din Tunge,
se ud som en uskyldig Blomst, men vær
som Slangen under den. For ham, der kommer,
maa der nu sørges. Og betro du mig
Udførelsen af Nattens store Værk,
som for hver Dag og Nat, der forestaar,
os lover Enemagt og Kongekaar.

MACBETH

Vi tales ved.

LADY MACBETH

Løft Øjet frit og trygt.
At skifte Ansigt er et Tegn paa Frygt.
For Resten stol paa mig.

For at vurdere Betydningen af disse Replikker maa man gøre sig klart, at Macbeth fremtræder for Lady Macbeth som et Bytte for den voldsomste Uro og Tvivl; han er i et Sindsoprør, som taler ud af hver af hans Miner og Ord. Det er denne fuldkomne Mangel paa Herredømme over sig selv, som Lady Macbeth peger paa, naar hun siger:

Dit Ansigt, kære Than, er som en Bog,
hvor Folk kan læse sære Ting —

og det er den stærke Sindsbevægelses stadig vexlende Minespil, dens Farveforandringer, dens Trang til at undgaa andres Opmærksomhed ved at lukke „Sjælens Vindu“, Øjet, for andres Blik, der dikterer hende hendes Slutningsreplik:

Løft Øjet frit og trygt.
at skifte Ansigt er et Tegn paa Frygt.

I sin aandelige Stormtilstand udtaler Macbeth sig da ogsaa i ganske korte, abrupte Sætninger, som den i sit Inderste ophidsede Sjæl, der kun med Møje, ligesom stakaandet, kan faa Ordene frem.

Macbeth befinder sig saaledes i en for Suggestion særlig egnet Sindstilstand. Og allerede det første Ord, Lady Macbeth udtaler, indeholder en kraftig Suggestion:

jeg føler nu en Fremtid
i Øjeblikket*)

d. v. s. af dette Øjeblik, det, hvori vi nu befinder os, vil vor Fremtid voxer op — og Lady Macbeths foregaaende Ord om „Forjættelsen“ og hendes Omtale af Macbeths

*) I feel now
The future in the instant.

Brev lader ikke Macbeth i Tvivl om, hvad hun mener med Ordet „Fremtid“: at hendes Beslutning er taget.

Over denne Grundakkord er Macbeths følgende Replikker stemte. Hvert af disse faa Ord — 13 ialt — er imidlertid af den allerstørste psykologiske Interesse, mangesidede og dobbeltbundede, som de er — i en Grad, at det næsten ikke kan siges, men maa føles.

Macbeth har jo paa dette Stadium paa ingen Maade besluttet Forbrydelsen. Den er endnu for ham, hvad den var, da han i Kongeborgen erfarede sin Skæbne: noget rædselsfuldt, som han har skimtet langt nede som et Uhyre, der kunde komme frem for Dagens Lys, noget, der kunde tænkes at blive hans Lod, noget, han gruer og gyser for — og dog drages af.

Hans Ord viser nu paa én Gang denne totale Ubesluttethed, den Pine, som denne Ubesluttethed volder ham, den Længsel, han som Følge heraf føler efter at faa en Ende paa Pinen, og den dermed stemmende Trang til at tale om det, der kan gøre en Ende paa hans Kvaler, eller rettere til at høre en anden tale om det, der kan skaffe Hvilen, og tale om det saaledes, at det vil skaffe Hvile.

Derfor er hans første Ord, efter en til det yderste begrænset Gensynshilsen, strax:

Iaften kommer Duncan her.

Sætningen betyder i sig selv intet; den er en naturlig Meddelelse om den Begivenhed, som maa fylde Hjemmet, og som Mand og Hustru selvfølgelig maa være stærkt optaget af. Den røber intet — og dog indeholder den, som Svar paa Hustruens Udtalelse om „Øjeblikket, hvoraf Fremtiden skal opstaa“, en Skyden-Spørgsmaalet-frem — den

ligesom sætter selve det brændende Punkt under Debat — skønt Hustruens foregaaende Ord egentlig alt har besvaret det, han nu atter spørger om: Skal Øjeblikket benyttes?

Lady Macbeth forstaar øjeblikkelig Ordets Tvetydighed, og hun jager Sonden tilbage lige ind i Macbeths Sjæl ved sit skarpe Kontraspørgsmaal:

Og naar
gaar han herfra?

Macbeth svarer atter forsigtigt objektivet ved at meddele et andet simpelt Faktum:

Imorgen — er hans Agt.

Men denne Gang er det indirekte Spørgsmaal til Lady Macbeth langt tydeligere end første Gang: Skal „hans Agt“ blive til Virkelighed? Hvad er Din Mening — sig mig den?

Naturligvis tager Lady Macbeth nu Bladet fra Munden. Som en logisk Tilslutning til Macbeths Tanke følger Replikken:

O aldrig Solen skal den Morgen se —

og hendes Opmuntring til Forbrydelsen, som hun lover at hjælpe ham med, om end i billedlige Udtryk: hun fremstiller Kongen som Gæsten, for hvem „der maa sørges“, sig selv som Værtinden, hvem Værtindens Pligter: Nattens store Værk, paahviler. Og hun slutter sin Tale — stadig uden at nævne Forbrydelsen — med indirekte at udtale den ved at love Macbeth „Enemagt og Kongekaar“.

Hertil slutter sig Macbeths sidste Ord:

Vi tales ved.

Atter udtaler han kun et Faktum, men et Faktum, som, sagt netop i denne Sammenhæng og netop paa denne

Maade, tydelig betegner baade en Tilslutning til Hustruens Tale, en dulgt Billigelse af, at den er falden ud, som den er, og et Haab — paa hvis Opfyldelse han er sikker — om at hun, naar de atter „tales ved“, vil fortsætte i samme Retning — samtidig med at hans Ord dog aabner Plads for et Forbehold: dette maa drøftes nærmere, d. v. s. Planen er endnu ikke fattet — Beslutningen venter stadig.

Men Ordene har endnu en *anden* Dobbeltthed. Macbeth fremkalder ved sine tvetydige Ord selv Anstiftelsestalen og vil fremkalde den, men agter desuagtet at forbeholde sig fuld Handlefrihed — og dog drager denne frivillig fremkaldte Anstiftelse, overfor hvilken det er Macbeths Hensigt at staa overvejende, ham selv ganske uvilkaarlig og ubevidst Skridt for Skridt henimod Forbrydelsen, maner ligefrem Forbrydelsen op i ham, og gør derved den Handlefrihed, han formelt forbeholder sig, mere og mere begrænset.

Denne Anstiftelsens psykiske Skabelsesevne, der lader Forbrydelsen udvikle sig, næsten som om den var et selvstændigt Væsen, der skal fødes til Verden, antydes hos Shakespeare derved, at den Handlefrihed, Macbeth postulerer, for hver Sætning, han udtaler, er mindre og mindre udtrykt i det, han siger, og mere og mere udelukkende kommer til at bestaa af det, han blot tænker — hvorved Forbeholdene naturligtvis samtidig bliver stadig svagere.

I hans første Ord:

Iaften kommer Duncan her —

er Forbeholdet tydeligt. End ikke den mest vidt drevne Fortolkning kan her af selve de sagte Ord drage nogen Slutning til Macbeths Stilling til Forbrydelsen.

Men allerede i det andet Ord:

Imorgen — er hans Agt,

er Forbeholdet svagere. Ordene indeholder det ganske vist, — de paalægger ham ingen Forpligtelse, kan fra ingen Side betragtes som et Tilsagn om at begaa Forbrydelsen — men i det lille Ophold mellem Ordene „Imorgen“ og „er hans Agt“, i den nærliggende Antitese: „hans Agt“ — „men ikke hans Lod“ — er det, som om Forbrydelsens første Pulsslag fornemmes, dens Hjærte er begyndt at slaa ganske svagt, men dog hørligt.

I det tredje Ord:

Vi tales ved

ligger der endelig objektivt set egentlig talt intet Forbehold mere. Macbeths Handlefrihed er nu ved at blive ophævet: Ordene er denne Gang ganske stemt sammen med Lady Macbeths forbryderske Tale; det er kun dennes egen Tve-tydighed, som — skønt daarlig nok — endnu gør det Forbehold muligt: dette maa drøftes yderligere — men Forbeholdet er nu rent subjektivt, eksisterer kun i Macbeths eget Indre; det er dér, han forbeholder sig at overveje Sagen endnu en Gang — overfor Lady Macbeth maa Udtalelsen forstaas som et tilsløret Tilsagn. Forbrydelsen er ved at komme til Verden.

Her ser vi altsaa i fuld Virksomhed den Vexelvirkning, vi før nævnte. Macbeth fremkalder Lady Macbeths Anstiftelse, idet han tillader, at den fremsættes. I denne Tilladelse ligger en Impuls; hver Gang den benyttes, viger Macbeth endnu et lille Stykke, hver Vigen er for Lady Macbeth en ny Impuls, der atter udøver sin Indflydelse paa Macbeth — hver af Parterne er baade Anstifter og

Anstiftet, paavirker og paavirkes, virker aktivt og passivt, om igen og om igen, for hver Gang fornyet og forstærket af den anden, gentagende sig i det uendelige, ligesom to Spejle, der stillet overfor hinanden i det uendelige genspejler det samme Billede.

Hvilket langt Stykke denne Samtale har ført Macbeth frem mod Forbrydelsen, fremgaar deraf, at han i sin efterfølgende Monolog gaar over til at afveje Grunde mod Grunde. Fra uklare Tanker og pinlige Sindsbevægelser er han nu naaet til den alvorlige Overvejelse for og imod: et afgørende Bevis for, at Tanken er passeret det helt eller halvt ubevidste Sjælelivs Tasmørke og er naaet frem til det Bevidstes fulde Dagslys: Tankens Fostertilstand er forbi.

Et for et passerer nu Kontramotiverne hans Sind: Handlingens Farlighed, Slægtskabets og Gæstevenskabets Pligter, Undersaattens Pligter, Menneskeligheds- og Medlidenhedsfølelsen, Kongens gode og elskelige Egenskaber.

Mod alle disse Momenter har Macbeth kun sin Ærgerrighed:

Jeg har ingen Spore
at sætte i min Viljes Sider uden
Ærgerrigheden, der vil tage Fart —
og gør for stort et Spring og falder ned. —

Nej, anden Spore har Macbeth ikke, saa snart han staar alene — da falder hans Ærgerrigheds Spring dødt til Jorden, og hans Beslutning bliver:

Vi vil ikke
gaa videre i denne Sag.

Men i Lady Macbeth har han en anden Spore, og den fremtvinger Springet.

Næppe mærker hun, at hendes Fraværelse har ladet Macbeth drikke af „den menneskelige Mildheds Mælk“ og vristet hende den omtrent vundne Sejr ud af Hænderne, før hun griber til Anstiftelsens allerkræftigste Midler.

Mindre betydelige Psykologer end Shakespeare vilde rimeligvis have ladet Lady Macbeth forsøge paa at gendrive Macbeths Modgrunde i en logisk Duel, efterat de først var klart udviklede for hende. Shakespeare lader Macbeth udvikle sine Argumenter i en Enetale, og Lady Macbeth rører ikke ved et eneste af dem, end ikke ved det, han ligefrem anfører overfor hende, Hensynet til deres gode Navn, til de vundne Æresposter, det gyldne Rygte,

der skulde bæres i sin friske Glans,
ej kastes bort saa snart.

Lady Macbeth behøver ikke at faa Macbeths Modgrunde udviklede — hun kender i Forvejen dem alle, fordi hun kender Macbeth og kan slutte sig til hans Betragtninger, der alle kun er Deduktioner fra hans til Grund liggende ærlige, socialt tænkende Jeg. Derfor indlader hun sig heller ikke paa dem. Hun gaar bag om dem alle, retter sit Angreb mod selve dette Jeg, søger at gribe den Følelsesstreng, der ligger dybest i Macbeths Hjærte, og faa den til at svinge i Takt med hendes eget Forsæt.

Første Gang griber hun fejl. Hun søger at haane Macbeth og kalder ham fejj:

Vil du eje det,
du agter for at være Livets Smykke
og vil dog være for dig selv en Kryster,
der vilde gærne, hvis han turde blot,
som Katten i vort Ordsprog. —

Macbeths overlegne Svar viser hende, at han her er for sikker paa sig selv til at kunne rammes:

Jeg tør alt, hvad der sømmer sig en Mand,
hvo mere tør er ingen Mand.

Da taler Lady Macbeth til hans Æresfølelse, benytter paa djævelsk-genial Maade netop de Blottelser, Macbeth har givet sig i Brevet og deres første Samtale: Du har givet mig Idéen til denne Forbrydelse. Du har optændt mig, fordi du den Gang selv vilde Forbrydelsen. Den Gang turde du Forbrydelsen og fik mig med. Hvad er der sket siden? Kun det ene, at nu er Lejligheden tilstede — nu er Øjeblikket kommet. Og nu skal netop den Omstændighed, at dette enestaaende Øjeblik er tilstede, være Grunden til, at Du ikke vil!

Det, der ligger bagved disse Ord, er en logisk Snare, hvori ogsaa andre end en Macbeth vilde kunne lade sig fange.

De fleste Mennesker er tilbøjelig til at omsætte deres inderste, dybtfølte Trang, ja hele deres ideale Stræben, i den Sætning: *Hvis* jeg kunde, saa vilde jeg uden alle Hensyn gøre, sige, udføre det eller det. Og den Talende mener undertiden virkelig, hvad han siger, tror, han vilde handle saaledes — men ofte er det ganske vist kun et Dække: den Talende ved godt, at, hvis han kunde, gjorde han det alligevel ikke; han regner egentlig talt paa, at det Øjeblik aldrig skal komme, da han kan.

Desuagtet er det et Ord, som imponerer vidt og bredt. Ikke blot i det daglige Liv, men paa det intellektuelle, sociale, etiske, politiske Omraade er det et Ord, der skaber Beundrere og Tilhængere om den fremragende Mand, der

ved saa nøje, hvad han vil, at han blot behøver at kunne for at handle, virke, skabe — Frihed, Fremskridt, Revolution eller Reaktion. Og saa hænder det af og til, at Øjeblikket kommer, Øjeblikket, da han kan. — Og hvad sker? Intet — han vil ikke — nu, da han kan. Det hele var kun: Ord, Ord, Ord.

Faa Ting er vel egnede til at vække en saa hjærtelig Despekt som en saadan Holdning; og den Æresfølelse, der ganske rolig formaar at finde sig i denne Ringeagt, maa ganske vist være af en særlig haardhudet Art.

Det er denne Haan, Lady Macbeth slynger Macbeth i Ansigtet:

Var det
et Dyr, som fik dig til at aabenbare
den Tanke for mig? Da var du en Mand,
dengang du voved det, og turde du
nu være mer end dengang, da var du
saa meget mere Mand. — Da var ej Tid
ej heller Sted at finde; men du vilde
jo skabe begge — de har skabt sig selv;
og nu berøver just Belejligheden
dig Mod og Kræfter. — Jeg har givet Die,
jeg ved, hvor inderlig en Moder elsker
sin Glut ved Brystet; men jeg vilde rive,
imens den smiled ind i mine Øine,
Brystvorten af dens bløde Mund og knuse
dens Hjerne, hvis jeg havde svoret paa det
som du paa dette.

Naar Lady Macbeth her i sin Harmes Flugt beskylder Macbeth for at have „svoret“ paa at dræbe Kongen, er det, som flere andre Paastande i hendes Tale, i og for sig ikke sandt — og hvem holder sig vel ganske strængt til

de objektive Fakta, naar først Vreden aabner hans Veltalenheds Sluser? Macbeth har aldrig svoret, han har tværtimod, som oven omtalt, egentlig slet ingenting sagt.

Men for den helstøbte Mand — og Macbeth, „Bellonas Yndling“, er endnu her en helstøbt Natur — er et Ord og en Ed det samme. Macbeth kan ikke nægte, at det er hans egne hemmelige Tanker, Lady Macbeth har udtalt; det er dem, hun har gjort sig til Talsmand for; det er ham selv, der har støbt de Kugler, hun nu vil udskyde — og saa tør han ikke være med, nu da han kan?

Macbeths hele Tankesæt, hans Karakter, hans Krigerære oprører sig ved en saadan aandelig Fejghed. Han giver efter. Han ser ikke, usammensat og ligetil som han er, at Ærespligten: Tag Konsekvenserne af dine Ord og Gerninger, her bruges imod ham i den frygteligste Forvrængning, i Forbrydelsens Tjeneste; at det, der forlanges af ham, er, at han skal lade de onde Spirer voxe frit, fordi Sædekornet éngang har været i hans Hjærte, og kvæle alle de gode Spirer, netop fordi de hæmmer de ondes Væxt; at alle etiske Begreber derved stilles ganske paa Hovedet, og at der altsaa i Virkeligheden paabyrdes ham etisk Pligt mod selve det anti-etiske.

Han ser det ikke, fordi det netop er Forbrydelsens Væsen at være Djævlesplinten i Menneskenes Øjne og Hjærter; *den* er det, der, som Hexene siger, gør

Smukt til Stygt, og Stygt til Smukt.

Netop det ædle og oprigtige, der findes hos et Menneske, gør den til det, der styrter ham dybest i Ulykken; *den* skaber de forrykkede Begreber og indre Modsigelser, der hos Shakespeare finder et saa dybsindigt Udtryk deri

at Lady Macbeth, samtidig med at hun fordrer den yderste, indre Sanddruhed af Macbeth, paalægger ham den mest gennemførte ydre Uærlighed:

se ud som en uskyldig Blomst, men vær
som Slangen under den.

Men Macbeth ser ikke engang denne Modsigelse, fordi Lady Macbeth har forstaaet at tale til hans Pligtfølelse, og holder ham fast ved noget af det stærkeste i ham, Trofastheden mod hvad han engang har sagt og lovet, ja endog mod de Tanker, der ledsagede det sagte. Det passer ikke for Macbeth ved Fortolkningskunster at søge at slippe udenom sine Ord.

Dog vover han endnu en sidste Skanse:

Men om det slog fejl?

Lady Macbeth ser af dette Ord øjeblikkelig, at Sejren er vunden, at det nu ikke længere er den hæderlige, men den ængstelige Mand, der taler — og hun svarer ham med Ord, der atter lægger Ansvaret over paa ham selv:

Slaa fejl! Naar du kun spænder fast dit Mod,
saa slaar det ikke fejl.

Saa følger hele den vel udtænkte Plan, hun hidtil klogelig har holdt i Baghaanden. Nu er Øjeblikket kommet til at lade Billederne afløses af den utilslørede Tale:

Naar de da ligge drukne
som Svin, begravne i en Søvn som Døden,
hvad kan da du og jeg ej gøre med
den forsvarsløse Duncan? Hvad kan vi
ej lægge paa hans drukne Tjenere,
der vil faa Skylden for vort store Drab.

Da føler Macbeth den Befrielse, Beslutningen giver. Al hans Uro og Angst er som blæst bort. Begejstret udraaber han til sin Hustru:

Du maa kun føde Drengbørn; kun Mandkøn
kan komme af din frygtløse Natur.

Hendes Plan synes ham saa simpel at udføre, saa fareløs at sætte i Værk:

Vil man ej tro, naar vi med Blod bestænke
hans egne Kammersvende, mens de sove,
— — —
at de har gjort det?

Hans Beslutning er nu fattet:

Jeg er beredt; hver Scene
er spændt til denne gruelige Gerning!

— — — Saa følger Udførelsen.

Naturligvis gaar det ikke saa let, som Macbeth i sin første Beslutningsglæde har troet. Selve Udførelsen viser, hvor uendelig fjærnt en Natur som Macbeths i Virkeligheden staar „det gustne Mord“, som han ved følelses-dialektiske Kunstgreb er forledt til.

Han ser Syner umiddelbart før Gerningen, og han gribes af skrækkelige Hørelseshallucinationer umiddelbart efter den:

Det raabte gennem Huset:
Sov ikke mer! Glamis har myrdet Sønnen!

Hans Skræk og Gru under selve Udførelsen er saa stor, at hans hele Tænkeevne lammes, i den Grad, at han er ved at glemme selve den Fare, hvori han er stedt, og ved et alt ødelæggende „Amen“ røbe sin Nærværelse for de

omkringværende — han reddes kun derved, at hans Skræk er endnu saa meget større, at den ogsaa har lammet hans Muskler: han kan ikke engang faa Ordet frem.

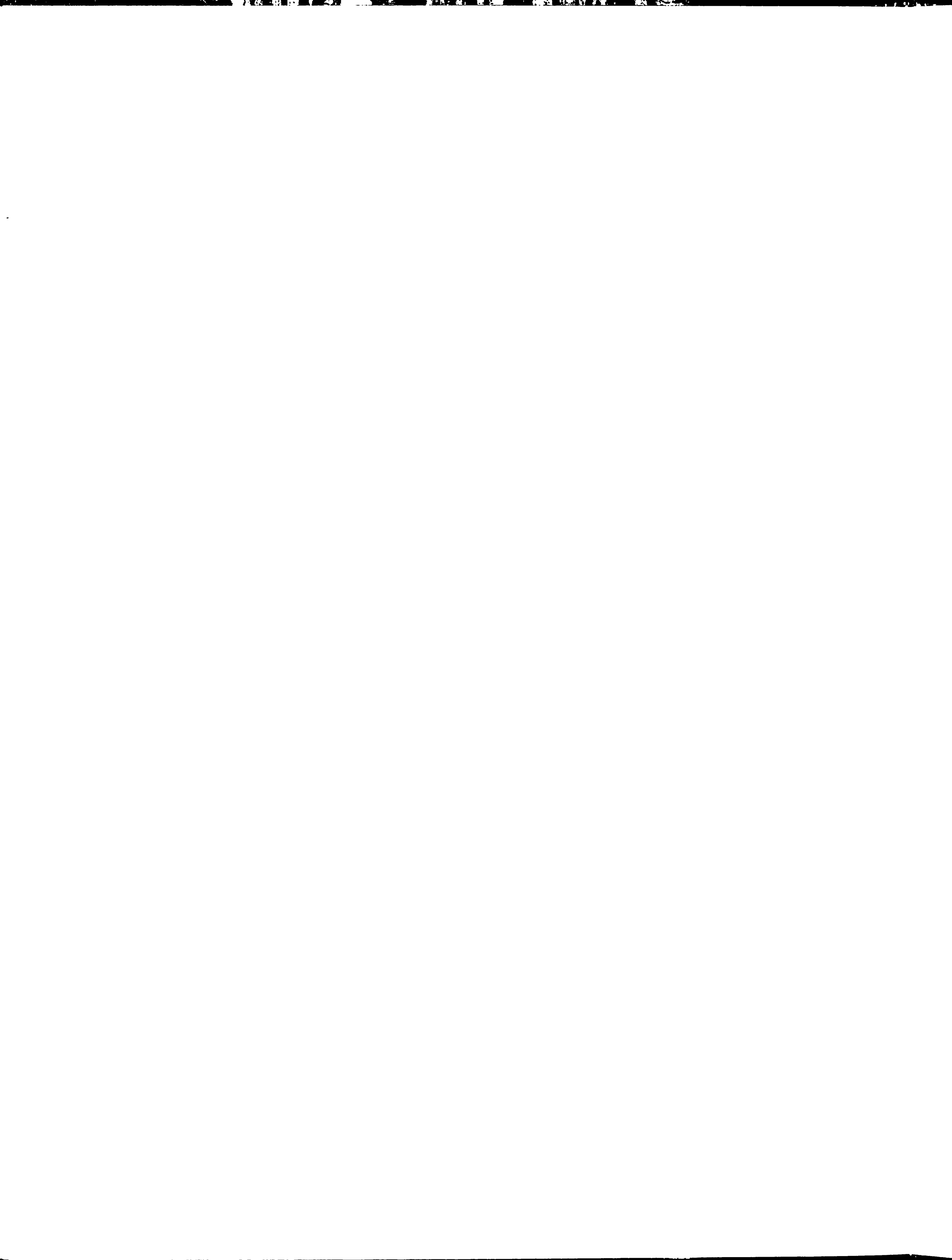
Tre Gange redder Lady Macbeth den sanseløse Macbeth fra Opdagelse. Hun bringer Mordredskaberne paa Plads, hun fjærner Blodsporene, hun faar ham i yderste Øjeblik bort fra Gerningsstedet.

Hun er Aanden og Haanden. Aldrig vilde den halvt bevidstløse Macbeth have magtet Opgaven. Men heller ikke Lady Macbeth, denne Forbrydelsens frygtelige Furie, vilde have været i Stand til paa egen Haand at fuldbyrde Gerningen:

Jeg havde gjort det, havde han ej lignet
min Fader, som han sov —

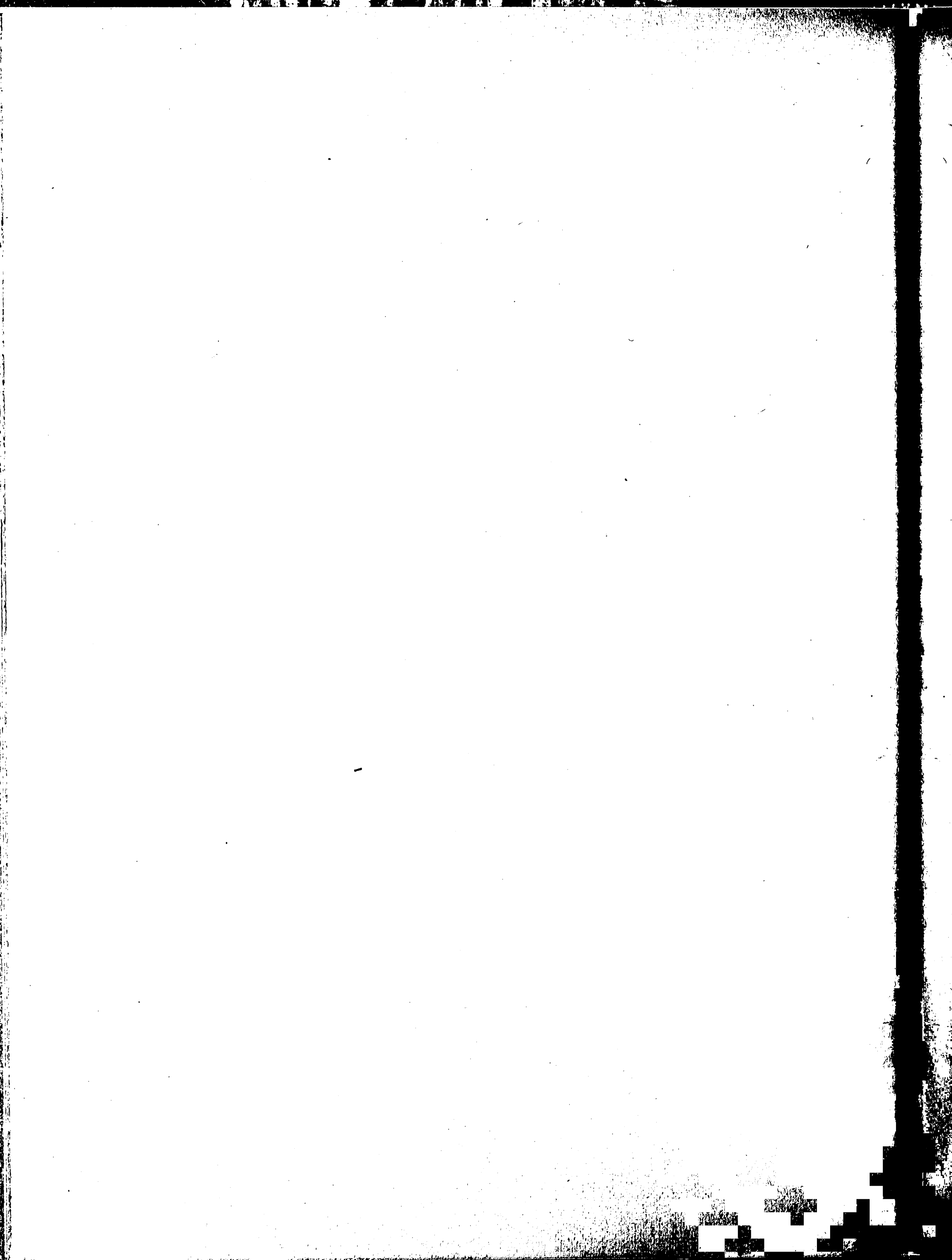
Hun har haft baade Viljen og Lejligheden, den, hun saa haardt bebrejdede Macbeth, at han ikke vilde benytte—men hendes Haand magtede ikke at løfte sig mod den Sovende. Kun ved Macbeths Hjælp fuldbyrdes Daaden: han, som var intet uden hende, er ogsaa for hende alt: støttende sig til hinandens skælvende Hænder vover de sig gennem Mørket.

Af to samstemmende Viljer er opstaaet en helt ny, kvalitativt forskellig fra dem begge; *den* er det, der udfører Drabet paa Duncan.

III

LADY MACBETH

ET af de Fænomener, der har givet Kriminalisterne i vore Dage en hel Del at spekulere paa, er den kvindelige Kriminalitet. Kvinden er altid en Gaade og en Overraskelse, ogsaa i Kriminalogien udmærker hun sig ved at være paa Trods af alle Regler — som *Ferri* siger.

Sagen er, at, hvis det skulde gaa efter de Regler, som viser sig at være nogenlunde tilforladelige for den mandlige Kriminalitets vedkommende, burde Kvinden gennemsnitlig være mere kriminelt anlagt end Manden — men det stik modsatte er Tilfældet.

Nogen synderlig Anledning til at komme ind paa de somatiske og psykiske Ejendommeligheder, Kvinden herefter skulde have tilfælles med Forbryderen, og som altsaa skulde stille hende i Modsætning til Mandsnormalen, er der imidlertid ganske sikkert ikke. De har jo faktisk ingen Interesse, naar Resultatet alligevel er, at den kvindelige Kriminalitet er 4—7 Gange lavere end den mandlige. Det afgørende bliver jo da i ethvert Fald, at selv om f. Ex. den kvindelige Impulsivitet, Kvindens stærkere Affekter og mere springende Viljesliv i og for sig kan siges at disponere hende til at komme udover de Skranker, Samfundet maa sætte for Handlefriheden, saa kontrabalanceres disse Impulser af andre Egenskaber, som hun har forud for Manden eller besidder i højere Omfang end han, i en saadan

Grad, at hendes forbryderske Udslag bliver saa meget sjældnere end hans. Og det er da disse Egenskaber, der har Interesse, og som fortjener at vurderes.

Disse Egenskaber bestaa i al Korthed deri, at Kvinden gennemgaaende er mindre Egoist, mere Altruist end Manden, langt mere umiddelbart god og opofrende end han; hun er endvidere i Kraft af sin Egenskab som den, der føder og er knyttet til Børnene, langt stærkere bundet til Familjeliv og Familjetradition, hun er mere religiøs, mere national end han, og hun nærer en langt større Respekt for den almindelige Opinion end Manden. Ethvert socialt, etisk eller juridisk: Du maa ikke, nyder derfor hos hende paa Forhaand en Agtelse, som Mandens mere dybtgaaende Uvilje mod Autoritet og ydre Baand ikke skaber. Og hun er endelig ikke saa let udsat for de ydre Paavirkninger, der saa let bringer ham til at slaa en Streg over disse Bud, selv hvor han ikke i og for sig er disponeret dertil, idet Kvinden i det hele har færre Fornødenheder end Manden og ikke i samme Grad er modtagelig for Kammerateriets og Alkoholens Magt.

Det viser sig da ogsaa, at langt de fleste af de Kvinder, der nu rekruttere de kvindelige Forbryderes Flok, er dem, som netop er kommen bort fra den traditionelle Familie- og Tilbagetrukkenhedstilværelse — det er de enlige Kvinder, som er kommen ind paa Mandens Levevis og derfor har faaet hans Tilbøjeligheder, der udgør den store Majoritet af de kvindelige Forbrydere. Og i Overensstemmelse hermed er det de Lande, hvor Kvindens Lighedeltagelse med Manden i Livskampen er længst fremskreden, som f. Ex. England, der viser den største Procent kvindelige

Forbrydere. Efterhaanden som denne Ligestilling gennemføres overalt og paa alle Omraader, kan det vel derfor ventes, at den kvindelige og den mandlige Kriminalitet vil tendere mod Ensartethed, idet de særlige kvindelige Egenskaber, som hidtil har beskyttet hende, vil aftage i samme Grad, som de almindelige Impulser til Forbrydelse for Kvindernes vedkommende vil tiltage — med mindre naturligvis Kvinden atter da viser sig som den Overraskelse, der trodser alle Regler!

Men indtil Udviklingen har tilintetgjort, hvad der er blevet til gennem saa ældgammel Tradition — og særdeles hurtig vil denne Udvikling næppe blive — saa maa man regne med disse specifik kvindelige Egenskaber og deres logiske Modstykke, de typisk kvindelige Forbrydelser. Disse Egenskaber, som vi med et Ord kan kalde den kvindelige Altruisme, befri Kvinderne for en stor Del af de Forbrydelser, der hos Manden har deres Udspring af brutal og hensynsløs eller lumsk og underfundig Egennytte — og da de aller fleste Forbrydelser direkte eller indirekte udspringer af saadanne Grundmotiver, er det forklarligt nok, at den kvindelige Forbrydelse er forholdsvis sjælden. Til Gengæld udsætter den kvindelige Altruisme hende for de Forbrydelser, som netop begaas for andres Skyld, og som, om end langt sjældnere, dog ingenlunde er uden Betydning eller nævneværdige Tal i Forbrydelsens Stambog.

Det er disse Forbrydelser, vi betegner som de typisk kvindelige, men for til fulde at forstaa Betydningen af denne Betegnelse er det nødvendigt at præcisere lidt nærmere, hvad det er for „andre“, der tænkes paa. Vel er

det saa, at de „andre“ meget vel kan være hele Menneskeheden: Historien kender kvindelige Martyrer, som den kender mandlige — og vore Dages russiske Revolutionskvinder viser os, at det ikke blot er et historisk Fænomen fra svundne Dage. Alligevel er en Brutus en decideret mandlig Type. De „andre“, for hvem den typisk kvindelige Forbrydelse begaas, er de samme, hvem de specifik kvindelige Egenskaber kommer til Gode — det er dem, hvem Kvindens Godhed og Hengivenhedstrang særlig knytter hende til, men til Gengæld ogsaa knytter hende ganske anderledes intensivt til, end de samme Personer i Reglen ere fæstede til Manden, med ét Ord, hendes nærmeste: Ægteemanden, Elskeren, Barnet. Deres Lykke, deres sociale og individuelle Fremgang bliver, forsaavidt hun da i det hele taget er i Stand til at lade sig beherske af en stor og alt omfattende Følelse, hendes Livs store Interesse. Hvad der gavner dem, svulmer for hende op til det alt afgørende; i Sammenligning dermed svinder Hensynet til alt andet, til alle andres Interesser ind til noget intetsigende, noget ganske og aldeles underordnet; de Baand og Grænser, som Hensynet til disse Interesser paalægges, føles som noget paatvunget, noget fjendtligt, og hun vil i en Interessekollision, saa vidt Sagen staar til hende — impulsiv som hun i det hele taget er, hurtig til at følge Indskydelsen, kort fra Tanke til Handling — ikke et Øjeblik betænke sig paa at tilsidesætte disse Hensyn, hvis det er nødvendigt for deres Skyld, hvis Vel ligger hende stærkest paa Sinde. Er da den Fordel, som kan opnaas, af overvældende Vigtighed for disse, og former Situationen sig saaledes, at hun, om end kun ved en

Forbrydelse, kan skaffe dem denne Fordel, da er hun udsat for — og lettere udsat derfor end Mænd under lige Forhold vilde være, selv om det gjaldt deres egne personlige Interesser — at begaa denne Forbrydelse. Og hun begaar den ikke som en Forbryder med bankende Hjærte og ond Samvittighed — nej med den stolteste Overbevisning om netop derved at handle ret, ophøjet, ædelt, fordi hun vèd med sig selv, at det ikke er egen Fordel, der vinker hende, vèd, at hun handler ud fra de bedste Motiver, for at den, hvem hun vil give det bedste, kan vinde sin Sag. Ikke et Øjeblik bringes hun til at vakle ved Tanken om den Ulykke, hun anretter, overfor den, hvem hendes Slag rammer; hvad betyder vel andres Interesser i Sammenligning med dem, hun er kaldet til at værne?

Er det end ikke i de store Kulturcentre, vi nu om Stunder særlig møder denne typiske, kvindelige Forbrydelse, saa behøver vi kun at blade Historien igennem for at finde talrige Exempler derpaa, eller at gaa faa Mile udenfor disse Centre for at finde de Egenskaber, hvorpaa den beror, i fuldt Flor endnu den Dag i Dag.

Og denne særlige Tankegang er ogsaa i den Henseende af stor, om man vil, etnografisk Interesse, fordi de Følelser, hvorpaa den beror, ingeniunde i deres Væsen er af antisocial Natur — det er tværtimod sociale Følelser; kun peger de ikke mod Nutiden, hører ikke hjemme i det Samfund, der nu bestaar, men peger tilbage mod det Statsbaand, der har bestaaet, mod det paa Familien byggede Samfund. En Gang var virkelig hver Familie sit eget Samfund, ligesaa eksklusivt og ligesaa ubetinget selvhævdende, som Staterne nu er i Forholdet til hinanden indbyrdes.

Den Gang var netop den enkelte Families Ret og Interesser samtlige Familiemedlemmers dyreste Eje, som hvert af dem maatte og skulde hævde til det yderste overfor alle andre, hvis modgaaende Interesser derfor ingen Pligter kunde paalægge, ligesaa lidt som en krigsførende Nation nu om Stunder kan paatage sig at ofre Fjendens Interesser nogetsomhelst Hensyn. — Langsomt voxer Samfunds- og Statstanken op af Familjesamfundet, og den gribes og udnyttes først af Manden, hvis hele Livsvirksomhed efterhaanden aabner hans Øje for, at han og hans kun er et enkelt Led af en vældig Organisme, et Led, der ikke kan gøre Krav paa nogen Særstilling, men hvis Interesser uophørlig maa gaa udenom eller søge at forliges med alle andres fuldkommen lige saa gode Ret — og han ender med at indse, at netop denne gensidige Hensyntagen til Slut er i alles Interesse, altsaa ogsaa i hans egen. Forbryder han sig desuagtet, er det — forsaa vidt det ikke simpelthen er af Mangel paa Udvikling — en antisocial Selvhævdelse, fremkaldt af Egoismens ældgamle, dybest liggende Impulser, imod hans egen bedre Indsigt.

Anderledes med Kvinden. Er Samfundet i sin Udvikling at ligne ved et Skib, der langsomt bevæger sig fremad, saa er det Manden, der staar i Forstavnen, og spændt stirrer frem mod de nye Kyster, der efterhaanden dukker op for hans Syn, og det er Kvinden, som staar i Agterstavnen og stirrer vemodigt tilbage mod de gammelkendte Egne, der lidt efter lidt synker ned under Horizonten. Kun langsomt tilegner hun sig den videre Forstaaelse af sine Rettigheder og sine Pligter mod det hele menne-

skelige Samfund. Og indtil da bevarer hun i sin inderste Sjæl — ligesom Rudimenter fra svundne Tidsperioder — Troen paa og Overbevisningen om, at hendes aller nærmestes Interesser, de, til hvem hun er knyttet eller vil knyttes med Følelsens og Samlivets stærkeste Baand, de udgør Nummer ét, — mod dem kan alle andres Interesser tilsammen ikke paa langt nær komme op. Begaar hun paa dette Grundlag Forbrydelser, da er det typisk set ikke Egoisme, men en *mikrosocial Familjehævdelse*, fremkaldt af Kærlighed til det lille, snævre Samfund, som hun dybest og inderligst tilhører.

Typiske kvindelige Forbrydere i denne Forstand forekommer oftere hos Shakespeare. I *Cymbeline* ser vi hende begaa Forbrydelser til Fordel for Sønnen; i *Kong Lear* ser vi hende virke til Fordel for Elskeren. I *Macbeth* endelig er det Ægtemanden, hendes Arbejde gælder. Af disse tre er imidlertid Lady Macbeth langt den interessanteste og mest gennemførte.

Den almindelige Opfattelse af Lady Macbeth er ganske vist ikke bygget paa de Karaktertræk, jeg her har anført.

I Almindelighed betragtes kun ganske simpelt som en kvindelig Djævel, over hvem Moralen til Slut — heldigvis — vinder den afgørende Sejr. Det er Magtsyge, Hovmod og Forfængelighed, der driver hende frem, og hun har inderlig fortjent sin Skæbne, naar hun — altfor sent — dør i Vanvid i 5te Akt.

At nu denne Opfattelse er den nemmeste og nærmest liggende skal ikke bestrides. Men den, der har syslet lidt med Shakespeare, ved, at den nærmest liggende Opfattelse baade af hans Ord og af hans Skikkelser langt fra altid er

den, som ved en mere indtrængende Analyse viser sig at være den rette. Ikke sjælden har de ligesom et dobbelt Væsen, et ydre, vendt mod det brede, ukritiske Publikum, der kun bryder sig om, hvad der sker, ikke om, hvorfor det sker, — og et indre, hvori Nøglen til Personlighedens Væsen hemmelighedsfuldt er gemt. Hører Lady Macbeth ikke til disse Skikkelser?

Først maa det fremhæves, at Lady Macbeth ikke et eneste Sted udtaler, at Magten og Ophøjelsen har noget tillokkende for hende selv. Shakespeare antyder aldrig Tilstedeværelsen af noget Ønske, hvis Tilfredsstillelse hun ved at blive Dronning kunde opnaa, lige saa lidt som der i Dramaet findes nogen Rivalinde, hun kunde overstraale ved at hæves til saa høj en Værdighed. Hvorimod Shakespeare et andet Sted — i Henrik VI, 2den Del — lader en Hustru forsøge at lokke sin Mand til et Kongemord, og dèr klart nok viser, at han ved at forme sine Ord, hvor Hovmod og Forfængelighed skal være Drivfjedren. I Henrik VI siger Hertuginde af Gloster til Hertugen:

Udstræk din Haand, grib efter Ærens Guld —
er den for kort — lad min forlænge den,
og naar vi begge to har hævet Skatten,
vi løfte begge to mod Sky vort Hoved,
og aldrig mer fornedre vi vort Øje
saa dybt, at kun et Blik vi Jorden skænke —

Og da Gloster uden at ville høre paa hendes Forlokelse gaar og opfordrer hende til at følge, siger hun med Bitterhed:

Ja følge maa jeg — jeg kan ej gaa foran.

Tilsvarende Yttringer eller blot Tilløb dertil, er ikke noget Sted tillagt Lady Macbeth. Selv i hendes Enetaler, hvor hun dog ikke har nogen Grund til at lægge Dølgemaal paa sine virkelige Motiver, er det ikke hendes, men Macbeths Interesse, der ligger hende paa Sinde. Hun vil modvirke alt:

hvad dig kan skille ved den gyldne Ring,
som Skæbnen og en overjordisk Magt
vil se dig kronet med.

Og hun siger:

Glamis og Cawdor er du og skal blive,
hvad dig er lovet.

Kun et enkelt Sted — i den første Anstiftelsesscene — bruger hun Ordet „os“, hvor hun omtaler den tilstundende Ophøjelse, men da i den ganske naturlige Forbindelse, at de begge skal arbejde sammen mod Maalet, og derfor ogsaa have fælles Løn. Ordet „os“ er paa dette Sted netop Udtryk for Lady Macbeths fuldkomne Solidaritet med Macbeth, ikke for noget Ønske om egen, personlig Fordel.

Derimod forekommer der i Texten meget ofte i Macbeths Repliker smaa Vendinger, der viser, at han føler sig meget nøje knyttet til sin Hustru. Hun er hans „dyrebare Hustru“, hans „Elskede“ — ja han bruger et overfor en Lady Macbeth saa paafaldende Nedlædethedsudtryk som „Barnlille“ (*chuck*). Omvendt bærer Lady Macbeths Tiltale af Macbeth Præget af en dyb og oprigtig Beundring for ham, en Beundring, som da ogsaa er naturlig overfor den berømte og højt fortjente Mand, hvis Ry er saa stort, og om hvem Hædersbudskaberne ere indløbne „saa tæt som Hagl.“

Macbeth er for hende virkelig den „ædle Husbond“, den „store Glamis“, den „høje Cawdor“.

I denne Stolthedsglæde over Manden synes ingen Udmærkelse, ingen Ophøjelse hende for stor for Macbeth. Hvad var rimeligere, end at netop han blev kaaret til Rigets fremtidige Hersker? Hvorfor skal den unge, ukendte Malcolm gaa forud for hendes berømmelige Husbond? Er det ikke en skammelig Tilsidesættelse?

Og da Macbeths Brev viser hende, at han selv paa ingen Maade er fremmed for den Tanke ved egen Hjælp at skaffe sig, hvad Skæbnen nægter ham, er hun strax beredt til at staa ved hans Side. Det er jo i Virkeligheden for hende kun hans Ret, han vil hævde, ikke just hans formelle, juridiske Ret — den har hun som saa mangfoldige Kvinder ingen Forstaaelse af — men den Ret, som for hende betyder saa uendelig meget mere, hans Storcheds Ret. Derfor harmes hun saa dybt, da Macbeth i sidste Øjeblik vakler og viger tilbage for den Gerning, som alene kan skaffe ham, hvad han for hende har saa fuld en Adkomst til — derfor sætter hun hele sin Energi ind paa at drive igennem, hvad hun fuldt og fast mener bør tilkomme ham.

Selvfølgelig falder det hende paa ingen Maade let at tage den endelige Beslutning om at begaa Forbrydelsen. Et Mord er jo dog altid en højst alvorlig og modbydelig Sag, ikke mindst for en Kvinde, hvem voldsomme og blodige Gerninger i det hele er imod, og hendes vilde, selv-suggestionerende Paakaldelse viser bedst, hvor stærkt hun maa bearbejde sit Følelsesliv for at naa saavidt:

Saa kom da nu, I Aander, I som lure
 paa Menneskenes Tanker; tager fra mig
 mit Køn og fylder mig til bredfuldt Maal
 fra Fod til Isse med den værste Grumhed!
 gør Blodet tykt, tilstænger hver en Vej
 og Adgang for Samvittighedens Røst —
 — — —

Kom tætte Nat, svøb dig i mørke Dampe
 fra Helved, at min hvasse Dolk ej ser
 det Saar, den gør — — —

Saaledes behøver visselig ikke den at tale, for hvem Forbrydelsen er en let Sag, naar den er Midlet til at opnaa, hvad han attraar! Men det er Macbeths Sag, det gælder, det er hans Ærgerrigheds Spore, hun sætter i „sin Viljes Sider“, og for hende er den Spore kraftig nok. *Hans* Ophøjelse er Maalet, og fra den Bevidsthed henter hun den mægtige Sjælsstyrke, hvormed hun fuldbyrder Gerningen. *Den* giver hende den utrolige Koldblodighed, hvormed hun dækker over den, da den er endelig fuldbragt, og *den* er det, der fylder hende med den rolige Overbevisning om, at alt andet er for intet at regne mod de Interesser, hun varetager. Hvad betyder den døde Konge — han var jo Hindringen for det tilstræbte Maal, altsaa maatte han dø. Hvor kan hans Lig indgyde Rædsel:

De Døde er jo kun som Billeder —
 kun Barnet kyses af en malet Djævel.

Hvad betyder de uskyldige Kammertjenere i Forhold til det Maal, der vinker hendes Husbond:

Ifald han bløder end, vil jeg forgylde
 hans Svendes Ansigt til et gyldent Vidne
 om deres Brøde.

Fra Forvisningen om kun at have opfyldt et tungt og besværligt, men netop derfor saa meget desto mere paa-skønnelsesværdigt Pligtarbejde, hvis lykkelige Tilendebringelse bør hilses med Glæde og Tak, er det, hun henter sin Forbavselse, ja næsten Forargelse over Macbeths forvildede og skrækslagne Adfærd efter Drabet:

Skamme mig jeg vilde, var mit Hjærte
saa blegt som dit — — —

— — —
Tænk ej paa en saadan Gærning
paa denne Maade

— — —
staa dog ikke
saa ynkelig fortabt i dine Tanker!

Lady Macbeth føler sig som Krigeren efter Slaget, det Slag, der gjaldt Slægtens Ære og Berømmelse, og som nu lykkelig og vel er vundet. Hvilken Krigsmand staar bleg og skælvende, efterat Slagets Farer er forbi? Hun er som Sagakvinden, der har dræbt den fjendtlige Hærs Feltherre i Nattens Mulm og Mørke, og derved reddet sit Land. Fortjener hun da ikke Hæder af den, der for hende er „hendes Land“, Macbeth, nu da det store Maal er naaet? Hvad Grund er der til at sørge over, at Fjenden er tilintetgjort?

Anderledes med Macbeth. Han ser, som Manden gør det, socialt paa Forholdene. Han ved godt, at man ikke ustraffet fører Familiefejden midt ind i det fredelige Samfund, end sige paa den Maade og med de Midler. Han ved, at han har begaaet en himmelraabende Uret, ikke blot mod den Døde, men mod hele Menneskeheden, at Forbrydelsen er Krigserklæringen mod det hele Samfund,

selv hvor den kun rammer en enkelt, og han ved, at han fra nu af er dette Samfunds Fjende, krænket som det er paa det dybeste i alle de Følelser, han før Forbrydelsen under sine egne, tunge Overvejelser viste, at han saa nøje vidste Besked med og forstod.

Derfor finder han ingen Beroligelse i Lady Macbeths atter og atter gentagne: Gjort Gerning staar ikke til at ændre! Imod denne svage Trøst opstiller han sit dybt alvorlige Ord:

Hvis det var gjort, naar det er gjort, da var det bedst, at det strax blev gjort. Hvis — —

det Hele var

ét Stød og dermed Alting ude, her,
kun her, paa denne Tidens smalle Strandbred,
saa ænsed vi kun lidt det andet Liv.
Men slig en Daad har altid her sin Dom.
Vi undervise kun Blodtankerne;
naar de har udlært, komme de tilbage,
og ramme deres Ophavsmand. Den strænge
Retfærdighed for vore egne Læber
Giftbægret holder, som vi selv har blandet.

Den sociale Gengældelse er det, han frygter, og heri ligger Væsensforskellen mellem hans og hans Hustrus Syn paa Forbrydelsen. Mod hendes Familiesynspunkt staar hans Samfundssynspunkt, og paa denne ideelle Konflikt beror Dramaets og dets Hovedpersoners fortsatte Udvikling.

Naar der pludselig foregaar en stor Forandring i et Menneskes Livsforhold, undgaar han sjælden i Løbet af nogen Tid at faa det Omdømme, at han er bleven en ganske anden — og næsten altid en meget ringere —

end før. Meget ofte beror imidlertid denne tilsyneladende Forandring blot i, at der ind i dette Menneskes Liv er trængt en Rigdom af nye Handlemotiver, som før ikke har været tilstede, men som selvfølgelig nu maa bestemme hans Handlinger, der før bestemtes af andre Motiver. Omgivelserne ser kun disse nye Handlinger og dømmer efter dem, men de glemmer, at han før simpelthen ikke kunde foretage tilsvarende Handlinger, fordi han før manglede de fornødne Motiver, som han nu derimod har faaet. Og da hver Handling atter udløser nye Motivrækker, disse atter nye Handlinger og saa fremdeles i det uendelige, er det meget naturligt, at Omgivelserne i Løbet af kort Tid ser Mennesket ganske „forandret“.

Men det er han egentlig talt slet ikke. Motiverne er nye — men den Maade, hvorpaa han reagerer paa Motiverne, er nøjagtig den samme som før. De Udslag, Motiverne vil give, de Veje, de vil følge for at naa til at konkretisere sig i Handling, det afhænger ikke af tilfældige, ydre Begivenheder, det beror udelukkende paa de Egenskaber og Følelser, der udgør det centrale ved Personligheden, og som, naar de éngang gennem Opdragelse og Udvikling er nogenlunde fæstnede, hos normale Personer sjælden undergaar større Forskydninger — i hvert Fald kun efter lange Tidens Forløb.

Dette maa fastholdes, naar man vil forstaa den Udvikling, Macbeth og hans Hustru gennemgaar efter Forbrydelsen og Opnaaelsen af deres Formaal.

De nye Motiver, som Tronbestigelsen skaber hos Macbeth, er en alt beherskende Frygt for, at Hævnen skal ramme ham. Man kunde tænke sig, at den Fylde af nye

Indtryk og nye Oplevelser, hans nye Stilling nødvendigvis maa fremkalde, hurtig maatte bringe Tanken om det skete til at udslettes. At det ikke sker, skyldes imidlertid netop, at der i den ærlige, helstøbte Macbeths Liv er trængt noget ganske fremmed ind, noget hans inderste Jeg fjendtligt, som han ikke kan faa passet ind i sin Individualitet. Dette nye er netop Forbrydelsen. Saa mægtig er den for ham, at den slaar alle andre Indtryk og Udviklingsmuligheder ned, og saa forfærdende staar det stadig for ham, at han har kunnet begaa denne skændige Handling, at han uophørlig føler sig forvisset om, at den *maa* hævne sig: der *maa* være en eller anden, som bærer Gengældelsens, den „strænge Retfærdigheds“ Sværd hos sig. Ikke alene Menneskene, ogsaa Dyrene, ja selve den livløse Natur frygter han.

Man har jo hørt, at Stene rørte sig,
og Træer talte: Spaamænd, Tegnsudlægning
har tidt ved Skader, Alliker og Krager
for Lyset bragt den hemmeligste Blodskyld.

Den evige Frygt, hvori han lever, piner ham saa umaa-
delig, at han udraaber:

Men før skal splintres
Alverdens Bygning, Jord og Himmel ødes,
før vi vort Maaltid nyde skal i Angst
og sove med de rædselsfulde Drømme,
der ryster os om Natten.

Han ser Farer i det uskyldigste Ord; den mindste Op-
sætsighed, den svageste Modstand jager hans evige Frygt
op: maaske er det derfra, Gengældelsens Arm lurder paa
ham. Og derfor drives han — i et Slags fortvivlet Selv-

forsvar, for dog maaske én Gang at kunne finde den befriende Tryghedsfølelse: nu er Faren overvundet — afsted fra Voldsomhed til Voldsomhed, fra Duncans Drab til Banquos, fra Banquos til Macduffs, og da, han ikke kan ramme ham, endog til hans uskyldige Hustrus og Børns Mord, bestandig videre og videre.

Der er ej noget Hus, hvor jeg jo har
en Tjener i mit Sold —

den mindste Mistanke er nok til at kalde hans blodtunge Bøddeløxe i Virksomhed, indtil det gaar saa vidt, at det kan siges om hans Herredømme:

hver nyfødt Morgen høres
nyt Skrig af Enker, Graad af Faderløse,
og nye Klager slaa mod Himlens Aasyn.

I alt dette er der kun fortsat, aarsagsbestemt Udvikling, intet nyt, intet Brud. Og nu Lady Macbeth. Hvilke nye Motiver gør sig gældende hos hende, og hvorledes virker de? Intet Øjeblik ser hun anderledes paa den begaaede Forbrydelse, end hun oprindelig gjorde, intet Øjeblik fylder den hendes Sind mere nu, end da den blev fuldbyrdet: den gik jo saa glat og uopdaget — og var jo kun en Nødvendighed! Det er heller ikke Sorg over de nye Misgerninger, Macbeth styrter sig ud i, som direkte gør sig gældende hos hende. Var Lady Macbeth paa det rene med, at de var nødvendige for Macbeths Skyld, for at opretholde og styrke hans ophøjede Storheds Stilling, vilde hun ikke lade dem forstyrre sine Nætters Ro.

Nej, det der trænger sig ind paa hende med alt overvældende Magt, det er Synet af den beundrede, tilbedte

Mand, der er ved at gaa tilgrunde i Fortvivlelse og Samvittighedskvaler og derved yderligere drives ud i en Række Voldsgærninger, der i Stedet for at give ham Tryghed, kun forøger hans Kvaler, i Stedet for at befæste hans Stilling, kun undergraver den. Bekymret siger hun til ham:

Min Husbond, hvorfor dvæler du i Enrum
med sørgelige Drømme til dit Selskab,
af Tanker fuld, som burde være døde —

og hendes dybe Sorg giver sig Udtryk i Hjertesukket:

Langt heller hos den Dræbte hvile trygt
end leve ved hans Drab i Tvivl og Frygt.

Hvad hjælper det, at Macbeth med kærlig Omhu holder hende udenfor Mordet paa Banquo:

Vær uden Skyld, Barnlille,
i det, som nu skal ske —

Han tilføjer jo umiddelbart efter:

du kan mig tro
ved Ondt maa fremmes, hvad med Ondt begynder —

og viser hende derved tydelig, at det er den oprindelige Forbrydelse, den hun anstiftede til, som nu udvikler sine Konsekvenser. Hvad hjælper det, at hun først bagefter erfarer Mordet paa Macduffs Hustru og Børn, og alt, hvad derefter foregaar — det er jo hende, der har saet det Frø, der nu spirer. En saadan Væxt kan kun bære én Frugt: Undergangen.

En Tid lang kæmper hun, som ved Gæstebudet, hvor Banquos Aand viser sig for Macbeth, en fortvivlet Kamp for at dække over Macbeths indre Sønderrevethed og vilde

Rædselsudbrud og i det mindste bevare Skinnet — denne ydre Anstand overfor Verden, som saa mange Mennesker — og ikke mindst Kvinder — nærer en saa dødelig Respekt for, uden at den dog altid bæres oppe af en virkelig Forstaaelse af, at dette Skin kun er et Surrogat for de Hensyn, man i Gerning skylder andre Mennesker. Det lykkes hende kun halvt. Gæsterne lader, som om de tror, at det er et forbigaaende Ildebefindende, hvoraf Kongen lider; i Virkeligheden kan de ikke være i Tvivl om, at han er en mærket Mand.

Og Lady Macbeth maa se sin Husbond synke endnu dybere: søge Lægedom hos Mørkets frygteligste Magter. Han overvejer nu ikke længere, om der er nogen Plan i hans Misgerninger — nej

Hjærtets førstefødte Tanke skal være
den førstefødte Gærning af min Haand.

Kun ved blindt at slaa ned for Fode, mener han nu at kunne sikre sig Straffrihed. „Nu ingen Syner mere“ udraaber han: endog Samvittighedens sidste, svage Stemme lover han at udrydde hos sig selv.

Han er nu kun et vildt Uhyre, et Skadedyr, som det er Samfundets Ret og Pligt at slaa ned. Og ved Grænsen samles allerede den Stridsmagt, som skal blive Macbeths Bane.

Kunde Lady Macbeth i sin navnløse Ulykke over alt dette skrækkelige endda blot forstaa Sammenhængen. Men hun hører netop til de Omgivelser, vi før talte om, som ser, at Macbeth er blevet en anden end før, men som ikke ser, hvorledes han netop *maatte* blive til den, han er bleven. Hun ser det ikke, og hun forstaar intet, fordi hendes

Grundsyn er saa forskelligt fra hans: for hende maatte jo Forbrydelsen, da den var fuldbragt og lykkelig overdækket, betyde: Alt er vundet — hvor kan hun da forstaa, at den for ham netop maatte komme til at betyde: Alt er tabt?

Og fordi Lady Macbeth intet forstaar, overvældes hun af sin Ulykke. Det er ikke Anger, der griber hende — det er kun de tilfældige Omgivelser, der — som et Slags naivt Publikum — strax har Ordet „Anger“ paa rede Haand, naar de ser, hvad hun lider. Selv udtaler hun ikke et Ord, der rettelig kan udtydes som Anger. Angeren beror paa, at vi momentant har ladet os rive med af Følelser og Forestillinger, som ellers er os fremmede og fjendtlige, og hvis skjulte Herredømme over os selv vi nu til vor Beskæmmelse maa erkende. Og en Slags Anger kan opstaa, naar vi, efterat være naaet til en højere Erkendelse af vore Pligter, ser tilbage mod Gerninger, vi gjorde, før disse Pligter var bleven os klare, og som ikke stemte med deres Krav. Hvis derfor Lady Macbeth havde deltaget i Forbrydelsen i en øjeblikkelig Ophidselse, en forbigaaende Lidenskab, da vilde hun maaske have angret, naar denne Lidenskab havde raset ud. Men hun har begaaet Forbrydelsen ud fra det, der udgør hendes dybeste Væsen, i Grunden ud fra det bedste i hende selv, hendes stærke Vilje til at bringe Macbeth det bedste — og i denne Vilje vakler hun heller ikke nu et Sekund. Og hun har ikke gennemgaaet nogen ny Udvikling, hun har ikke faaet noget højere Syn for, hvad alles Ret betyder i Modsætning til den eller de enkeltes. Lady Macbeth vilde uden Betænkning myrde Duncan en Gang til,

hvis hun blot deri saa en Udvej — hvis blot det kunde hjælpe.

Men det er, da hun ser, at intet i Verden kan hjælpe, da hun ikke øjner den Planke, som kan bære hendes skibbrudne Husbond i Land, da hendes Tanker ikke længere kan søge fremefter mod det, der skal ske — det kan jo kun vække Rædsel, — at de af sig selv søger tilbage mod det, der *er* sket. Ligesom et Dyr i Bur kredser og kredser omkring Jærnstængerne for dog altid at komme tilbage til samme Punkt, saaledes vender hendes Tanker atter og atter tilbage til det Punkt, hvorfra alle Ulykkerne stammer, Drabet paa Duncan.

Hvorfor har denne Gærning, der skulde have baaret saa skøn en Frugt, kun bragt Ulykker, ingen Glæder?

Har alting vi da spildt og Intet vundet,
vort Ønske naaet og dog ej Lykken fundet?

Der maa jo være noget, der er fejl ved det hele? Hvori bestaar da Fejlen? Hun tumler med sit Spørgsmaal som med et uløseligt Regnestykke. Hvorfor, hvorfor er det altsammen gaaet istykker, hvorfor er alt, hvad der var smukt, blevet saa stygt?

I Drømme gentager sig de samme endeløse Grublerier. Og hun begynder at føre en Dobbelttilværelse: det sikre Bevis paa, at Sjælelivet er ved at sprænges. Fra al den Tvang, som Dagens Liv paalægger hende, naar alles Øjne vogter paa hendes Miner og Ord, vender hun om Natten tilbage til sit evige Regnestykke — tilsidst med en saadan Kraft, at hun hallucineres og omsætter sine Drømmesyner i Handling.

Hun skriver op, læser det igennem, forsegler det og gaar atter tilsengs. Hun staar op igen og begynder forfra. Hun foretager sig paafaldende og mærkelige Ting. Atter og atter vadsker hun sine Hænder. Hvad skal det betyde?

Det er det Ord, Macbeth udbrød, da han efter Drabet betragtede sine blodige Hænder:

Det er bedrøveligt at se!

det er det Ord, der i hendes somnambule Tilstand stadig foresvæver hende. Dengang svarede hun uforstaaende og tankeløst efter Ordlyden:

Hvor sælsomt
et Indfald dog: „bedrøveligt at se!“

Nu føler hun, at bag det Ord skjuler sig Gaadens Løsning.

For Macbeth betød det, at nu var Forbrydelsen uigenkaldelig trængt ind i hans Liv, nu var hans hæderfulde Fortid for evig skændet, hans Krigerskjold plettet — nu var han, det hele Samfunds Frelser og Opretholder, bleven den skjulte Fjende af al menneskelig Orden og Sikkerhed — nu var Tærningen kastet.

For hende var det kun en Plet, som kunde vadskes af! Men den kunde ikke vadskes af, ikke af hans Haand, der stadig blev blodigere og blodigere, ikke af hendes Haand, der kun styrede ham ud i Lidelser, Kvaler og Forbrydelser.

Hvorfor kan den lille Plet ikke vadskes af?

Hvorfor kan al Arabiens Røgelse ikke tage Blodlugten bort fra denne lille Haand? Hvad er det for en Forbandedse, som er kommet ind i deres Liv med denne Blod-

plet? Hvorfor har den bragt saa mange andres Blod over deres Hænder? Hvorfor faar den Macbeth til at fordærve alting med sine ængstelige Fagter? Hvorfor er han saa bleg? *Gjort Gerning staar jo dog ikke til at ændre!*

Og Lady Macbeth, der allerede her er paa Sindsygens Tærskel, dør i Vanvid, uden at have faaet sine Spørgsmaal besvaret. Lady Macbeth,

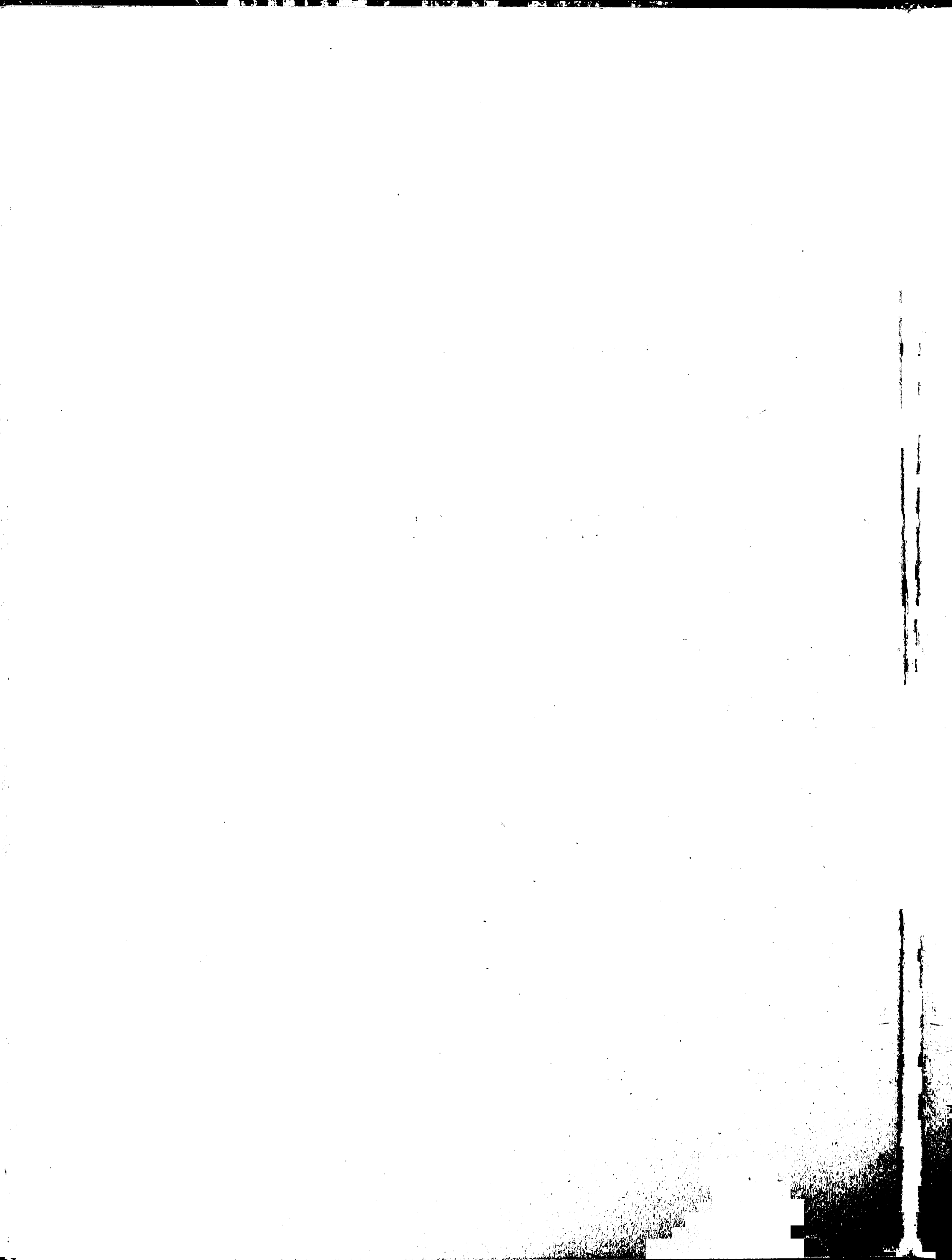
der, som man siger, paa sit Liv har selv
lagt voldsom Haand,

knustes af de sociale Magters Spil udenfor hende selv, fordi de knuste det dyrebareste, hun ejede, men selv lærte hun aldrig at forstaa, at de betød Retfærdigheden, alles Ret, overfor den lille, snævre Verden, som for hende var Verdens Centrum.

Hun begik sin Forbrydelse — for en anden; den knuste hende — gennem denne anden.

Og det er netop i Reglen den typisk kvindelige Forbryders Lod.

IV
RICHARD III

I sin Bog om Retfærdigheden skriver Herbert Spencer: „Retfærdighedens Maal er den Tilstand, hvori ethvert Samfundsmedlem, skønt han iøvrigt er ude af Stand til at finde sig i noget Baand paa sin Frihed, dog gerne taaler de Baand, som er nødvendige af Hensyn til andres ligeberettigede Krav.“

Endnu kortere udtrykt kan Spencers Tanke udtrykkes i Sætningen: Alles lige Ret — og heri finder vi netop det fuldt udviklede Samfundsmedlems Ideal. Alles lige Ret — derunder ogsaa hans egen, men kun forsaavidt den kan forenes med de andres. Paa de gensidige Hensyns Princip er Samfundet bygget.

Forbryderen fornægter altid i sin Gærning dette Ideal — deri bestaar socialt set netop hans Forbrydelse — men ingen af de Forbrydere, vi hidtil har behandlet, staar dog i deres Væsen dette Ideal ligefrem imod. De har en fejl Opfattelse af alles Ret, eller de drives under ganske særegne Forhold bort fra det Ideal, som de i deres Indre alligevel samstemmer i, eller de sætter et snævrere Samfunds Interesser højere end det store Samfunds — men ingen af dem savner Tilknytningspunkter til Erkendelsen af, hvad de skylder *andres* Ret.

Det gør derimod den „fødte“ Forbryder, „Instinktforbryderen“, som vi nu skal beskæftige os med. Naturligvis er

det ikke saaledes at forstaa, at han udelukkende for sin Fornøjelses Skyld gaar omkring og begaar Forbrydelser; men i Stedet for „alles Ret“ substituerer han overalt sin egen Ret, og til denne „egne“ Ret henfører han alt, hvad hans rent egoistiske Drifter og Begæringer giver ham Lyst til. Det, han har Lyst til, har han Ret til — det tilsiger baade hans Følelse og Ræsonnement ham — og i denne Opfattelses Dybde ligger Forklaringen paa, at alle Paavirkningsmidler overfor ham er forgæves:

Al den Møje,
jeg venligst gjorde mig med ham, er spildt,
som Prospero siger om Caliban.

Og han opstiller ikke sin Egoismes Ret momentant, naar særegne Fristelser driver ham frem — nej dens Ret er det faste i hans Tankegang, den er det, som virker overalt, til alle Sider og til enhver Tid, saa snart en Impuls til Handling gør sig gældende hos ham.

Derfor er han ogsaa Samfundets Erkefjende, Opløsningsspiren, der, hvis den faar Lov til at udvikle sig uhindret, volder Samfundets Undergang, tilintetgør hele den umaadelige Kulturkapital, som saa mangfoldige Slægtled ved Flid og Arbejde har sparet sammen.

Det er Samfundets Ret og Pligt at værne sig mod denne giftige Mikrobe, der truer det heles Velfærd, men samtidig med at vi til det yderste søger at beskytte os imod den, er det i vor egen Interesse saa vidt mulig at søge Klarhed over dens Natur og Væsen, hvad den skylder sin Opkomst og Væxt, dens Livsaarsager og Livsbetingelser.

Det er jo indlysende, at naar et Menneske afslører sig

som Fornægter og Nedbryder af alt det, der holder Samfundet sammen, og som derfor ogsaa beskytter ham selv, Medlidenhed, Ærlighed, Familjefølelse, Sympathi — naar han handler mod andre saaledes, at det vilde betyde hans egen øjeblikkelige Undergang, hvis andre handlede paa samme Maade mod ham, saa har det sine ganske bestemte Aarsager. Naturen har udrustet ethvert levende Væsen med Organer og Midler til at bevare sig selv og opretholde Arten; naar der da opstaar Enere, hvis hele Drift netop gaar ud paa at tilintetgøre Arten og dermed sent eller tidligt ogsaa dem selv, saa kan det ikke være nok blot at tale om Tilfældigheder, Naturens Luner o. l. Det maa have sine Grunde, og disse Grunde maa efterforskes. Og ligesaa lidt slaar det til i al Almindelighed at afgøre Sagen med Betegnelser som ond, lastefuld, grusom m. m. Derved udtrykker vi kun i en Omskrivning, hvad vi begyndte med at konstatere, at disse Væsner er vort inderste Jeg, vore dybeste Sympathier afgjort imod, men Spørgsmaalet er det samme som før: Hvorfor er de onde, lastefulde, grusomme?

Som bekendt er det nu lykkedes Videnskaben i de senere Aar at besvare adskillige af disse: hvorfor? gennem Degeneration, nedarvet Belastning, Sindssygdом, Aandsvagthed, forsømt Opdragelse, Alkoholisme — men der er ganske vist endnu mange Tilfælde, hvor vi maa indskrænke os til at ryste paa Hovedet og erkende vor Forstaaelses Brist. Og det er nu engang saa, at jo mere vi kommer under Vejr med Aarsagerne til et Menneskes Fald, jo mere vi synes at forstaa ham, desto mere er vi tilbøjelige til at undskylde ham, næsten sympathisere med ham; medens

omvendt jo mere uforstaaende vi er overfor hans Ondskab, jo mere ubegribeligt det er os, at netop dette Menneske med hans Anlæg, under hans Forhold kunde handle saaledes, desto nærmere ligger vor absolutte Fordømmelsesdom.

Det gælder derfor om at huske paa, at det, at vi ikke forstaar, ikke beviser, at der ingen Aarsager er, men blot, at vi ikke kan finde dem, og at vi derfor gør rettest i at opsætte vor moralske Fordømmelsesdom i det ene Tilfælde saa vel som i det andet — men omvendt maa det ogsaa fastholdes, at selv den aller klareste Forstaaelse ikke rokker ved det Faktum, at vi staar overfor et af det menneskelige Samfunds Skadedyr, som vi for vor egen og for alle andres Skyld med Selvopholdelsesdriftens Styrke maa og skal værne os imod — om fornødent med de yderste Magtmidler.

Richard III og Jago, de to typiske Instinktforbrydere, Skakespeare har fremstillet for os, maa ses under den angivne Synsvinkel. Tillader Shakespeare os at følge Richard III saa godt, at vi synes nogenlunde at kunne forstaa ham, saa er det ikke Beviset for, at han i Grunden er et godt Menneske, der burde skaanes — som han er, er han netop et Udyr, der bør knuses. Og naar vi overfor Jago maa erkende vor Mangel paa Evne til at begribe hans Ondskab og derfor maa indskrænke os til at dissekere de Elementer, hvorefter den bestaar, saa maa vi ikke glemme, at tillod Omstændighederne — hvad de ikke gør overfor ham saa lidt som overfor saa mange andre af Livets virkelige Jago'er — at følge ham tilstrækkelig langt og tilstrækkelig grundig, saa vilde vi ogsaa overfor ham

naa, ikke alene at paavise den Generalnævner, hvori hans Karakters Tællere gaar op, men at forklare den, gøre Rede for, hvorledes den var opstaaet og maatte opstaa i Kraft af Arvelighed og Udvikling — og vi vilde opsætte vor Samvittigheds Dom over ham, selv om vi maatte give Plads for den sociale Dom, der bryder Staven over hans Gerninger. *Beskyttelse mod Slangen — ikke Hævn for dens Bid*, det er Samfundets Opgave overfor Forbryderen, og den er den samme overfor en Jago som overfor en Richard.

Richard III er „Instinktforbryder“ af første Rang. Udelukkende besjælet af sin egen, personlige Ærgerrighed, sin Tørst efter Magten og Kronen, uden Gnist af altruistiske Drivfjedre, uden Tanke om ved sin Tronbestigelse at søge nogetsomhelst ideelt Formaal realiseret, naar han sit Maal ved List, Løgn, Frækhed eller Hykleri og fremfor alt ved en Række af de sorteste Forbrydelser. Intet er hos ham Udslag af øjeblikkelige Stemninger, opbrusende Følelser — alt er en kold og klar Beregnings nødvendige Konsekvenser. Derfor kan han ogsaa ganske overskue sig selv og sine Handlinger, maale Dybden af, hvor langt han maa ned, for at naa op:

Fler Sømænd vil jeg drukne end en Havfru,
mit Blik skal dræbe fler end Basiliskens,
som Nestor vil jeg holde skønne Taler,
og øve Svig saa listigt som Odysseus,
og vexle som Kamæleon i Farver
og skifte Ham som Proteus, naar det gælder,
og blive Lærer for Macchiavelli.

Det, som gør Richard interessant, er ikke hans Forbry-

dels, heller ikke de Formaal, han ved dem forfølger — der i dem ingen Brydninger, intet broget Spil af menneskelige Følelsers og Motivers Samvirken. Alt ligger her klart og tydeligt for Dagen fra Shakespeares Haand. Det er hans Forbryderbanes Genesis, der paakalder en Undersøgelse; det er den psykologiske Begrundelse af, hvorledes et saadant Uhyre kan opstaa, den sjælelige Forstaaelse af, hvorfra det uendelige Mørke stammer, der ruger i dette Hjærte — og hvorigennem det menneskelige Øje forgæves søger at trænge, saa længe det ikke er lykkedes at faa selve Mørkets Aarsag opklaret — det er derpaa, Vægten ligger, overfor Richard III.

Embryologien lærer os, at der kan fødes Væsner saa vanskabte, at de slet ikke synes at have noget menneskeligt ved sig, medens de dog ved en nærmere Analyse ses at have alle de samme Organer, som karakteriserer det normale Menneske. I Kraft af særlige, sygelige Betingelser har Spirerne imidlertid ikke faaet Lov til at udvikle sig normalt — der har været et Tryk tilstede, som har forrykket deres Leje, ødelagt deres Funktioner og medført Misdannelser i en saadan Grad, at Resultatet er blevet et hæsligt Misfoster, medens det uden dette Tryk kunde have udviklet sig harmonisk og frit.

En saadan Analyse er det, det gælder om at foretage overfor det aandelige Monstrum, Richard III. Hvad er det for et Tryk, der har ødelagt alle gode, naturlige Anlæg hos ham, hvorfra stammer det, og hvorledes har det virket? Som Henrik V i Anledning af Scroops Forræderi erklærer sig ude af Stand til at forstaa, hvorledes en Djævel, som „gav ingen Grunde“, kan have Held til at frem-

kalde nogen Mands Nidingsværk, saaledes vil heller ikke vi kunne slaa os til Taals med, at Richard er ond, fordi han er ond — ogsaa vi vil vide Besked med „Djævlens Grunde“.

Først er at mærke, at Richard i Shakespeares Fremstilling ikke savner Tilknytningspunkter for Antagelsen af, hvad man nu om Stunder kalder en arvelig Belastning.

Hans Bedstefader henrettedes af Henrik V for et lavt Forræderi mod sin Konge, købt dertil af franske Penge, dog med det hemmelige Formaal at sætte en af sin Slægt paa Tronen.

Richards Fader tilbragte hele sit Liv med Rænker og Kabaler for at faa sin formentlige Ret til Tronen anerkendt, hvilket sluttelig ogsaa lykkedes ham, indtil han i Slaget ved Sandal dræbtes, efterat være taget til Fange, af Henrik VI's Dronning Margaretha og Clifford.

At dette magtsyge, rænkefulde og urolige Sind kunde gaa i Arv til Sønnen Richard og hos ham fremtræde i forstærket Grad, er en efter Arvelighedsloven meget nærliggende Mulighed og kan i det mindste hos ham forklare en vis Disposition til Forbrydelse.

Om Richards Opvæxt og Udvikling fortæller hans Moder:

Din Fødsel voldte mig en rædsom Kval,
 Din Barndomstid var onskabsfuld og trodsig,
 Din Drengetid vild, rasende, fortvivlet,
 Din Ungdomsalder dristig, fræk, forvoven,
 Din modne Manddom stolt, falsk, listig, blodig;
 Kan du vel nævne mig én Glædes Time,
 som nogentid mig kvæged i dit Selskab?

Skal hele denne Udvikling nu skrives paa Arvelighedens Konto? Det gaar dog næppe an. Thi vel er Arveligheds-

loven lunefuld og proteusagtig som selve Richard, men det er dog selv under denne Forudsætning ganske uantageligt, at af 4 Sønner den ene skulde være behæftet med alle de Egenskaber, Hertuginde af York nævner, og dem, vi selv ved, Richard besad, uden at nogetsomhelst tilsvarende skulde kunne paavises hos nogen af de andre Brødre, end ikke i mildnet eller substitueret Form, end ikke som rene Surrogater.

Nej, aabenbart er det Richards eget Liv, som har indeholdt de Impulser, der har udviklet de nævnte Egenskaber hos ham og givet hans Dispositioner Væxt. Og allerede den første Gang Richard som ungt Menneske af Shakespeare fremstilles paa Scenen — i Henrik VI, 2den Del — faar vi en Antydning af, hvilke disse Impulser har været.

Før det afgørende Slag mellem hans Fader og Henrik VI skal udkæmpes, kaldes Richard sammen med Broderen Edward til af deres Fader under dennes Underhandling med Henrik. Sønnerne hilses af Clifford med Udraabet:

Ha, hvad er det for en Forræderyngel?

Og han tilføjer haanlig:

Saa det er dine Bjørne? vi skal jage
til Døden dine Bjørne, ja, og binde
med deres Lænke Bjørnetrækkeren,
hvis du tør vove dig i Skranken med dem.

Richard svarer med giftig Spot:

Tidt har jeg set en arrig, indbildsk Køter,
der snærred, for man ikke slap den løs,
men, naar den kom for Bjørnens tunge Lab,
stak Halen mellem sine Ben og tuded;
den samme Tjeneste vil I nok gøre,
hvis I vil prøve Styrke med Jarl Warwick!

Og hvad svarer Clifford?

Bort, Vredens Kar, bort hæslige Misfoster!
dit Sind er pukkelrygget som din Skabning.

Her staar vi ved et Hovedpunkt. Richard var Krøbling, og som bekendt lader Shakespeare oftere Richard forklare sig selv og sine Bestræbelser derved. Saaledes siger han et Sted:

I Moders Liv har Elskov mig forskudt,
og for at spærre mig sit søde Rige
bestak den den bedragerske Natur,
der krummed som et vissent Straa min Arm
og gav mig avindsyg et Bjærg paa Ryggen.

Derfor, siger han:

saa skal min Himmel være den at drømme
om Kronen og at agte denne Verden
for Helved, til det Hoved, som er sat
paa denne min uformelige Krop,
er trindt omsluttet af en Krones Glans.

Men som det saa ofte gaar hos Shakespeare: Ordene har nok en Mening; men de er dobbelttydige. Den dybere Betydning siges ikke, og den virkelige Forklaring gives derfor heller ikke. Den maa Læseren selv se at finde.

Gransker vi den Citatrække, som her er anført, og som kunde suppleres med en Mængde Citater af lignende Indhold, tegner der sig et betydelig klarere og betydelig mere menneskeligt Billede af Richard, end de ved første Indtryk er i Stand til at skabe.

Richard er bleven født til Verden med ganske den samme Trang til Moderømhed, Godhed og Kærlighed som alle andre Mennesker, og han har i sine unge Aar higet

mod „Elskovs søde Rige“ med ganske den samme Længsel som alle andre unge Mennesker.

Men hvad har han mødt?

Fra Moders Liv brændemærket af Naturen, har han fra sin første Stund været sin Moder en Lidelse og en Sorg, hver Gang han viste sig. Blot at se paa dette Skumpelskud, midt imellem de andre raske Drengene, har været hende en Kval: aldrig har han, som hun siger, voldt hende én Glædes Time. Hurtig er, som hun ogsaa siger, Trods og Ondskab kommet op i Barnets Sind, Trods mod hende, Ondskab mod de andre, begunstigede Brødre. Hvor han har vendt sig hen, er det gaaet ham paa samme Maade. Aldrig har han faaet Lov til at være som de andre med de andre. Hvem kender ikke Drenges raffinerede Grusomhed, udsprunget som den er af dyb Antipathi, næsten Væmmelse, netop overfor Vanskabninger? Altid er han bleven puffet ud, stødt tilside, bleven overset, hadet, foragtet, og fremfor alt forhaanet, gjort Nar ad, sagt Vittigheder om, drillet og pint. Intet Under, at hans

Drengetid var vild, rasende, fortvivlet.

Med umaadelig Energi har han stræbt først at naa de andre, blive som én af dem, derefter at overstraale dem. Hans naturlige, gode Hoved har gjort ham det let at slaa dem paa det aandelige Omraade, men ogsaa i Vaabenfærd er han bleven deres Lige og Overmand: fra den første Dag, Richard møder paa Valpladsen, er han den første af alle Kæmper.

Richard har kæmpet bedst af mine Sønner,

siger Faderen om ham efter det afgørende Slag ved St. Albans og efter Slaget ved Sandal siger York:

og da de drabeligste Stridsmænd veg,
da raabte Richard: „Frem, vig ej en Fodsbred,
en Krone eller og en Hædersgrav,
et Scepter eller og en Seng i Muldet.“
Saa brød vi atter frem — — —

Han tumler sig til Hest som den bedste. Selv hans Dødsfjende, Margaretha, skildrer ham farende afsted til Hest som „den glubske Mynde“. Han er i enhver legemlig Idræt saa stærk, saa modig, saa vaabenfør som nogen.

Man tænke sig den Energi, der ligger bagved, naar dette usle Legeme er tugtet op til ikke blot at kunne være med de andre, men at kunne blive deres Overmand! Hvilken Jærnvilje har ikke netop Richards Svaghed formaaet at opelske i hans Sjæl gennem tidlig Øvelse og Disciplin? Hvilken Evne til at følge et bestemt Maal for Livet og overfor Omgivelserne er ikke gradvis bleven uddannet i ham? Og hvilken tidlig Forstaaelse af det betagende i at naa frem, frem til Nummer ét gennem alle Hindringer, selv de tilsyneladende mest uovervindelige, har ikke denne Opdragelse formaaet at indpode i hans Hjertes dybeste Lønkammer?

Derfor er ogsaa Richards Ungdomstid, som hans Moder siger, bleven

dristig, fræk, forvoven.

Den legemlige Fuldkommengørelse — det er det første Vaaben, Richard smeder sig, for at værge for sig under den Forbandelse, der er lagt paa hans Liv. Og i sin første Ungdoms Naivitet har han troet, at naar blot han

var naaet saavidt, at han virkelig var Nummer ét i alt det, som hans Samtid fordrede af en fremragende Mand, saa var alle Trængsler forbi: saa var han anerkendt som ligeberettiget og mere end ligeberettiget med alle andre.

Men dette Vaaben har ikke vist sig kraftigt nok. Hvad nytter det at være, naar man ikke ogsaa kan synes? For Verden spiller det sidste langt oftere en Rolle end det første. Og trods alle Fortrin er Richard overalt, hvor han fremtræder, som Clifford siger: det hæslige Misfoster, Vredens Kar, hvis Sind paa Forhaand antages at være „ligesaa pukkelrygget som hans Skabning,“ en „vanskabt Kryster“ trods alt det Mod, han sidder inde med. De to smaa Verselinjer, hvori Clifford naar at vælte en Strøm af Gift ud over Richards Hoved, viser tilstrækkelig, hvor nær det laa alle paa Tungen at haane ham ned, saa snart han meldte sig, og denne Haan gaar da ogsaa igen i en uendelig Række af Variationer, hele Dramaet igennem, ofte i endnu langt mere ondsindede Vendinger.

Ganske vist træffer disse Giftigheder langt fra altid Richard uforskyldt. Han er selv i høj Grad virksom for at fremkalde dem ved den sviende Haan, der uafslædig ligger i hans egne Ord. Men Aarsager og Virkninger gaa her som næsten altid paa det psykiske Omraade i evig Skiften om hinanden: Richards Haan fremkalder de andres Spot, men selve denne Haan er i sit Udgangspunkt et Produkt af de andres Spot. Det er netop denne Haan, som er Richards andet Forsvarsmiddel i Kampen for sin Selvhævdelse.

Legemsmangler som Richards, der endog er saa udprægede, at, som han selv siger, Hundene gør ad ham

paa Gaden, og han kun behøver at betragte sin egen Skygge for at føle, hvor latterlig og ynkelig han er, maa nødvendigvis medføre en overordentlig, aandelig Saarbarhed. Saa mange smaa og store Ydmygelser lige fra den tidligste Barndomsalder er konkretiserede i disse Legemsfejl, at der ikke gives ømmere Punkt. Slige Vanskabninger faar vel efterhaanden en vis Evne til at lade, som om de slet ikke bryder sig om deres Mangler, ja endog til selv at gøre Nar ad dem — hvad Richard netop ikke sjælden gør — og tankeløse Mennesker tror derfor, at de ikke kan saares paa dette Punkt. De glemmer, at det Saar, der stadig er bleven pirret op i, til Slut bliver saa smærteligt, at selv den letteste Berøring kan gøre omtrent sindssyg af Smærte — og at den Smærte, der ikke viser sig udadtil, kan vende sin Braad dobbelt stærkt indefter. Netop naar Vanskabningen selv spotter med sin Svaghed, er det for ligesom at købe sig fri for andres Ydmygelser, og ved en mindre Smærte afvende en større.

Denne Saarbarhed træder — trods al Selvbeherskelse — jævnlig frem hos Richard. Ingen, som rører ved hans ømme Punkt, slipper fra det uden et Stik, der rækker langt og naar dybt. Den unge Clifford haanes før Slaget af Richard med Ordene:

I! vær barmhjærtig, vær os ej saa haard,
din Aftensmad i Himlen færdig staar.

Clifford svarer forbitret:

Det ved du ikke, du vanskabte Kryster —

Richards Replik lyder, som i indædt Hadefuldhed:

Saa spis den da i Helved, om du lyster.

Dronning Margaretha og Richards lille Replikskifte i Henrik VI 3die Del (II Akt) er et Mesterstykke af gensidigt Had:

Margaretha:

Du ligner hverken Fader eller Moder
men et Misfoster, mærket af hans Vrede,
af Skæbnen tegnet til en Skræk og Gru,
Gifttudsens lig og Øglens hvasse Braad.

Richards Svar paa disse Haansord naar næsten et Overmaal af Ondskab:

Neapels Jærn, forgyldt med engelsk Guld,
hvis Fader brammer med sit Kongenavn,
som om en Rendesten blev kaldt et Hav,
skal uden Blu, endskønt din Byrd du kender,
din Tunge røbe dit mensvorne Hjærte.

Og da Henrik VI i Tower kalder Richard „en styg og vanskabt Klump“ farer han op med Udraabet:

Jeg vil ikke høre mere.

Dø nu, Profet, midt i din Spaadomstale.

Det er kun, hvor de Formaal, han forfølger, gør det uomgængelig nødvendigt for ham at slaa en anden Tone an, at han — som i Frierscenen med Prinsesse Anna — lader, som han ikke hører Haansordene eller med en ironisk Vittighed til Svar — ligesom med en Grimace — sluger dem.

Mod denne Saarbarhed er det Richard maa beskytte sig. Og med sit gode Hoved, sin klare Forstand og sit ved egen Svaghed skærpede Blik for andres Mangler, smedder han sig sit Vaaben: den evige Slagfærdighed, den skarpe Tunge, den altid nærværende Spot, der til

enhver Tid forstaar at ramme Modstanderen paa det øm-
meste Punkt og brænder igennem det tykkeste Panser.

Men efterhaanden som Richard opdager og videre udvikler denne Evne hos sig, til Angreb og til Forsvar, opdager han, hvilken Magt dette Ordets Mesterskab forlener ham med. Har han lidt og vaandet sig under andres Haan, saa føler han nu Fryden ved at se andre lide og vaande sig under hans egen Haan. Men ikke blot denne Glæde finder han. Han opdager ogsaa, hvor uendelig faa der er i Stand til at tage Kampen op — hvor faa Naturer der er af hans egen Støbning, og hvorledes alle de andre gaar af Vejen, søger udenom, giver fortabt mod hans hvasse Pile; han ser, hvor lidt det har at sige, hvad der forsvares, og hvad der angribes, men hvor alt afhænger af, hvorledes det forsvares, og hvorledes det angribes; at det ikke gælder om, hvad der er Ret, men meget mere om, hvad der kan hævdes som Ret, og at Førerstillingen ikke kan hævdes blot ved at være Nummer ét, men lige saa villig, ja langt villigere indrømmes den, der har Evnen til at synes Nummer ét, fordi han kan knuse sine Modstandere.

Det Magtmiddel, Richard her har faaet i sin Haand, forsømmer han ingen Lejlighed til at benytte, den Færdighed, han alt har opnaaet i at tumle sit Vaaben, sørger han med sin sædvanlige Energi omhyggelig for stedse at forøge.

Drejer det sig om at sætte en skrydende Modstander Stolen for Døren, som i de oven omtalte Scener med de to Clifforder — Richard véd Midlet.

Drejer det sig om at gøre en Modstander latterlig —

Richard kan gøre det, som i Parlamentsscenen, hvor den forsagte Henrik gøres end mere forsagt og ynkelig ved Richards Spot:

Rør Trommerne — saa flygter Kongen strax.

Drejer det sig om at bevæge en noget for passiv Forbundsfælle til Handling — Richard finder Ordet, som overfor Warwick, da denne kommer slagen og modløs til Brødrene Edward og Richard, men flyver op i den fyrigste Virksomhedsiver ved Richards ætsende Trøsteord:

Vist var der Overmagt, naar Warwick flyede,
Tidt har jeg spurgt hans Ros, naar han forfulgte —
men aldrig førend nu hans Skændselsflugt.

Men ikke blot slige Smaating forstaar Richard at ordne med sin Dialektiks Magt.

Drejer det sig om at overtale en anden til noget uhæderligt, som denne anden dog ikke er ganske utilbøjelig til — Richard forstaar at fremstille Sagen paa jesuitisk Vis, saa at alle Betænkeligheder med tilsyneladende Ret kan stryges — som da han bevæger Faderen til at bryde sin Ed til Henrik ved at forestille ham:

En Ed er magtløs,
som ej aflægges til en lovlig Magt,
hvem den, der sværger, skylder Lydighed;
men det var Henriks ikke; den var ranet,
og saasom det var ham, I svor den Ed,
er Eders Naades Ed tom og ugyldig.
Derfor til Vaaben!

Ja drejer det sig om at opnaa Resultater, som paa Forhaand synes at trodse al sund Fornuft — Richard gør det umulige muligt — som i den vidunderlige Scene med Prinsesse Anna, hvor han med sin grænseløse Frækhed

og ved snild Benyttelse af sin Modparts Svagheder formaar at vinde Annas Haand og Hjærte ved Siden af hendes Mands Baare — den Mand, Richard selv har dræbt!

Richards Dialektik er uimodstaaelig; ingen vover sig efterhaanden i Kast med den. Alle viger, naar han aabner for sine Ords giftsvulmende Strømme, skønt disse Ord kun er „en hæs Knurren“, som en arrig Hunds.

En saa sejrrig Dialektik maa skabe dybe Konsekvenser i et Menneskes Karakter. Evnen til altid at kunne føre sin Sag igennem, uanset hvor slet den er, ved sin Tales Magt maa nødvendigvis efterhaanden svække selve Evnen til at se, hvad der virkelig er godt og slet, sandt og usandt, smukt og stygt, muligt og umuligt. Store Dialektikere, der er i Stand til at vende op og ned paa alting, forsvare det sletteste og angribe det bedste, uden at Modstanderne til Slut véd hverken ud eller ind, de gribes efterhaanden af en virkelig Tro paa, at der overhovedet ikke er noget, som for Alvor er godt eller slet, sandt eller Løgn — alt kan forsvares, og de er netop selv Mand for at forsvare alt. De ender derfor med at blive ganske overbevisningsløse: den ene Mening kan være akkurat lige saa god som den anden, alt kan jo forsvares! Ja de interesserer sig i Grunden mest for at stille sig paa den Menings Side, som har allermest imod sig, som synes mest forkastelig, mest nederdrægtig. Desto større er Æren ved at kunne hævde den, trodse den igennem, desto større er Nydelsen ved at se de andre kapitulere. Den evige Leg med Begreberne gør til Slut selve Begreberne til Leg: Uret, Overgreb, ja selv Forbrydelsen mister for dem det frastødende:

i sig selv er den jo slet intet, det kommer kun an paa at faa Verden til at godkende den — og det gennemkløgtige Hoved kan vel ogsaa, naar det skal være, vinde endog den Triumf.

Det gælder kun om at bruge de rette, d. v. s. de formaalstjenlige Midler dertil. Maaske er det rette Middel at være aaben og fræk, tilstaa Forbrydelsen, forsvare den og ved behændig Farveblanding kaste et Skær over den, som blænder og forsoner. I saa Fald bør det anvendes — og med hvilket Held det kan lade sig anvende, viser den før nævnte Scene med Prinsesse Anna:

Nej, tøv dog ej, jeg dræbte jo Kong Henrik:
din Skønhed var det jo, der æggede mig —
Nej stød kun til; jeg var ung Edwards Bane:
Dit Himmelaasyn fristed mig dertil!

Hvilken Fryd den dialektiske Kunstpræstation volder sin Mester fremgaar af hans efterfølgende Enetale:

Mon nogen før har bejlet til en Kvinde
paa denne Vis? er nogen Kvinde vundet
paa denne Vis?

Jeg,
som dræbte hendes Husbond og hans Fader,
og midt i hendes Hjertes bitre Had —

Og et noget lignende Forsøg er det, han senere gentager overfor Dronning Elisabeth.

Men forbyder Omstændighederne dette Standpunkt, da stiller Dialektikeren sig lige saa let paa det stik modsatte: nægter Forbrydelsen, hykler, lyver, spiller den ærlige Mand — alt medens han, hvis det gaar godt, paa samme Maade ler ad sig selv og raaber Bravo til sin Forstil-

lingsevne: det ene Middel, er jo akkurat lige saa godt som det andet, naar det blot fører til Maalet. Saaledes morer det Richard overfor Familien Grey, som han vil ødelægge, og som ikke er i Tvivl om, at dette er hans Mening, at spille den fromme og brave Mand:

Kan dog en ærlig Mand, der aldrig kom
en Sjæl for nær, ej gaa sin Gang, undtagen
hans Ærlighed skal trædes under Fødder?

og man kan næsten høre hans indvendige Latter, naar han i samme Scene siger:

Jeg er for barnlig og enfoldig
for denne slette Verden.

Paa samme Maade er han i Stand til „at begræde Clarence“ — som han selv har dræbt — „i mange Tossers Paahør“, og klare andre Forbrydelser ved at

sukke og sige med et Skriftsted
Gud byder os at gøre Godt for Ondt!

Og han,

den Edderkop,
hvis dødelige Væv omspænder alle,

formaar i et passende Øjeblik at udraabe med en Troværdighed, der duperer alle:

Fjendskab, det er min Død; jeg hader det
og ønsker Venskab med hver ærlig Mand.

— — —

Jeg ved ej nogen Engelskmand, mod hvem
min Sjæl har mindste Gran af Nag og Fjendskab
mer end det Barn, der først blev født i Nat;
jeg takker Herren for min Ydmyghed.

Og samtidig med, at han ved sin ironiske Forstillelse

overvinder eller omgaar alle Hindringer, ironiserer han over selve Forstillelseskunsten, naar han f. Ex. siger til sin Medskyldige, Buckingham:

Naa Frænde, kan du skælve, skifte Farve,
myrde dit Aandedræt midt i et Ord —
paany begynde for paany at standse,
som om du var fra Vid og Sans af Skræk,

— en Ironi, der dog selvfølgelig ikke forhindrer ham fra umiddelbart efter sammen med Buckingham at præstere selve Maximum af Forstillelse overfor Londons 'Borger-skab, da det store, saa længe efterstræbte Maal endelig er nær.

Richards uhyre Dialektik i Ord som i Gerning skaber imidlertid endnu et nyt Karaktertræk, som nødvendigvis maa tages med, naar det gælder om at forstaa ham. Den Richard, som i sin Tid stræbte — og naaede — at blive den første blandt sine Omgivelser, han anspændte sin Energi, fordi det at være som de andre stod for ham som det højeste. Han vilde indgyde dem Respekt, fordi han dengang respekterede dem selv. Den Richard, der har opdaget, at man kun bliver saare lidet ved at være men alt ved at synes, kan ikke blive ved med at bevare denne Respekt. Uundgaaelig melder sig hos ham en grænseløs Menneskeforagt. Hvad er det ikke for nogle Klo-drianer, „Tosser“, alle de andre? Med nogle Ord og Talemaader, nogle Gestus og Falbelader lader de sig løbe med allesammen. Hvad betyder i Grunden deres Tale om Ret og Retfærdighed, om Troskab og Ordholdenhed, om Ærlighed og Sanddruhed? Han, Richard, kan jo med største Lethed faa dem alle sammen til at bøje sig for,

ja godkende selve Uretten, Uretfærdigheden, Utroskaben, Uærligheden. Skulde Forbrydelsen da være Uret overfor disse svaghovede Individier? De fortjener den ligefrem for deres Dumheds Skyld, og i deres Dumhed vil de jo bagefter, naar blot alt er arrangeret behændig, tilklappe selve Forbryderen deres Bifald. — Skulde en og anden ikke ville bøje sig, hvor kan da hans kvalificerede Dumhed indgyde Richard nogen Betænkelighed ved at knække hans Hals? Skulde maaske Hensynet til de andre indgyde ham Betænkeligheder — disse andre, som ikke er andet end Marionetfigurer i Richards Haand?

Men sig, hvad skal vi gøre, hvis vi mærker, at Hastings ej vil følge vore Planer?

Richard.

Af med hans Hoved! — Noget vil vi gøre!

Og Richard, der derefter i Parlamentet er

saa mild og oprømt —

han tænker vist paa noget glædeligt —

lader denne sin private Dødsdom fuldbyrde under et Paaskud saa intetsigende, at ingen tilstedeværende kan være i Tvivl om, at det er et Mord, der fuldbyrdes: Hastings svagt antydede Tvivl overfor Richards skrækkelig frække Paastand, at Dronning Elisabeth ved Trolddom har gjort hans Arm vissen, er nok til, at Hastings som Højforræder henrettes! Og virkelig lykkes det Richard ved et Par kraftige Løgne og nogle vel anbragte Smigrerier at faa Borgerskabet til at udbryde:

Gud skærme Jer! han har fortjent sin Død,

og Borgmesteren til at forsikre:

at jeg skal for et trofast Borgerskab
forklare, hvor retfærdig I har handlet.

Hvor kan der findes Grænser for, hvad en saadan Mand tør tillade sig? Hvor kan der findes det Maal, hvormed hans Menneskeforagt lader sig maale? —

Naar et Menneske som det, vi her har skildret, sætter sig et bestemt Maal, han vil naa, da er han farligere, end Ord kan sige. Han bliver da, som Dronning Margaretha siger,

en hvas, dødsvanger Klippe,

hvorpaa ethvert Fartøj, der vil passere, uhjælpelig maa strande.

Og Richard har et saadant Maal. Fra sin første Ungdom har han arbejdet med Kongekronen for Øje. Med sin kolossale Energi, sine overlegne Evner har han ført sin Slægt frem til Maalet: han har vundet Kronen — for sin Broder. Det var et foreløbigt Maal, der maatte vindes, men det er ikke det endelige Maal. At sætte Kronen paa sit eget Hoved — det er Richards Plan.

Richard er sig sine Evner fuldt bevidst: han ved, han har Forudsætningerne for at bære Kronen, langt myndigere og mandigere end hans blødagtige, elskværdige Brødre. Men Richards Attraa efter Kronen er ikke blot et Resultat af hans Reflexioner over sig selv og sine Evner — den er baaret frem af en virkelig, dybtgaaende Liden-skab, der har fortrængt alle andre og er bleven alt beherskende hos ham:

Sæt, nu, der ingen Krone var for Richard,
hvad anden Glæde kan da Verden byde?

— — —
 og som en Mand i Tjørnekraattet hildet,
 der slider Tjørnene, mens selv han slides,
 og søger Vej, men farer vild fra Vejen
 og øjner ingen Udvej til det frie
 men kæmper dog fortvivlet for at naa den —
 saaledes pines jeg for Englands Krone.

Denne Richards Lidenskab udspringer fra samme dybe Kilde som hans øvrige Væsen. Hvem kender ikke den sygelige Forfængelighed, som netop Vanskabninger lider under? Deres Abnormitet gør, at de evig og altid er sysselsatte med deres eget Jeg: det skydes derved saa unaturlig langt frem i Forgrunden for dem, at de ligesom hypnotiseres af det og bliver blinde for Forholdene i alle Ting. Er de Undtagelser ved deres ydre Mangler, saa vil de ogsaa være det ved at opnaa store Udmærkelser. De vil naa højt og se andre bøje sig for dem; da først føler de sig forsonede med deres Vanskæbne. Og de majer sig ud med overdreven Pynt, der kun gør dem endnu hæsligere. De higer efter ydre Anerkendelse, Æresposter, Magt og Indflydelse; de vil høre andre tale om sig, de vil nyde andres Virak, de vil opnaa paafaldende, ydre Æresbevisninger. Mangen stakkels Krøbling gaar om i en stille, haabløs Drøm om at blive en Napoleon, en General, hvis ydre Pragt ikke er mindre end den Hyldest, der møder ham overalt, hvor han viser sig.

Men hvilken Stilling har mere af al denne Magt og Pragt end selve Kongens? Og for Richard er jo Kongenavnet ingen taabelig Forfængelighedsdrøm. Han staar jo Tronen nær, har Adkomst til den —

men mange Liv staa mellem ham og Maalet.

Dengang Richard var den oversete, foragtede Krøbling, da betød Kongestolen for ham Pladsen, hvortil de alle maatte se op, Pladsen som Nummer èt, ikke blot i Leg og Dyst, ikke blot for en Dag eller en Time, men for fuldt Alvor, for hele Livet, overfor alle og enhver, hans Moder, hans Brødre, fra Stormændene til den ringeste i Landet. Og medens han kæmpede sin rastløse Kamp for at vinde frem i Linje med de andre, medens hans Hjærte endnu var som et aabent Saar, hvori de andres uophørlige Pile bed og sved, da var Kongestolen Stedet, hvortil intet Haansord længere kunde naa op, hvor alle Formædelser vilde stanse, fordi ingen mere vilde vove at fornærme ham med et Ord eller Mine. Kongstanken — det var Richards *tredje* Forsvarsmiddel for hans eget Jeg.

Og da han endelig var naaet frem i allerførste Række, da han maatte se, hvor lidet han alligevel havde vundet, da han følte alle Savnene, alle de Forsagelser, som hans Vanførhed førte med sig, da han trods alle sine Fortjenester dog aldrig kunne opnaa en Kvindes Kærlighed, en Mands Venskab, da han blev den, der maatte taales, men ikke den, der skulde søges — da blev Kronen Symbolet paa al den Verdensglæde, som han higede imod, al den virkelige Storhed, han havde drømt om: *Magten* skulde skænke ham al den Livets Sødme, han havde maattet undvære — *Magten*, som ingen kunde gaa udenom.

Og nu, da Menneskeforagten fylder hans Sjæl til Randen, nu da han formaar at beherske og besejre alle de Vadmelsjæle, hvoraf Verden bestaar, nu da saa meget er naaet ved saa usigelige Anstrængelser — nu er slet intet

naaet. Hvad er det for en uværdig Tilværelse, der bydes ham, den overlegne, kongelige Richard, her ved hans Broders Hof? Han, som med sin Aand vikler alle disse Undermaalere om sin Lillefinger, han skal her hver Dag staa til Skamme for den allermindste blandt dem alle! Hvilken Figur gør han ikke, den „æresyge Richard“, mellem alle de Dukker, der fylder op ved Kong Edwards Hof? Der, hvor

Luthens søde, vellystfulde Klang

lyder fra Fruerstuen, hvor alt er „Leg og Tant“ „kælent Spil“, der maa han gaa og gøre sig latterlig,

Jeg Klods, der ej med stolte Bejlerlader
kan kro mig for en pæn, letfodet Nymfe.

Hvorfor skal han blive ved med at finde sig i denne Tilværelse, der slaar ham Ydmygelsens Saar hvert Øjeblik? Hvorfor skulde han ikke ombytte den med en bedre, hvor det er ham, der raader for, hvorledes Livet skal forme sig, hvor han er alle Undermaalernes Herre og Mester, ikke alene af Gavn men ogsaa af Navn? Kongenavnet, Tronen! ogsaa fra denne Side er det Trylleordet, der aabner Vejen til alle Livets Herligheder, til en Tilværelse, ham og hans Evner værdig.

Men „mange Liv staar mellem ham og Tronen“. Ja sikkert! Men hvilke Liv? Hvilke Skranker kan Hensynet til dem sætte for hans fortærende Lidenskabs Tilskyndelser? Hvilke Pligter kan selv Hensynet til hans egen Slægt paalægge ham? Pligter føles kun som Pligter overfor dem, med hvem man føler sig i Samfund. Soldaten føler ingen Pligter overfor Fjenden, Europæeren føler sig fri for Ci-

vilisationens Pligter, naar han kaldes til Virksomhed blandt vilde Stammer. Og for Richard er *alle de andre* Fjender, fremmede Væsner, med hvem han ingen Berøring har, med hvem han ikke lever i Samfund. De er ikke hans Lige:

Den Kærlighed, som Graaskæg kalder himmelsk,
maa bo blandt dem, der er hverandre lige,
og ej hos mig: jeg er mig selv alene.

Fordi han staar alene, har alles Haand været løftet mod ham fra den første Dag — saa er ogsaa hans Haand løftet mod alle, alle de forhadte, velskabte Mennesker, som staar i Samfund sammen *mod ham alene*.

Mig skænker Jorden ingen anden Glæde
end den at herske, tvinge, kue dem,
der fik en bedre Skabning end jeg selv.

Med dem alle er Richard i Krig. Og i Krigen sker Krigens Gærninger. Derfor er Edwards Død ham en kærkommen Vinding, Edward, som alle Dage var elsket af Kvinder, medens han, Richard, er hadet og afskyet af dem alle, selv af hans egen Hustru. Derfor maa Clarence falde — skulde Richard gaa af Vejen for Clarence, den elskelige Clarence, der „taler saa godt for sig“, at han vinder alle Hjærter, selv de udsendte Morderes, medens Richard med sin bidske Hvæsen kun faar dem alle over sig som et Kobbelt Hundebul? Og Edwards Børn? Har de ikke alt fra ganske smaa indsuget deres Slægts dulgte Ringeagt for Richard? Er det ikke netop den lille York, der haaner Richard op i hans aabne Øjne, ved at sammenligne ham med en puklet Bjørnetrækker, paa hvis Pukkel York sidder som Aben paa Bjørnetrækkerens?

Alle er de Richards Fjender — alle fik de paa den ene eller den anden Maade „en bedre Skabning end han selv“.

Et for ét borer „den hvasse Klippe“ deres Livs Fartøjer i Sænk, og under Slægtens Forbandelser, medens Borgerskabet

er ganske stumt og mæler ej et Ord,

og Adelen gør gode Miner til slet Spil, under Trusler, Voldsomheder og hyklerske Lader bestiger Richard Englands Trone.

Saa staar han da ved Maalet, det saa længe eftertragtede, staar som Nummer ét for hele Verden, som Kongen. Nu er Sejren naaet!

Men hvad betyder i dybere Forstand dette, at være Konge? Det er Samfundets Repræsentant og øverste Værge, den, som skal gavne, bevare og fremme Samfundets, d. v. s. alles Vel, hæmme alt, hvad der skader det.

Hvilken uløselig Modsigelse er det da ikke, at netop denne bittre Samfundsfjende, Fornægteren af alt, hvad der binder Samfundet sammen, Broderfølelse, Kærlighed, Agtelse for andres Ret, Ærlighed, Oprigtighed, Troskab — at netop han skal optræde som Beskytteren og Bevareren af alle disse Følelser og af det Samfund, der er bygget paa dem!

Richard har intet Øje for denne Modsigelse. For ham er alle disse Begreber, hvis han overhovedet ofrer dem en Tanke, kun Ord og Talemaader, som han, naar han vil, kan opløse i lutter Dunst og Damp. For ham er Kronen Sejren og Magten — hvad der skal gøre Sejren for-

tjent og give Magten Ret, det er for ham ukendt eller taabeligt Mundsvejr.

Og herpaa styrter hans Kongetrone i Gruset.

Nu skulde han til at binde — han kan kun opløse. Nu skulde han til at værne — han kan kun omstyrte. Nu skulde han til at skabe Fred — han kan kun volde Krig. Nu skulde han til at kalde alle spirende Kræfter frem — han kan kun fornægte dem.

Nu da han selv har Brug for andres Troskab og Ærlighed — nu hævner det sig, at han har mistet al Tro paa disse Værdier. Hvor kan han nære Tillid til et eneste Menneske? Tillid er jo som alt andet for Richard kun en Talemaade, en Dumhed for den, der forlader sig paa den! Og Richard er ikke dum. — Nu da Spotten er forstummet, da han kun ser glatte, ærbødige Miner, nu tror han dem ikke. Richard er jo ikke blevet en anden end før — hvorfor har da alle de andre forandret sig? Deres Spot var i det mindste ærlig — altsaa er deres søde Ord uærlige. — Nu da hans Dialektik har mistet sin Genstand, fordi der intet mere er at bekæmpe eller opnaa, nu slaar den ind efter mod ham selv, gør ham utryg overfor sig selv, skaber Usikkerhed og Holdningsløshed, falsk og overbevisningsløs som han er.

Mistroens blege Dæmon griber ham. Ingen, som blot rager en Tomme op over det laveste Jævnmaal, tør han tro:

Med tykke Pandeskaller vil jeg omgaas
og tankeløse Dreng. Ingen duer
for mig, hvis skarpe Blik ser mig i Sjælen.

Hans eneste Ven og fortrolige, Kæltringen Buckingham,

faar Fornemmelsen af, at hans Hoved ikke mere sidder rigtig fast paa hans Hals; han skynder sig at flygte og slutter sig til Richards Fjender. Richard krænker Catesby med sine grove Fornærmelser og skaffer sig en hemmelig Fjende i Stanley, der endog maa stille sin Søn som Gidsel for sin Troskab.

Men Richard driver sin Mangel paa Tro til alle sande og gode menneskelige Egenskaber endnu langt videre. Han, som hos sig selv har afsvedet Troen paa alle andre Følelser end Foragt og Had — han, som kun har lært at regne med ét Lokkemiddel, Fordelen, og kun kender én Maade at overbevise paa, Dialektiken — han vover det vanvittige: at ville bevæge Moderen, den døde Edwards Hustru, til at udlevere Datteren til hendes Sønners Bøddel ved at spille Ordet: Fordel, ud til hende og ved sin Tales Magt at bringe alle hendes Indvendinger til Tavshed.

Men da regner han for første Gang i sit Liv galt. Han, som ikke kan finde nogen Ed at sværge ved, fordi der ikke længere findes noget saa højt og helligt, at han ikke har krænket det, han naar nu ogsaa at faa krænket selve det menneskelige Ophavs evige Kilde, Moderfølelsen, saa dybt, at han kan overlistes. I Stedet for at vinde den afgørende Fordel, der vil befæste hans Magt for stedse, giver Moderen bag hans Ryg Datteren til hans Dødsfjende, Richmond, afslutter dermed den røde og hvide Roses ødelæggende Kamp og giver Richmond det Rygstød for hans Krav paa Tronen, han hidtil har savnet, medens Richard isoleres.

Paa Sletten ved Bosworth møder vi da en Richard,

vi ikke før har kendt, Richard, som nu er naaet til ogsaa at tvivle om sig selv. I Nattens dybe Skygger staa de henfarne Aander, hvis Blod er over hans Hoved, op imod ham og forkynder ham, at de vil kæmpe paa hans Modstanderes Side. Richard begynder at frygte Hævnen, den eneste Magt, han endnu respekterer, og han nævner sin Samvittighed, der taler med

tusend Tunger,
og hver en Tunge har sin egen Tale,
og hver en Tale dømmes mig som Niding.

Han ser sig selv som anklaget sidde for Dommeren og ser med Gru, hvorledes

hver særskilt Synd, af hver en særskilt Slags,
til Skranken trænger sig og raaber: Skyldig.

Og i den umaadelige Ensomhedsfølelse, som har været hans Livs Lod, men hvorfra han har hentet al sin Kraft, alt sit Had og al sin Fremgang, ser han nu atter — som da han var Barn — sit Livs Forbandelse:

Jeg maa fortvivle, der er ingen Skabning,
der elsker mig, og hvis jeg dør, har ingen,
nej ingen Sjæl Medlidenhed med mig —
og hvorfor skulde de?

Men med Dagens Frembrud viger alle Skygger. Al hans Handlekraft vender tilbage. I flammende Ord, Mar-seillaisens Ord*), maner han sine Folk til Kamp. Selv gør han Underværker af Tapperhed — men Troen er vegen fra han Legioner:

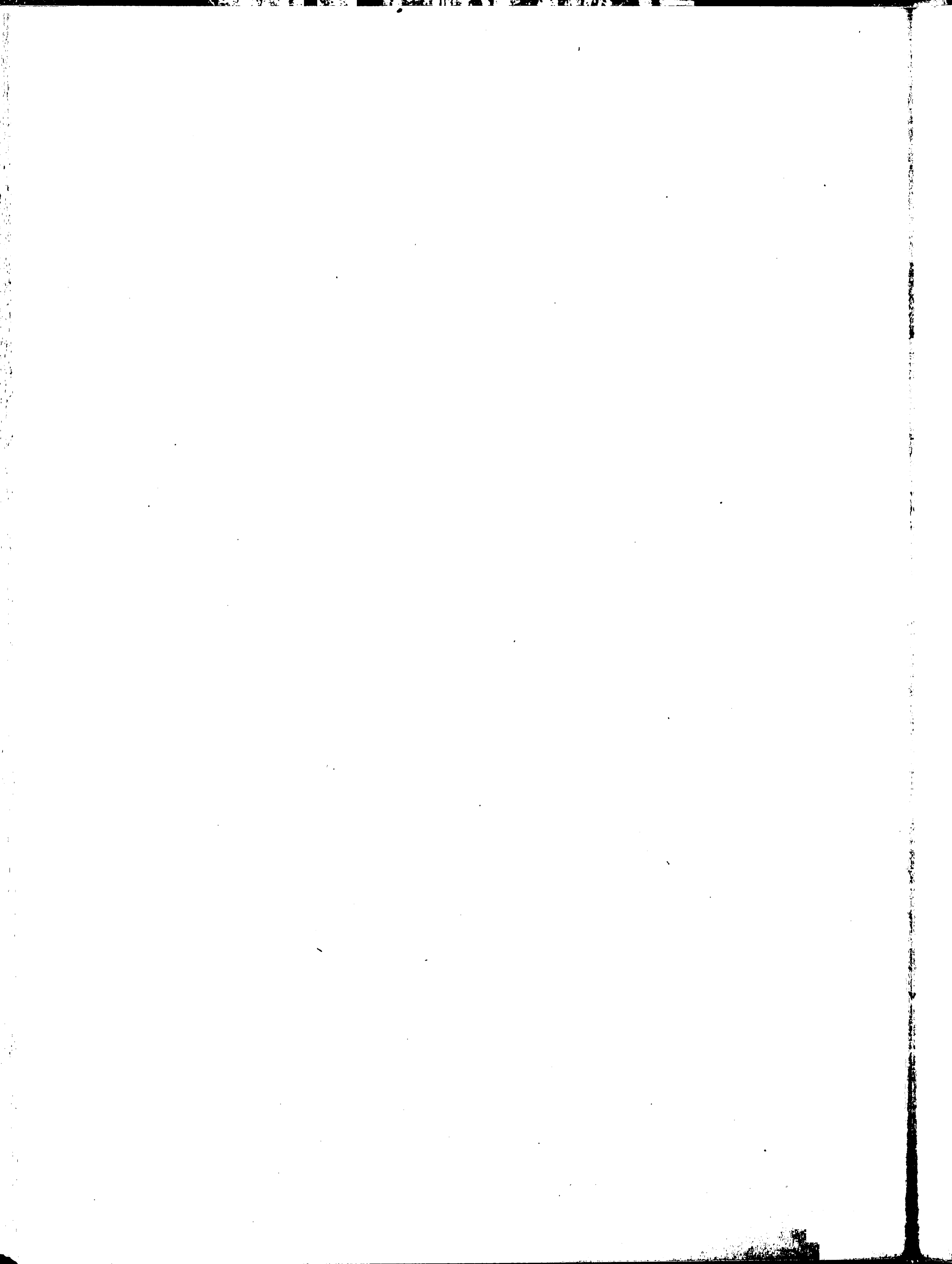
*) se Brandes a. S. p. 158.

Hans Venner er hans Venner kun af Frygt,
og naar hans Nød er sværest, vil de svigte!

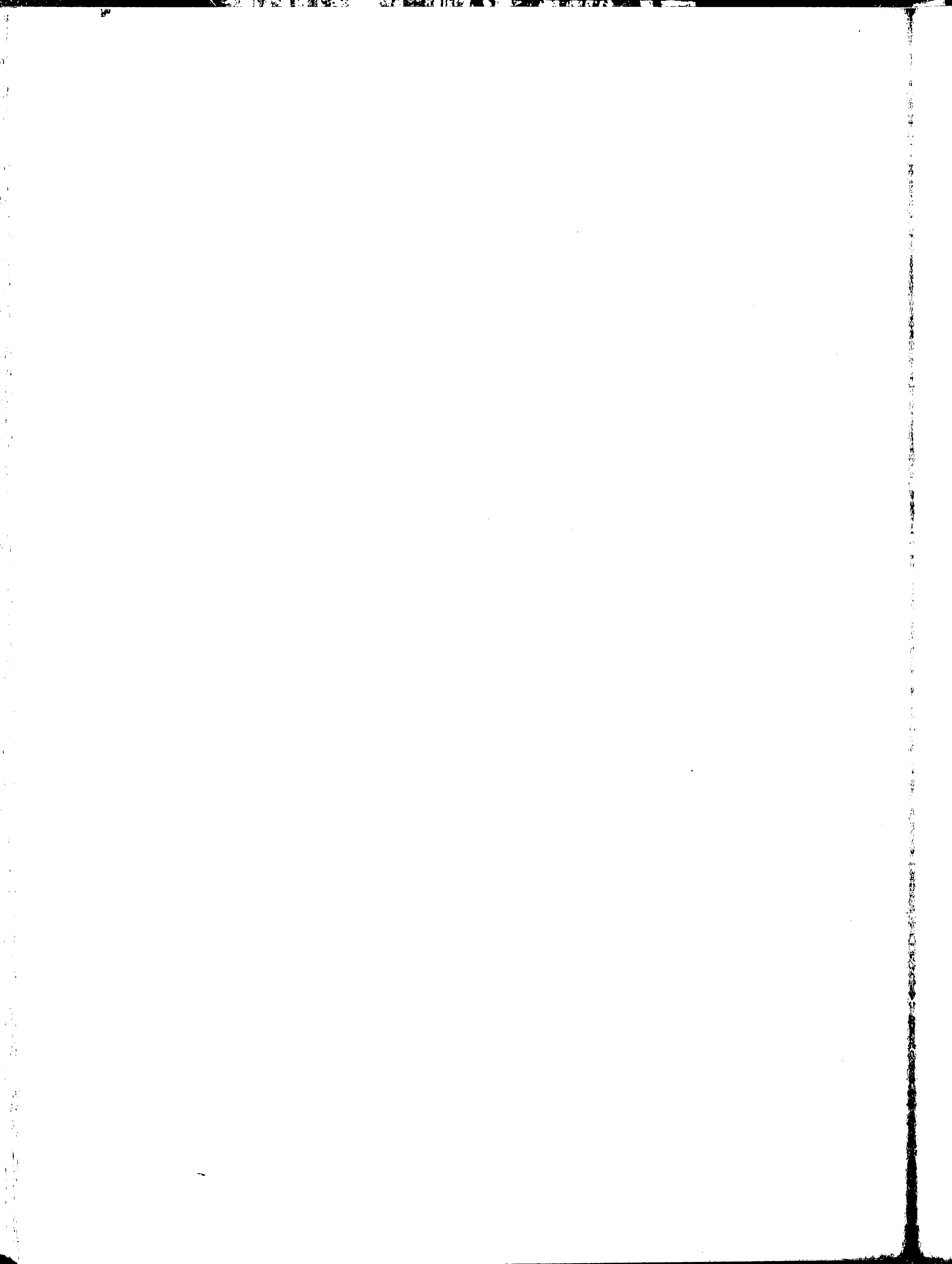
Richards Tid er omme. Han falder i Slaget — endnu i
Dødens Time parat til at gøre nye Underværker af
Handlekraft og Manddom, lige utrættelig, lige modig, lige
tankeklar, lige skarpt seende Maal og Midler:

En Hest!

En Hest! et Kongerige for en Hest!

V
JAGO

I Richard III ser vi Typen paa en Instinktforbryder, hvis Væsen er Begærlighed. Om Begærligheden søger sin Tilfredsstillelse i Penge, Magt eller hvadsomhelst andet er uvæsenligt. Det afgørende er, at en saadan Forbryder med hele sin Egoismes Energi attraar at komme i Besiddelse af den Skat, han ser glimre i en andens Haand, og for dens Skyld begaar sine Forbrydelser.

I Jago træffer vi en anden Instinktforbryder; hans Drivfjeder er Ødelæggelseslysten. Det, han tilstræber, er ikke selv at komme i Besiddelse af Skatten — hans Formaal er at berøve Besidderen Nydelsen af hans Skat, tilintetgøre den for ham, dræbe Glæden i ham.

Begge er de Rovdyr i det fredelige Samfund. Men Richard tager dog kun for at tilfredsstille sin egen Sult; hvor oprørende hans Forbrydelser end er, saa er de dog alle nødvendige, for at han kan faa sin Magthunger stillet. Jago er Tigeren, der myrder for at se andre lide, for at se Blod og Ulykke omkring sig, uden at nogen, end ikke han selv, direkte nyder mindste Fordel af den Ødelæggelse, han anretter. Han er forsaavidt beslægtet med de vilde vulkanske Kræfter, Menneskenes frygteligste Fjender, der, naar de bryder frem, bringer alt til at styrte sammen og volder Ødets Stilhed dér, hvor før herskede daadrig Virksomhed og smilende Lykke.

Der er hos Jago ingen almindelig menneskelig Driv-

kraft, der kan forklare hans Forbrydelse: ingen Hævn at kølne, intet Fjendskab at tilfredsstille, ingen Underlegenhedsfølelse at oprette.

Jago er ingen Udstødt, som vil trænge sig frem. De, som han ødelægger, er hans Kammerater og Venner, Mennesker, der vil ham vel og nærer Tillid til ham: han hører til i deres Samfund og respekteres af dem alle.

Ganske vist har Jago lidt en Tilsidesættelse: Cassio er bleven den foretrukne til Løjtnantsposten. Men denne Post har jo ikke været Maalet for et helt Livs Arbejde og Flid, er ikke Kronen paa lange Aars Anstrængelser, som nu en anden snapper fra ham. Det hele er et lille Avancement, som Jago med sine 28 Aar, sit gode Hoved, sine Forbindelser og sit Renommée er sikker paa i Løbet af kort Tid at naa.

Jago er heller ikke i den Forstand en Udskudt, at han har elsket Desdemona og af Fortvivlelse over at blive afvist hævner sig paa hende. Shakespeare har netop, som *Georg Brandes**) oplyser, af sin Kilde strøget dette nærliggende Motiv og viser derved, at han forkaster det som Forklaringsmiddel for Jagos Handlemaade. Tilbage er kun blevet en enkelt Udtalelse af Jago, at hans Hu nok staar til Desdemona, men han tilføjer selv, at det dog ikke spiller nogen afgørende Rolle for ham.

Heller ikke det særlige Motiv, han selv anfører, at han har Moren mistænkt for at have staaet i Forhold til Emilie, hans Hustru, er af synderlig Vægt. Thi, som Brandes træffende bemærker: hvor kunde Jago for Alvor tro sligt? Han kender jo Moren bedre end nogen anden,

*) Georg Brandes: Samlede Skrifter VIII Bd. p. 510 ff.

„ser igennem ham som gennem Glas“. Det er et Motiv, han — som Brandes siger — „tror lidt paa og i høj Grad ikke tror paa“.

Nej vil vi forstaa Jago, maa vi strax se bort fra disse og lignende normale Motiver. De spiller, som vi skal se, nok en Rolle for ham, de har ganske vist hver for sig en Plads i hans Bevidsthed og kan derfor paa ingen Maade ganske overses, men de virker ikke som egentlige Handlemotiver; de er Akkompagnement til Melodien, ikke Melodien selv. Naar han forsøger at faa sig selv og Tilskuerne til at tro, at de er andet, er det, som *Coleridge* — citeret af Brandes — siger: „den umotiverede Ondskabs Jagt efter Motiver.“

Alligevel er dette Ord naturligvis ikke det sidste Ord, der kan siges om Jago. Den i Ordets egentlige Forstand umotiverede Ondskab eksisterer ikke, lige saa lidt som den umotiverede Godhed. Jago handler som alle andre Mennesker efter Motiver, kun er de væsensforskellige fra de fleste andre Menneskers. Derfor er de vanskeligere at komme efter og vanskeligere til Bunds at forstaa, men som Jago nu engang er, har disse Motiver for ham den samme Styrke, ja er tildels endnu stærkere, end de aller stærkeste „normale“ Lidenskaber er for alle andre. Lad os forsøge at komme paa Spor efter dem!

Som Jago fremstilles af Shakespeare, finder vi strax den tilsyneladende Modsigelse, at Jago, samtidig med at han er den falskeste og nedrigste Skurk, der vel kan tænkes, hos alle sine Omgivelser nyder den mest ubetingede Tillid og Fortrolighed. Der maa altsaa være en Modsætning mellem Jago, som han lader, og Jago, som han er, og dog

maa denne Modsætning, hvis han skal være et Menneske, ikke en ren Theaterfigur, lade sig forene, kunne „gaa op i en højere Enhed.“

Vi vil nu først betragte Jago, som han fremtræder i Omgivelsernes Øjne, og søge at forklare, hvorpaa hans bestikkende Egenskaber beror.

Der findes i II Akt 3 Scene en Samtale mellem Jago og Cassio om Desdemona. Jago har i det Øjeblik ingen særlige Bagtanker med sine Ord; der er intet specielt, han vil friste Cassio til i dette Replikskifte; det ligger ganske udenfor hans Tanke at vække Cassios Lidenskab for Desdemona. Han kender jo ogsaa den bundhæderlige Cassio nok til at vide, at han aldrig vil fornærme Morens Hustru, end ikke med en Tanke. Man har derfor Lov til at læse Replikkerne som Udtryk for Jagos almindelige, naturlige Tale.

Først gør Jago en Bemærkning om, at Moren har ladet dem træde af, fordi han er forelsket i Desdemona og fortsætter saa:

Det maa man ikke dædle ham for. Det er jo hans Brudenat, og hun er Jupiters Favntag værdig. (*she is sport for Jove*).

CASSIO.

Hun er en udmærket Dame.

JAGO.

Og fyrig (*full of game*); det svarer jeg for.

CASSIO.

Det er virkelig en yndig og blomstrende Skabning.

JAGO.

Og hvilke Øjne hun har! Det er ligesom Angrebssignaler, synes mig.

CASSIO.

Indbydende Øjne og dog meget blufærdige, synes mig.

JAGO.

Og, naar hun taler, er det ikke ligesom Elskovs Generalmarsch?

CASSIO.

Hun er virkelig Fuldkommenheden selv.

JAGO.

Naa Lykke til Brudenatten! (*happines to their sheets*).

Man vil i disse Ord bemærke, hvorledes Jago hver Gang overfor Cassios ærbødige, let poetiske Udtalelser om Desdemona svarer med en nogenlunde tilsvarende Bemærkning, men i Udtryk, som — navnlig i Originalsproget — klart viser en raa, sanselig Tanke og derved aabenbarer, fra hvilket Standpunkt han betragter en Kvinde, endog en saa fin og ophøjet Kvinde som Desdemona — uden at dog hans Ord i og for sig overskrider, hvad der mellem et Par Kammerater paa en Vagt kan siges og passere uden at vække Anstød eller give Anledning til Mistanke.

Og lignende Udtryk — om end afpassede i forskellig Toneart efter den, han taler med, og Formaålet med hans Ord — men altid kyniske og utilsløret raa bruger han mangfoldige andre Steder, ja i Grunden altid, saa snart der er Tale om Kvinder: overfor Brabantio, overfor den taabelige Roderigo, overfor sin Hustru, ja overfor Desdemona selv.

Jago er Kyniker i sin Opfattelse af Forholdet mellem Mand og Kvinde, og hans Kynisme gaar igen i Betragtningen af alle andre menneskelige Forhold og Følelser. Beleven Kourtoisi overfor en Dame er „Forløber for

Løsagtighed,“ den Tjener, der tilgavns forstaar i sin Herres Tjeneste at mele sin egen Kage, er en „Karl med Forstand,“ Æren er „en tom og falsk Indbildning,“ den ædle, beherskede, ydmyge Natur egner sig kun til „at amme Tossier op og røre Gryder,“ Ros over andres Fuldkommenheder er som disse Fuldkommenheder selv „velsignet Visvas“ og „velsignet (d. v. s. forbandet) Sliddersladder.“ — Kyniker indtil sit Hjertes inderste Krog ser han kun Menneskene fra Vrangside, alle gode, menneskelige Egenskaber fra Ryggen.

I de fleste saadanne kyniske, „fornægtende“ Udtalelser ligger der, naar de da ellers bæres af Intelligens, noget sandt og noget urigtigt. Deres Betydning ligger i, at de ligesom opstiller en Gennemsnitsregel for, hvad de menneskelige Aandsværdier i Virkeligheden betyder — en Regel, der naturligvis har Rimelighed for i mange Tilfælde at træffe det rette, fordi Gennemsnitsmennesket nu engang kan bestemmes ved Gennemsnitsregler, men som til Gengæld i alle Livets Undtagelsestilfælde — de, der giver Livet Indhold, Farve og betegner dets Formaal — er absolut misvisende. I Stedet for at sætte disse Undtagelser paa den Plads, der tilkommer dem, trækker Kynikeren dem netop ned i det Lavmaal, der betegner Normalen, maaske endog Undtagelsen til modsat Side: Gemenheden, Tarveligheden, Usselheden. Og alligevel har han selv da som oftest nogen Ret, om end megen Uret. Det er Kulturen, som skaber Udviklingen fra det lave til det høje, lægger Lag paa Lag ovenpaa de menneskelige Grundegenskaber, Egoismen, Fejgheden, Kønsdriften, men naturligvis er den dybe Urgrund stadig tilstede, hvor langt end

Udviklingen rækker. Livets Grundelementer forfines og mangfoldiggøres, Verden bliver stor, rig, nuanceret gennem Kulturen — man tænke blot paa Kærlighedsforholdet mellem Mand og Kvinde — men at det altsammen er Udløbere fra selve Livsprincippet, Urmenneskets Kønsdrift, er ubestrideligt. De fleste Mennesker tager Livet, som det er, og tænker ikke dybere derover — andre glæder sig netop over den kulturelle Finhed og søger at udvikle den end videre i deres eget Liv — Kynikeren føler netop Tilfredsstillelse ved i Tide og Utide at pege paa det, der ligger bagved. Alle Finhederne, alle Kulturresultaterne er for ham kun Masker, det gælder om at rive af Livets Skikkelser og præsentere dem i deres oprindelige Nøgenhed for sig selv og andre. Til disse Naturet hører Jago, og han har i sine Udtalelser som Regel netop lige akkurat saa megen Ret og saa megen Uret, som Kynikeren i det hele taget har, viser saa megen Ublufærdighed og Raahed, som Kynikeren i det hele taget karakteriseres ved.

Saadanne Mennesker finder altid deres Publikum, og dette Publikum er, i hvert Fald naar de forstaar at bevare den nødvendige Form, ingenlunde det daarligste — tværtimod.

I den Uendelighed af Talemaader, Forstillinger, halve og hele Løgne, som Samfundslivet nu engang fører med sig, er der for ærlige Mennesker noget befriende i at høre en enkelt, der i den Henseende synes ubestikkelig — én, der har Mod og Evne til at nævne Tingene ved deres rette Navn, eller i hvert Fald med Navne, der har en hel Del af det rette. Mod al den indbildte Dyd og

Ærbarhed, mod alle falske, forløjede Idealer, mod al højtlydende Forargelse over ingenting og al sukkersød Begejstring over det, der er mindre end ingenting, sætter han sin usminkede Tale, der ligesom ved et Trylleslag blotter al Falskheden og viser de nøgne Realiteter, saa at ingen mere kan tage fejl. Virkelig sandhedssøgende, oprigtige Mennesker hører derfor paa ham med Velvilje. De mange Gange, da han virkelig siger noget træffende, noget forløsende, eller dog har nogen Ret, skaffer ham let Tilgivelse for de ikke faa Tilfælde, hvor han har megen eller endog absolut Uret. Det er dog i det mindste — saaledes ræsonneres der — en Mand, der ikke gør nogen Røverkule af sit Hjærte — han er dog i hvert Fald ærlig — han siger dog sin Mening, naar han taler, og derfor bør man høre paa ham, selv om denne Mening maaske nok af og til er lidt sær og overdreven.

Netop denne godlidende Tillid er det, Jago nyder hos sine Omgivelser. For dem alle er han Manden, der — som Cassio siger — „taler noget ligefrem,“ men uden Bagtanker; han er den „brave“, den „djærve“, den „ærlige“ Jago — „paa Jago kan man stole,“ som Moren siger — det er alles Dom. Selv den fine, ophøjede Desdemona føler sig tiltalt af hans uslebne Ord, som i den Scene, hvor Jago morer hende med sine ondskabsfulde, men træffende Vittigheder over Kvinder, der er smukke og kloge, stygge men kloge, smukke og dumme, og baade stygge og dumme — efterat han først som klog General har skaffet sig Fribrev for sine Uartigheder ved at gøre opmærksom paa, at han er slet intet, naar han ej kan skumle.

Jago staar for dem alle som det gode Hoved, der kender

Verden og ser klart, og som siger, hvad han ser, uden forsigtig Spejden til højre og venstre — den frittalende, ærlige Ven, djærv og usleben — og derfor søger de ham alle i deres forskellige Forlegenheder, Desdemona, Cassio, Emilie, Roderigo.

Saa længe ikke særlige Formaal gør deres Indflydelse gældende hos Jago, kan han meget vel med sin Klarhed og Verdenserfaring gøre dem alle virkelige Tjenester, naar de saaledes søger hans Raad. Og Jago raader dem gjerne: hans Forfængelighed smigres derved, han føler jo derigenem sin virkelige Overlegenhed, han faar bekræftet, at hans kyniske Syn paa Livet er det rette — det, der holder Stik i det lange Løb. Og fra denne Side er det ogsaa, man maa se Jagos Forhold til Othello.

Stilles et Menneske som Jago overfor et stort skaaret, uforfalsket, højsindet og godtroende Menneske som Othello, og har han tillige nogen Interesse af at gøre sig dette Menneske forbunden, saa vil han med en vis Lidenskab tage sig af ham. Det vil være ham en sand Fryd at aabne hans Øjne for al den Humbug, Falskhed, Egoisme, Sanselighed og Gemenhed, der — særlig i et rigt, forfinet Samfund — breder sig tykt paa alle Sæder. Han vil vise ham de skjulte Drivfjedre bag al den ydre Glans og Sødhed, paapege for ham Hulheden bag den glimrende Skal. Og han vil, navnlig naar dette Menneske for sin Stillings og Fremtids Skyld maa passe særlig godt paa ikke at gøre Dumheder og falde i Fælder, let hos ham skabe en virkelig Hengivenhedsfølelse, en stor Tillidsfuldhed, der — netop fordi han selv er aaben og uden Svig — gør ham tilbøjelig til i alle lignende Forhold at

stole paa den andens bedre Viden, hans Klarsynethed og intimere Kendskab til Menneskene og deres Falskhed.

Dette kommer ogsaa tydelig frem hos Shakespeare. Selvfølgelig har Jago haft mange Lejligheder til i det falske, rænkefulde Venedig at aabne Othellos Øjne for Snarer, han ingen Anelse havde om, Løgne, han blindt troede paa, ukendt med europæiske Forhold, som Moren har været, fremmed og usikker, som han føler sig, ærlig og ligefrem, som han er af Natur:

en frimodig, aaben Sjæl,
der anser alle Folk for ærlige,
naar blot de synes saa.

Derfor er Moren ogsaa kommen til at sætte den største Pris paa Jago og paa hans Dom, han nærer fuld Tillid til ham, og siger til ham:

Og just fordi jeg véd, at du er ærlig
og fuld af Venskab, og besindig vejer
dit Ord, forinden du det sender ud,
just derfor skræmmer disse Udbrud mig;

eller han siger om ham:

Den Mand er overmaade brav og har
en klar Forstand paa alle Livets Forhold;

eller han udbryder:

Ja, du er klog tilvisse!

Jago ved da ogsaa hver Gang, Moren er ved at tvivle, at pukke paa sit Verdens- og Lokalkendskab:

jeg kender Landets Sæder vel:
Venedigs Kvinder lader Himlen se
det Spil, de ej tør vise deres Mænd.
I deres Hjærter Lov staar ej: Lad være,
men kun: Lad ingen se.

Men samtidig gør han opmærksom paa:

jeg er maaske
tilbøjelig til Mistro, som jeg tilstaar;
det er en Fejl i min Natur at spejde
om ondt, og let kan min Mistænksomhed
opfinde Brøde, hvor der ingen er.

Dette er selvfølgelig fuldstændig rigtigt. Den altid redbonne Lyst til at afplukke Fuglen de laante Fjer, vil af og til komme til at afrive de ægte. Men alligevel er det netop denne Mistro til alt, hvad der har Mulighed for at være Væsen, Façon, Manér eller ligefrem Falskhed — en Mistro, der finder saa dyb en Sangbund i Morens Had til alt uægte og hans Frygt for at lade sig skuffe af det — som Jago skylder sin Styrke, og Moren sin Tillid.

Men lad os nu gaa over fra Jago, som han fremtræder, til Jago, som han er, fra det ydre Væsen til det indre.

Fra Kynikeren Jago til Forbryderen Jago — det synes at være et stort Spring. Alligevel er Afstanden ikke saa stor. Ganske vist er ikke enhver Kyniker Forbryder, men enhver ægte Forbryder er paa Bunden en Kyniker. Det gælder om at huske paa, at der er to Slags Kynisme, én, der beror paa Sympathi, og én, der beror paa Antipathi. Begge hader de laante Fjer, og derfor kan deres Tale overfor umistænksomme Mennesker klinge saa ens, at de kan forvexles. Men desuagtet er de i deres Væsen bundforskellige.

Den sympatiske Kyniker piller Fjerene af, men i Grunden med en vis Sorg. Han har paa det Forfængelighedens Marked, vi kalder Verden, lidt saa mange Skuffelser, at

han ikke *vil* skuffes oftere, men han har lidt sine Skuffelser, fordi der bankede et varmt, menneskekærligt Hjærte i hans Bryst; fordi han engang netop har troet for godt om sine Medmennesker, troet dem bedre, end de fortjente, troet dem, fordi de „syntes ærlige“. Nu tror han dem ikke mere — derfor er han bleven Kyniker, men paa Bunden er han den samme som før. Intet glæder ham i Virkeligheden mere, end naar han engang imellem mærker, at han har Uret — at de „uægte“ Fjer alligevel er ægte. Han vil som Mr. Grimwig i Oliver Twist „æde sit eget Hoved paa,“ at de er uægte allesammen, men tager han fejl, da græder han af Glæde og tænker ikke mere paa at „æde“ noget som helst af Værdi.

Den antipatiske Kyniker er af en anden Støbning. I hans iskolde, bundraa Hjærte lever kun hans egen Egoismes Sjæl. Hvad han forstaar, er andres Egoisme, hvad han ikke forstaar, er Altruisme. Og da han ikke forstaar den, fornægter han den, ja han ikke blot fornægter den — han hader den, fordi den er hans eget Væsen diame-tralt imod: han hader den, fordi han maatte hade sig selv, hvis han skulde anerkende den. Og han kan ikke hade sig selv, thi kunde han det, var han jo netop ikke den Egoist, han er.

I hans Hjærtes Ørken knejser et Taarn, og deri sidder hans Egoismes Mefistofeles med de glødende, svidende Øjne og stirrer ud over Menneskenes Færd. Overalt hvor han ser Tvedragtens, Hadets, Vredens, Tilintetgørelsens Aand virke, der frydes hans Hjærte. Overalt hvor han ser Godhed, Overbærenhed, Kærlighed og Lykke, der snører hans Hjærte sig sammen, og hvor han kan, kapper

han Hovedet af det altsammen, saa det aldrig kan blomstre mere.

Han begærer det ikke engang for sig selv, thi man begærer ikke det, man hader. Kulturens Muldlag har aldrig bredt sig over hans Hjertes Stengrund; haard og kold og graa tegner sig Naturens vilde Urklippe, hvorpaa kun Livet i dets allerlaveste Former kan trives. Derfor er for ham ogsaa kun det Liv det ægte, det sande, det uforfalskede — Kulturlivet en forhadet Løgn. Og da han hader dette Liv, hader han ogsaa alle de Egenskaber, hvorpaa det beror, hader alt det i Mennesket, der er Kulturlivets Bærer og Opretholder. Han er selve den menneskelige Kulturs Fjende — og derfor er han selve Forbrydelsens Personifikation, dens Apotheose, alle de enkelte Forbrydelsers Ophav og Kilde, selve den villende og bevidste, forbryderske Hjerne.

Til disse Kynikere hører Jago. For ham er det dybe Sympatiens Baand mellem Mand og Kvinde ikke blot noget, som kan være — nej, det kan slet ikke være andet end dyrisk Brunst; for ham er en skøn Kvinde slet ikke andet end Middel til sanselig Tilfredsstillelse; for ham er alt stort og ophøjet slet ikke andet end Skaberi og Løgn. Alt og alle trækker han ned i sin gemene Tankegangs Sump. Othello, hvis skønne Skildring af, hvorledes han vandt Desdemona, enhver vil erindre, har gjort Indtryk paa hende „ved at prale og fortælle urimelige Løgne;“ hans ophøjede Mennesketro og Tillid gør, at han kan

saa let

som noget Æsel trækkes om ved Næsen.

Hans usminkede, kraftfulde Tale er

„svulstigt Omsvøb, frygtelig udspækket
med Krigertalemaader.“

Hans inderlige Kærlighed til Desdemona gør ham til „en gammel, kulsort Vædder,“ „en Hingst fra Barbariet“; Desdemona nævner Jago kun for at tilsmudse hende; Othellos og Desdemonas indbyrdes Forhold forhaanes og trækkes ned. Sit Had til al menneskelig Lykke maler han i Vendinger som:

Lad Myg ham plage — er hans Glæde Glæde,
saa gyd deri saa stor en Blanding Ufred,
at den maa tabe noget af sin Glans.

Og da Desdemona og Othello mødes paa Kypem i dyb Glæde over at gense hinanden efter Sørejsens Farer, udbryder Jago:

Ja

nu stemmer det jo godt, men jeg skal stemme
Musiken ned, saa sandt som jeg er ærlig!

Sagen er jo simpelthen den, at Jago aldrig har været Morens Ven og Raadgiver for at gavne ham, af Venskab for ham. Hans Motiv har alene været den Glæde, han selv følte, ved at rive alle andre ned fra de Piedestaler, hvorpaa de stod, og ved at have et taknemmeligt Publikum under denne Nedrivningsproces. I hans Øjne er Othello kun en Undermaaler, et „letledet Æsel,“ men et Æsel, der, saa længe det lader sig lede af ham, Jago, dog ved sin Lærvillighed og Beundring for sin Ledemester smigrer hans Forfængelighed. Saa længe nærer han ikke uvenlige Følelser overfor det.

Men med ét Slag forandres Stillingen: Moren vinder Venedigs skønneste og fornemste Dames Haand og Hjærte

og beklædes med Statens øverste Feltherremyndighed. Han har, som Roderigo siger, gjort sin Lykke, og det er — selvfølgelig — ikke Jago, der har skabt den. Feltherreposten er erobret ved Morens egne Heltebedrifter, som har skaffet ham „den offentlige Menings“ Gunst — „Begivenhedernes mægtige Herskerinde“ har fordret ham sat i Spidsen for Venedigs Magt. Og Desdemona er vundet ved Fortællingen om Morens store Bedrifter og om

de svære Trængsler,
han i sin Ungdom led —

Den direkte Mellemand imellem dem har været Cassio — ikke Jago.

Den ringeagtede „Tyklæbe“ bliver saaledes pludselig ved Skæbnens Spil en mægtig og, hvad der er endnu værre, en lykkelig Mand. Jagos Stjerne blegner: Othellos Kærlighedsbud, Cassio, faar Løjtnantsposten. Det er Udtrykket for, at Jago ikke længere er Nummer ét, at hans Rolle er ved at blive udspillet: Moren kan staa paa sine egne Ben, han har faaet nye, mægtige Venner, der kan gavne ham endnu langt mere end Jago — han kan nu følge sine stolte og lykkelige Veje uden Jago som Mentor.

Dermed er al Jagos Velvilje — eller rettere Mangel paa Uvilje — for Moren som ved et Trylleslag forbi. Saa længe Jago kan være den store og overlegne kan han passere for en Ven. Bliver han den lille og underlegne, er han strax en uforsonlig Fjende. Othello er kommen op paa en Højde, og hvad der staar paa en Højde, maa Jago rive ned — hvor der er menneskelig Fred og Lykke, maa Jago skabe Ufred og Ulykke: det er hans Hjertes Trang; derfor maa Morens Lykke styrtes i Grus.

Men til dette mere almindelige Avinds- og Misundelsesmotiv slutter sig et andet, mere specielt, et Motiv, som Shakespeare ganske vist har gemt dybt nede i sit Drama, men dog ikke dybere end det kan findes, og som peger ned mod Menneskesjælens aller dybeste Afgrunde.

Det ligger ved Læsningen af Dramaet nær at sige: Man kan endda forstaa, at Jago vil ødelægge Moren. Men Desdemona! Hende har han jo ingen Grund til at hade og forfølge. Selv om hun, for at Jagos Plan skal lykkes, maa dele Skæbne med Moren, saa maatte der dog være Plads for Medlidenhed med hende. Hvorfor er da Jago saa ganske umotiveret ond ogsaa mod hende, saa blottet for al menneskelig Følelse ogsaa overfor dette blide, uskyldige Væsen? Hvorfor arbejder han med en saa forfærdende Ihærdighed netop paa hendes Undergang — og en saadan Undergang?

Spørgsmaalet er berettiget, men ufuldstændigt. Man maa erindre, at psykologisk set rangerer: ingen Motiver — og: utilstrækkelige Motiver ganske ens; Handlingen forklares ikke i noget af Tilfældene. Er det ubegribeligt, at Jago myrder Desdemona, fordi han ingen Motiver har dertil, saa er det ogsaa ubegribeligt, at han — aandelig — myrder Othello af saa utilstrækkelige Motiver som dem, vi hidtil har gjort Rede for.

Det er øjensynligt, at der mangler et Led i Aarsagskæden — et Led, som paa engang er i Stand til at skabe Motiverne til Jagos Handlemaade mod Desdemona og supplere hans Motiver overfor Othello. Hvilket er dette Led?

Det gælder her om at gøre sig klart, at Jago er en

stærkt erotisk Natur — dette Ord taget i dets aller krasseste Betydning. Indirekte fremgaar det af, at Jago altid hos andre mener at spore Udslag af Sexualitet — den Drift, der behersker ham selv, forudsætter han behersker alle andre paa samme Maade og i samme Omfang. Derfor *maa* Høflighed og Kourtoisie overfor Kvinder i hans Øjne være „Forløber for Løsagtighed.“ Derfor er den Venlighed, Othello og Cassio har vist hans brave Hustru, nok til, at Jago mistror dem for at staa eller have staaet i Forhold til hende — anderledes formaar han ikke at forstaa eller forklare Venlighed og Elskværdighed, der ikke forfølger bestemte Formaal, ikke indbringer positiv Fordel. Men ogsaa direkte antydes Jagos Sanselighed paa flere Punkter. Det fornemmes som en Modsigelse, naar Shakespeare lader Jago være gift. En Jago som Ægtemand! Jago, der kun kender Rettigheder, men ingen Forpligtelser, Jago, der nok vil nyde, men aldrig tænker paa at betale sine Nydelser — Jago har paataget sig Ægteskabets brydsomme Forpligtelser! Ja — men selvfølgelig kun, fordi de Rettigheder, han derved kom i Besiddelse af, var af saa alt overvejende Betydning for ham, at Forpligtelserne blev til Smaating ved Siden af. Regnestykket var galt — og Jagos kyniske Spot over Ægteskab og Ægtehustruer viser, hvor galt han har regnet — men at Jago har kunnet regne saa galt, viser ogsaa, hvilken Betydning han har tillagt det, der skulde naas ved dette Ægteskab. — Jago forstaa da ogsaa at gøre alle derved paatagne Forpligtelser saa smaa som vel muligt. Jago er en brutal og hensynsløs Ægtemand — i de faa Scener, hvor han er sammen med Emilie, optræder han i en oprørende Grad raat overfor hende — og i for-

blommede Ord udtaler Emilie selv, hvorledes han behandler hende:

Men dette tror jeg: Mændene har Skyld,
naar Kvinder falde. Naar de os besvige
og skænke Andre det, som os tilkommer,
naar de fornærmer os med vranten Mistro
og holder os som Fanger eller slaar os,
naar de vor Indtægt karrig os afkorte,
saa har vi Galde.

Men ogsaa den rent ægteskabelige Troskabspligt smyger Jago af sig: hans umættelige Sanselighed trænger til stadig nye Objekter. Ogsaa dette siger Emilie:

Hvad er da Grunden,
naar de opofre os for andre? — Skæmt?
Jeg tror det. — Er det Lidenskabens Værk?
det tror jeg. — Er det Svaghed, der forføres?
Ja vel.

For at vedligeholde sine mange Forbindelser er det, at han altid er i Pengetrang, afkorter Emilies „Indtægt“ og ruinerer den indskrænkede Roderigo, ved at leve paa hans Bekostning, laane af ham og endelig ved ligefrem at bedrage ham. Og sine raa, erotiske Erfaringer er det, han udtaler, ved enhver Lejlighed, hvor der er Tale om Kvinder eller om Mænds Følelser overfor Kvinder, saa vel som omvendt.

Jeg har allerede to Gange fremhævet disse Udtryk og den Tanke, der ligger bagved, for at belyse Jago fra to forskellige Sider. Her maa antydes endnu en tredje Side. Det, der slaar Læseren ved disse Udtalelser, er, at de ikke blot bliver nedværdigende for den Kvinde, de gaar ud over, men at de netop gaar ud paa at ned-

værdige hende, at det er Jago en Nydelse at forhaane, nedsætte, mishandle den, han i Øjeblikket omtaler — en Nydelse, hans gennem Udsvævelser og Omgang med løse Kvinder afstumpede Driftsliv efterhaanden er kommen til at føle som den største.

Læser man saaledes Jagos Udtalelser til Roderigo om Desdemona, ser man, hvorledes Jago atter og atter varierer dette Thema: Desdemonas forudsatte Sanselighed, Ustadighed, Lyst til at ombytte Moren med en anden hende selv mere lignende Person, i Udtryk saa raa og hæslige*), at de vilde være fornærmelige endog mod en Skøge og derfor kun kan bruges og kun kan gentages af den, hvem det er en indre Trang og Tilfredsstillelse netop at bruge og gentage slige Ord, tænke og atter tænke de Tanker, der fører til slige Ord. En saadan Lyst netop overfor en Skikkelse som Desdemona, der i et og alt er den absolute Modsætning til, hvad den vil gøre hende til, peger hen paa, at Jagos Nedværdigelsestrang bunder i *et erotisk Grusomhedsinstinkt*, der — som saadanne Instinkter netop i Reglen — føler sig desto mere fristet, jo større Afstand der er mellem den reale Virkelighed og Jagos egne Tanker.

Er dette rigtigt, saa er det tillige indlysende, hvor galt det er at ræsonnere saaledes: Hvor kan han nænne at gøre en saa skøn, god og ædel Kvinde saa skændig Fortræd? Han nænner det netop, fordi hun er, som hun er. Var hun mindre ophøjet — stod hun mere paa det jævne

*) Naturligvis maa man erindre det Hensyn til dekorum, som en dramatisk Forfatter er nødt til at tage. Det er derfor ofte mere Tanken end selve Udtrykkene — der iøvrigt i Originalsproget gennemgaaende er langt kraftigere end i Oversættelsen — det gælder om at fastholde.

med Jago selv — som f. Ex. Emilie — vilde hans Grusomhedsfryd være langt mindre. Men jo højere hun staar, desto mere vellystfyldt arbejder hans grusomme Nedværdigelsestrang. Helst vilde han, som han siger, tage hende selv — da kunde hans Lyster daglig finde deres Tilfredsstillelse. Kan han ikke det, maa de omsættes, finde Tilfredsstillelse ad andre Veje; men Formaålet bliver stadig det samme: at volde denne Kvinde al den Kval og Lidelse, som hendes ophøjede Egenskaber netop burde værne hende imod: bryde igennem disse Egenskaber, se hende nedbrudt, aandelig ødelagt og legemlig mishandlet, i den højest tænkelige Grad — selv at være og have været Mesteren for al denne Lidelse — det er Jagos Lyst og Længsel.

Med dette Motiv forbinder sig nu Jagos Misundelse og Nedrivelseslyst overfor Moren. I Forvejen vil han ham ilde for hans Held og Fremgang, men idet netop Moren, den dumme, foragtede Mor, bliver den, som skal besidde den Kvinde, der sætter Jagos forvredne Følelsesliv i saa stærk Bevægelse, antager hans Misundelse Karakteren af en ren erotisk Jalousi, der giver Misundelsen en langt større Energi, fordi den kan suge Næring af de Rødder, der naa dybest i Jagos Hjærte. Det bliver nu ikke længer en abstrakt, generel Misundelse og Avind mod den, der har haft Lykken med sig, men en konkret, speciel Misundelse mod den, der har haft Lykken med sig netop paa det Omraade, der interesserer og afficerer Jago mere end noget andet, det erotisk-kønslige. Og erotisk farvet som Jagos Misundelse er, vender den sig med Instinktets Sikkerhed mod selve sit Objekt, Othellos Samliv med Desdemona. Kan han berøve ham enhver Glæde af dette

Samliv, ødelægge for ham den store Lykke, han dér har opnaaet, gøre en Helvedes Pine ud af det, der kunde være blevet en Himmeriges Fryd — da kan han triumfere over Moren. Og kan han opnaa, gennem Moren, hvem Desdemona elsker, at fylde *hendes* Lidelses Bæger til Randen, da kan han i fulde Drag nyde sin Vellysts søde Drik.

Saaledes indgaar Jagos erotisk betonedede Misundelse mod Moren Forbindelse med det aller stærkeste i hans Natur — det, der til syvende og sidst forklarer hans kyniske Nedraknings- og Nedrivelsestrang ogsaa paa alle andre Omraader — hans erotiske Grusomhedslyst.

Vi kan naturligvis af mange Grunde ikke vente at finde de Sjæleelementer, der her er søgt udredede, klart og utvetydig paapegede i Shakespeares Drama. Det maa være nok, at der i den Udvikling, som nu foregaar, findes Momenter og Begivenheder, der først derved faar deres rette psykologiske Forklaring. Og de mangler ikke.

Det er klart, at det psykiske Maskineri, som sætter Jago i Bevægelse, sammensat som det er af dybe Instinkter og uklare Følelser, for den aller største Del vil spille under Bevidsthedslivets Tærskel. Hvad der foreløbig mærkes paa Overfladen, er kun den Uro og Handedrift, som Maskineriet, idet det begynder at arbejde, fremkalder, og som Jago i sin Enetale i II Akt 1 Scene øjensynlig er et Bytte for. Hans Udgangspunkter er to:

Jeg kan ej udstaa Moren —

det er det ene. Det andet er,

men han har
et trofast, ømt og ædelt Sind og bliver
mod hende, tror jeg vist, en kærlig Husband.

Det er dette som maa forhindres. Hvorfor? Her er det, Jago spiller ud for sig selv det ene Motiv efter det andet: hans „Hu til Desdemona,“ „den lystne Mor har jaget paa hans Enemærker“ ogsaa „Cassio er kommen min Hustru altfor nær“ — lutter Udtryk for Sjælema-skineriets Stempelslag, som Jago fornemmer, men ikke kan forklare: han ved endnu ikke, at det er hans erotiske Grusomhedstrang, der er sat i Gang og er ved at tage Magten over ham; derfor siger han:

End staar det dunkelt for mig! —

Kun det ene ved han,

at jeg vil gøre Moren
saa voldsomt skinsyg, at Fornuften ej
kan læge ham.

Saa faar Resten udvikle sig, som det kan og maa:

Falskheds Raad
afsløres aldrig, før det bliver Daad.

Saa begynder Jago at virke for sit Formaal. Han begynder med Cassio, der skal være det intet anende Middel, som vækker Othellos Skinsyge. Først drikker han Cassio fuld paa hans Post, og kaster allerede derved en Skygge ind i Othellos Følelser for Cassio. Er den brave Cassio ikke den, han har antaget ham for? Aabenbart har Othello atter ladet sig skuffe af det ydre Væsen: Cassio fjærnes fra sin Stilling. Kan man tage fejl af et Menneske paa ét Punkt, kan man gøre det paa flere. Og Jago fortsætter sit Spil.

Vi kommer her til den store Scene, hvori Jago ganske faar Moren i sin Magt, en Scene saa rig paa psykologisk Indhold, at man fristes til at gennemgaa den Replik for Replik

for at vise den vidunderlige Kunst, hvormed den er opbygget. Nogle Antydninger maa dog her være tilstrækkelige.

Naturligvis kender Afgrundssjælen Jago nøje alle Afgrundsskyggerne i Menneskets Hjærte; naturligvis véd han bedre end nogen anden, hvorledes de skal manes frem og bringes til at virke. Og dog er det hele Tiden den „brave“, „ærlige“ Jago, den for sine Venners Vel omhyggelige Jago, der taler:

Har Michael Cassio kendt Eders Elskov,
dengang I bejlede til hendes Naade?

OTHELLO.

Fra først til sidst — men hvorfor spørger du?

JAGO.

Det var en Tanke kun, der faldt mig ind.
Det er slet intet Ondt.

OTHELLO.

Hvad tænkte du?

JAGO.

Jeg havde ikke troet, han kendte hende.

OTHELLO.

Jo, han bar ofte Bud imellem os.

JAGO.

Saa? virkelig?

OTHELLO.

Ja, virkelig — opdager
du noget, som er mærkeligt deri?
Er Cassio ej ærlig?

JAGO.

Ærlig, Eders Naade?

OTHELLO.

Ja ærlig?

JAGO.

Jeg har ikke mærket andet.

Man lægge i dette Replikskifte særlig Mærke til Jagos: Saa? virkelig? — og Othellos Svar.

Der er Stormsignaler i disse Ord. Jago vækker Othellos Nysgærrighed, Spænding, og i Spændingen er blandet en vis, ubestemt Frygt. Hvad mener Manden? Ordet er ligesom uvilkaarlig undsluppet Jagos Læber — netop derved faar det Karakteren af at dække over et Dyb. Ved han noget, som Othello ikke ved — og skulde dette være noget om det, der ligger Othello dybest paa Sinde, Desdemona?

„Er Cassio ikke ærlig“ — spørger Othello forundret: har han ogsaa paa dette Kardinalpunkt ladet sig skuffe af Cassio?

Ærlig — Eders Naade?

Den lille Henvisning i Ordet „Eders Naade“ til Jagos Underordningsforhold til Othello er en ligesaa diskret lille Antydning af, at Jago dog virkelig ikke kan staa her og blamere en Kammerat overfor deres fælles Foresatte! Den er derfor ypperlig egnet til at forøge den Tvivl, som allerede Othellos Spørgsmaal og det atter i Spørgeform udtrykte Svar i sig selv indeholder.

Othello spørger skarpt: Ja, ærlig? Og hvad svarer Jago: han svarer ikke nej — hvorved han vilde paatage sig Bevisbyrden — han svarer ikke Ja — hvorved Moren strax vilde have følt sig beroliget. Han svarer netop det aller værste; han siger noget, der ser ud som ingenting: Jeg har ikke mærket andet — men som, saaledes som Versets Skandering næsten umærkelig antyder, i Virkeligheden betyder: *Jeg har ikke mærket andet, d. v. s. jeg*

har ingen Grund til at beklage mig over Cassio — og peger derved saa skarpt som vel muligt paa Modsætningen: Men Du har ganske vist Grund dertil*)!

Og at Giften har virket, viser Othellos opbrusende Ord umiddelbart efter:

Ved Gud, han er et Ekko, ret som om
der gemtes i hans Tanker et Uhyre
for rædsomt til at ses!

Et tilsvarende Spil er det, Jago bruger, for at mistænkeliggøre Desdemona.

Fra det Othello ved, arbejder Jago frem mod det, han ikke ved — ikke saaledes, at han ligefrem fortæller det, han nægter netop at fortælle noget — men han udtaler sig saaledes, at der fra det, han siger, maa drages en Slutning til det, han ikke siger men netop vil have frem — ganske som en omhyggelig, varsom Ven, der har en højst foruroligende Ting at meddele, og som derfor nødig vil tale rent ud.

Han angriber ikke Desdemona, udslynger ingen Beskyldninger imod hende — han sørger blot for at smugle Mistanken ind i Morens eget Sind, saaledes at den, engang opstaaet, næsten maa synes Moren opstaaet hos ham selv.

Jago priser Betydningen af et godt Navn og Rygte — det er, siger han,

Sjælens kosteligste Ædelsten
for Mand og Kvinde. Stjæler én min Pung,
saa stjæler han en Smaating; det er intet;

— — — —

*) I Originalen findes Modsætningen paa et noget andet Punkt (*know* (vide) — *think* (tro)). Tanken er imidlertid ganske svarende til Oversættelsens.

men den, som raner mig mit gode Navn,
han røver det, som ej beriger ham,
men som gør mig dog til en fattig Mand.

Overfor denne, i almindelige Udtryk holdte, men alligevel ganske umiskendelige Antydning af, at det er Othellos og Desdemonas Ære, Cassio truer, farer Othello selvfølgelig op:

Ved Himlen jeg vil vide, hvad du tænker!

Saa trækker den brave Jago sig stolt tilbage:

Det kan I ej, om end mit Hjerte var
I Eders Haand — ej heller skal I det,
mens det er i mit eget Værge.

Moren bliver da, som rimeligt er, rasende, og kommer med et enkelt Udbrud, som viser, at det nu for Alvor begynder at koge i ham.

Saa lader Jago forskrækket. Gud bevare os, kære Herre, vær dog rolig — lad dog endelig ikke Skinsygen faa Magt over Eder! Ordet er sagt — Jago har ad denne Omvej opnaaet Tilladelse til at udtale det Ord, som faa Minutter i Forvejen maaske vilde have kostet ham hans Liv. Og da han er naaet saa vidt, trykker han Pilen godt og solidt fast, ved Spot:

Den Hanrej lever lykkelig, der kender
sin Lod og elsker ikke den, der sveg ham;

og ved Alvorstale:

men hvilken Kval er hvert Minut for den,
der elsker ømt og tvivler dog og mistror
og desuagtet elsker højt.

At Pilen sidder, viser Othellos Replik. Hvor stolt og ophøjet han end i Ord afviser Mistanken:

Sælg mig for en Ged
 hvis nogentid jeg giver hen mit Sind
 for slige luftige Mistankens Bobler,
 som du har nævnt —

saa jager han dog ikke Mistanken tilbage til den Pøl,
 hvorfra den er kommen; han spørger om Beviser og
 tillader derved Jago at fremsætte Beviser:

Nej Jago, før jeg mistror, vil jeg se,
 og naar jeg mistror, søger jeg Bevis,
 og har jeg det, er der kun Et at gøre:
 Skinsygen eller Kærligheden bort.

Jago ser det Terrain, han har vundet:

Det glæder mig, thi nu er jeg istand til
 at vise jer mit Venskab og min Troskab —

og han giver Othello et Holdepunkt for hans begyndende
 Tvivl i noget, Othello véd er rigtigt:

Dengang hun ægted jer, bedrog hun jo
 sin Fader; da hun syntes, som hun skælved
 og frygted Eders Blik, da elsked hun
 det allermest — — —

Den, der saa ung saaledes kunde hykle
 og blinde saa stoktæt sin Faders Øje —
 — han troede, det var Trolddom — dog nu handler
 jeg saare slet — —

Denne uskyldige Kærlighedsintrigue faar i den „ærlige“
 Jagos Mund Karakteren af en underfundig List, som alene
 han, den kloge Jago, der „kender Landets Sæder“ og ikke
 mindst „Venedigs Kvinder“ saa grundig, rettelig forstaar
 at vurdere. Og med dump Ulykkesfølelse erkender Moren,
 at Jagos Mistanke kan være rigtig; hans ærlige Hjærte
 slutter fra den usigelige Tyngsel, denne Erkendelse sænker
 over hans eget Sind til, hvor usigeligt tungt det maa falde

den „brave“ Jago at bibringe ham den — og han takker Jago for den svære Venskabstjeneste, han har bevist ham:

Jeg er for evig i din Gæld. —

Nu har Jago til en vis Grad naaet det Maal, han indtil dette Øjeblik har sat sig: Morens Mistanke og Skinsyge er vakt. Men nu opdager Jago noget, der bringer ham til at gaa langt videre.

Han ser, at Tvivlen i Othellos Sind ikke, som han med sin platte Tankegang nærmest har maattet tænke sig, i den lidenskabelige Afrikaners Bryst skaber frygtelige Vredesudbrud med efterfølgende skrækkelige Scener og Mishandlinger af Desdemona, men en dyb, uendelig Smærte, der volder ham Kval indtil hans sidste Nerve.

Og dette Syn fylder hans Sjæl med en Fryd, der langt overgaar alt, hvad han endnu har tænkt sig. Ligesom hans Vellyst føler Tilfredsstillelse ved andres Lidelser, saaledes vækker ogsaa andres Lidelser hans Vellyst. Disse Smærter, han har fremkaldt for at frydes, bliver, engang opstaaet, Kilde til en Række nye Handlemotiver hos ham, der udløser nye Handlinger, som han oprindelig ikke har tænkt paa, men som nu udvikler sig som af sig selv, fordi de er i Stand til at forøge Lidelsen og dermed Jagos Nydelse*).

Derfor udbryder han — man kan næsten tænke sig med et undertrykt Glædessmil —

Jeg ser,
at dette trykker Eders Sind en Smule.

Othello svarer rask: Aldeles ikke! Men i de følgende

*) se Brandes Udtalelse a. S. p 506, „vi ser, hvorledes det, at Forgiftningsfremgangsmaaden lykkes, forraaer og beruser Jago mer og mer“.

Replikker gentager Jago med større og større Tilfredshed Ordet: I er forstemt — og gør derved virkelig for hver Gang Morens Smærter dybere, gør ham mere og mere modløs, mindre og mindre sikker paa Desdemonas Uskyld — som det fremgaar af den stadig synkende Energi i Benægtelserne, der fra det kategoriske: Aldeles ikke, bliver et spagfærdigt: Nej, og til Slut et næsten indrømmende: Nej — ikke synderligt — efterfulgt af det nagende Tvivlsspørgsmaal:

Og dog — om nu Naturen kom paa Vildspor?

Jago ser, hvor hurtig Udviklingen foregaar, og for at volde endnu en dyb, intensiv Smærte, føjer han „forklarende“ til, at Desdemona jo nok af Naturen har faaet

en uren Vilje
et unaturligt, stygt, forvildet Sind —

thi ellers havde hun dog næppe sagt Nej

til mangan Bejler
fra samme Himmelstrøg, af samme Farve
og samme Stand.

Og da han ser Morens Ansigt fortrække sig i Smærte, slutter han „skaansomt afledende“ med endnu et Giftbid:

Tilgiv jeg sigter ej ved mit Exempel
til hende just — endskønt jeg frygter for,
at hendes Sind ved bedre Eftertanke
kan komme til at sammenligne Jer
med sine Landsmænds Ansigtstræk, og saa —
maaske — fortryde det.

Mere kan Moren ikke udholde for denne Gang — og han afbryder Samtalen med et hastigt:

Farvel, Farvel,

der dog ikke er mere affejende, end at han samtidig beder Jago lade ham vide, hvad mere han mærker,

og lad din Hustru passe paa!

Saa langt er den stolte Mor alt kommet ned ved Jagos onde Kunster!

Saa spiller Tilfældet Jago Tørklædet i Hænde — dette i Jagos Haand saa frygtelige „Bevis“ for Desdemonas Brøde. Jago er øjeblikkelig klar paa, hvilken umaadelig Række nye Lidelser — nye Nydelser — dette Tørklæde betegner, og han udbryder med en Henrykkelse, der minder om Kattens uvilkaarlige Slag med Halen, naar den føler sig sikker paa sit Bytte:

Nu skal ej Valmu, ej Alrunesaft
ej nogen Sovedrik i Verden vide
dig mere dysse i saa sød en Søvn,
som den, du sov igaar!

Grusomheden taler her ud af hvert Ord; nu er den Jago fuldt bevidst og i den følgende Scene tumler han sig i den i vild Vellyst. Tørklædet, det afgørende Bevis, holder han foreløbig tilbage: det bedste gemmer man som bekendt tilsidst. Først har han en Stunds kostelige Spas ved at lade, som om han grunder over, hvorledes man vel egentlig skal kunne bevise Cassios og Desdemonas Forhold til hinanden saaledes, at ingen Tvivl er mulig — og faar derved Lejlighed til at vælte sig i en Række Kynismer, der hver for sig er glødende Bly paa Othellos Hjærte:

Forvisses

var det, I vilde.

OTHELLO.

Vilde? Nej, jeg vil.

JAGO.

Og kan; men dog — hvordan forvisses, Herre?
vil I som Tilsynsmand staa hos og se,
hvordan han favner hende?

OTHELLO.

Død og Helved!

JAGO.

Det var vel ogsaa svært at faa dem til
et saadant Optrin. Rent bansatte var de
om de for andres Øjne redte Lejet
end deres egne! Men hvad da? Hvorledes?

Og i det følgende udmaler han dette yderligere. — I ganske samme Aand er Fortællingen om Cassio's Drøm — og saa til Slut, ganske som henkastet — Tørklædet!

Da har han bragt Othello derhen, hvor hans bevidste og ubevidste Attraa vilde bringe ham.

Nu ser jeg — det er sandt!

udbryder Othello i en Fortvivlelse, der knap mægter Ordets Brug, og som strax suppleres med Vildskaben, Naturmenneskets skrækkelige Vrede, som Jago saa længe har ventet paa:

Op sorte Hævn, op fra din mørke Hule,
Vig fra din Hjærtetrone, Kærlighed,
og ræk din Krone til Voldsherren, Had.

Uhyret er vaagnet og raaber sit forfærdelige:

Blod — Jago — Blod!

Fra det Øjeblik, Jago har faaet denne Brand tændt, beherskes han af en Frygt: Frygten for, at Branden skal slukkes, at Othello, hvis bløde Sind Jago kender, skal slaa om — at Kærligheden til Desdemona atter skal vinde Over-

haand — thi nu er det hendes Lidelse, Jagos Attraa gælder; nu er den naaet op over Bevidsthedens Tærskel, hvorunder den hele Tiden har dvælet. Derfor er hans Svar paa Morens vilde Udbrud strax:

O vær dog blot taalmodig;
det kunde hænde, at I skifted Sind;

derfor gør han sig til Medsværger i Morens højtidelige Ed om at ville hævne sig; derfor bønfalder han Moren om „at lade hende leve“ — altsammen for at gøre enhver Tilbagetræden umulig og Desdemonas Mord sikkert.

Derfor dynger han endelig Bevis paa Bevis. Hvor han fortæller Moren Løgnen om Cassios Tilstaaelse af sit Forhold til Desdemona, viser hans komplette Følelsesløshed overfor Morens forfærdelige Lidelser, at han nu har løbet Linen ud paa den Kant — de volder ham ingen Glæde mere; det er Desdemona, han nu har i sine Tanker:

Gør kun din Virkning, Gift, gør kun din Virkning;
saaledes fanges en troskyldig Daare,
og mangelen kysk og ærlig Kvinde faar
saaledes uden Skyld sit Rygte skændet. —

Næppe er Moren vaagnet af sit epileptiske Anfald, før han afstiver hans Vildskab mod Desdemona yderligere ved — nu ogsaa overfor Othello — at trække hende ned i Sumpen. Hvorfor skulde Du være bedre stillet end saa mangfoldige andre? Hvorfor skulde hun staa højere end saa uendelig mange andre:

I Millionvis
der gives Mænd, der ligge hver en Nat
i Senge, som er Allemand tilfals.
— — — Det er Helveds Spas

og Djævlens bedste Løjer, naar en Mand
en Skøge kysser i sin trygge Seng
og tror, at hun er kysk.

Og nu vover han det direkte Angreb mod Desdemona selv.

Nej, giv mig Vished,
og ved jeg, hvad hun er, saa ved jeg og,
hvad Følgen er.

Derpaa følger saa endelig den sidste Trumf: Jagos Samtale med Cassio og Bianca.

Man lægge nu Mærke til den derpaa følgende Samtale mellem Jago og Othello. Jago staar ved Maalet: Morens Fortvivlelse, Vrede og Vildskab er nu saa grænseløs, at Udfaldet er utvivlsomt. Jagos Lidenskab er derfor paa Kogepunktet: hver af hans Sætninger er ligesom aandeløse — korte og afstumpede som hvæsende Aandedrag — og hver af dem er samtidig som et Slag, bestemt til at gøre Moren endnu vildere, Desdemonas Skæbne endnu sikrere, endnu frygteligere.

Og sluttelig, da Othello ikke længere spørger, om hun skal dø, men blot om, hvorledes, — og foreslaar Gift, for ikke at komme til at lægge Haand paa hendes skønne Legeme — da svarer Jago: Kvæl hende — kvæl hende — i hendes Seng!

Tydligere kan det vel vanskeligere udtrykkes, naar det ikke skal siges med rene Ord, hvad det er for Følelser, der behersker Jagos Sind.

Og dog forstaar han endnu i dette skrækkelige Øjeblik at bevare Skinnet af den retfærdig oprørte Ven, idet han strax som Forklaring føjer til: Den samme Seng, som

hun har skændet! — en Tanke, som Moren strax føler sig grebet af, idet han udraaber: Godt, Godt — der er Retfærdighed deri!

Jago har gjort sit Mesterstykke. —

Vi har fulgt Jagos Motiver ind efter og set, fra hvilket Dyb af Gru, hans Forbrydelse udgaar. Det staar endnu tilbage for at gøre Billedet fuldstændigt at se Forbrydelsen ligesom i Bredden — se, hvor stor den er i sine Virkninger, se, hvad den i Virkeligheden betyder. Vi maa da særlig tænke paa, hvad det er, han gør overfor Othello.

Hvad er det, der gør en Othello saa stor og ophøjet? Hvad er det, der i dybere Forstand gør ham til den fremragende Feltherre, Statens Værn, Helten uden Frygt og Dadel, den opofrende Ægtefælle, den fuldtro Ven? Det er, med ét Ord, den *Tillid*, han har til andre, og den Tillid, andre derfor kan have til ham. Naar Jago spotende kalder ham

en frimodig, aaben Sjæl,
der anser alle Folk for ærlige,
naar blot de synes saa —

saa er det kun i Jagos Mund, at det er en Spot. Othello er tillidsfuld, ikke af Overfladiskhed og Kortsynethed men fordi det er Grundbetingelsen for alt, hvad han er, alt, hvad han har opnaaet, alt, hvad han har udrettet, og alt, hvad han endnu skal udrette.

Og hvad er det for en Grundpille, der bærer hele det menneskelige Samfund? Hvad har betinget dets Opstaaen og Fremgang fra de faa til de mange, hvorpaa beror al menneskelig Frihed, hvad er Forudsætningen for al Sik-

kerhed, Omsætning, Samkvem, det menneskelige Fremskridt paa alle Omraader? Hvorpaa beror til Slut alt, hvad vi med Rette kalder Kultur?

Paa den gensidige — stundom skuffede, men dog altid paany genoprettede — til Slut alt og alle omfattende Tillid.

Derfor er ogsaa Forbrydelsens inderste Kærne: Tillidsbruddet. I alle ægte Forbrydelser, hvad Navn de end bærer, finder vi det paa Bunden — hos alle de Forbrydere, vi her har skildret, er det det, der kendetegner deres Gærning. Svig Tilliden ti Gange — den vil dog genoprettes, som Strømmen bliver ved at flyde, hvor ofte dens Løb end plumres. Men dræb Tillidsevnen, Tillidsmuligheden hos Menneskene, og ethvert menneskeligt Samfund er umuliggjort: Strømmens Kilde er afbrudt, og Ufrugtbarheden vil brede sig overalt, hvor der før herskede velsignelsesrig Virksomhed.

Det er den Forbrydelse, Jago begaar mod Othello — derfor begaar han mod ham den største Forbrydelse, der kan udøves. Sæt Menneskeheden i Othellos Sted, og Jago bliver Verdens største Forbryder.

Ingen undgaar i sit Liv at blive sveget: heller ikke en Othello undgaar det. Men selv om vi sviges af dem, vi tror bedst, saa kommer vi dog over det. Hvad der derimod er det uudholdeligste af alt, det er at tro sig sveget, være overbevist derom, og det af den, hvis hele Færd og Væsen er den diametrale Modsætning til al Svig — af den, som sviger og ikke med Skam tilstaar — heller ikke frækt nægter — men som for hver Dag og hver Time er selve Svigens Ophævelse, Tilintetgørelse, Umuliggørelse — og dog sviger.

Der bliver en Afgrund saa svimlende mellem det, der er, og det, der synes at være, at Tanken ikke kan bygge Bro der imellem. Naar alt det, der er, synes at raabe: Dette kan ikke være Svig, dette maa være Sandhed — medens samtidig alt det, der vides, hvisker: Men det er Svig — altsammen — saa kan jo intet tros mere, saa brister al Sammenhæng i Livet, ja Livet selv er en Utaalelighed. Det Menneske, hvem den Skæbne engang er overgaaet, han nærer aldrig Tillid mere — hos ham er Tillidsevnen dræbt.

Og det er just Othellos Skæbne. Desdemonas Falskhed — den han tror paa og maa tro paa saa fast, som han før har troet paa hendes Uskyld — den driver ham ikke til den gruelige Gerning af blot og bar Skinsyge*). Det er selve den i sit dybeste krænkede Menneskehed, der i hans Bryst rejser sig til Oprør mod den forfærdelige Uret, den har lidt.

Er hun falsk,
O saa fornærmer Himlen jo sig selv —
Jeg vil ej tro det —

siger han — men han maa tro det: Jagos Bevisrække levner ham ingen Mulighed for at undslippe. Derfor er ogsaa hans Sjæl myrdet, hans Livssaga forbi, alt er ude for ham, og han udbryder:

Og nu Farvel Tilfredshed, Sjælens Ro,
Farvel, du Hjelmuskvrimmel, stolte Krig,
som gør Ærgerrighed til Dyd, Farvel!
Farvel min vrinske Hingst, Trompetens Skingren,
Larmtrommens Kampraab, Pilens skarpe Hvin,

*) se ogsaa Brandes a. S. p. 520.

det kongelige Banner, Krigens Glans
og Pomp og Pragt og stolte Skuespil

— — —
Farvel! Othellos Krigerfærd er endt!

Men hun, det ud over alle Grænser skændige Væsen,
som har dræbt alt i ham — skal hun leve og gaa om
som et Helgenbillede over selve Løggen? Nej

Dø maa hun, ellers vil hun svige flere. —

Og han kalder Gud selv, som Desdemona saa grovelig
har krænket ved at dræbe Guddomsgnisten i ham selv,
til Vidne paa, at den Straf, han maa fuldbyrde over hende,
er retfærdig.

I den skrækkelige Dødsscene har Othello kun én Tanke,
kun én Frygt: Desdemona kunde endnu besnære ham,
berøve ham det eneste, han endnu har Tro paa, at han
ingen kan tro — det eneste, han har Tillid til, at endog
hun er ingen Tillid værd. Derfor udraaber han:

Om du hver enkelt Del med Ed benægted,
den rokkede dog ej den faste Vished,
som nu jeg stønner under.

Hun, hvis blotte Ord maa synes en Sandhed, saa ren
som Himlen selv, hun kan nu ikke ved de dyreste Eder
rokke ham et Fjed: Tillidsevnen i ham er dræbt.

Hvorledes afsløres han saa til Slut, den Usling, hvis
eget himmelraabende Tillidsbrud har voldt saa stort et
Fald?

Der ligger en dyb Visdom i dette, at den, som knuser

ham, er hans egen Hustru. Paa dette ene Punkt har *Kulturdræberen* Jago villet være *kulturel*, Samfundsødelæggeren Jago villet grundlægge et Samfund; paa dette ene Punkt har Jago været inkonsekvent mod sig selv, og denne ene Inkonsekvens er det, som river Masken af Jago, som han synes, og viser Jago, som han er.

Læs den Scene, hvori Othello efter Mordet søger at forklare Emilie sin Gerning. Tre Gange udraaber hun ved Othellos Beretning om, hvad Jago har set, hvad Jago har vidst, hvad Jago har sagt, det ene Ord: *Min Mand*. Man ser, hvorledes Afgrunden aabner sig for hendes Fødder: *min Mand*, ved hvis Side jeg har levet i Aarevis, som jeg mente at kende ud og ind, Jago, som trods alle Fejl dog var den ærlige, djærve Jago — han har gjort dette? Er dette muligt?

Ja det er netop muligt. Det er kun i Folketroen, at Uhyret gaar rundt med Klør og Horn i Panden, saa enhver kan kende ham. I det virkelige Liv optræder han mere civiliseret. Større er ikke Forskellen mellem den Jago, som alle kender, og den Jago, som hidtil ingen har kendt. Sæt den hemmelige Drivkraft i Gang, og Giften, Løgneren, Forbrydelsen svulmer over alle Bredder. Stil den i Ro, og selv en Jago kan gaa Livet igennem som en brav Mand, i Verdens som i sine nærmestes Øjne.

Men afsløres han saa endelig for hende, der staar ham nærmere end nogen anden, da fyldes ogsaa hendes Sind med den dybeste Rædsel og Væmmelse, fordi hun — og maaske hun alene i hele Verden — forstaar at se Bindeleddet mellem den Jago, som syntes, og den Jago, som er: det vilde Dyr i ham, som altid skjult har været der, men

som nu er brudt ud og har tilintetgjort Verden. Og hun raaber:

En Skurkestreg — en Skurkestreg — jeg tænker
derpaa — jeg tænker — jo jeg er paa Sporet —
o Skurkestreg, jeg anede det nok —
jeg dræber mig af Sorg — o Skurkestreg.

Og da, naar han først er aabenbaret, da kaster den krænkede Menneskehed sig over ham — alle dem, han — bagfra — har saaret og villet myrde! En Jago saarer altid bagfra, ikke alene fordi han er fejj, men fordi alt det, som har Værdi i Menneskeheden overhovedet kun kan rammes bagfra. Vover Tilintetgørelsen sig frem med aaben Pande mod alle Samfundets dyrekøbte Skatte, da knuses den strax. Det ved en Jago godt og han saarer bagfra, fordi det er ham vigtigere at tilintetgøre end at synes modig. Længe gaar det godt — men ét uheldigt Stød, og Menneskeheden vender sig imod ham, de staar Ansigt til Ansigt — og hans Skæbne er besejlet.

Dette maa da være vor Trøst. Jo hurtigere vi opdager Forbryderen, desto ufarligere er han. Jo bedre vi kender ham, desto lettere opdager vi ham. Fra Brutus til Jago, fra den, der vilde alles Vel, til den, der vilde alles Fordærv, er vi passerede gennem en Række af Forbrydelsens Skabninger, illustrerede af Shakespeares udødelige Geni. Og hvad er vort Resultat? Er Forbryderne væsensforskellige fra alle andre? Eller maa vi ikke snarere overfor dem alle erkende Sandheden af Hamlets Ord:

Et Gran af ondt
fordærver let den hele, ædle Masse
til Lighed med sig selv.

At vogte paa disse Gran, det bliver da Opgaven, naar
vi vil undgaa Forbryderen — Forbryderen omkring os
og Forbryderen i os selv.

GYLDENDALSKE BOGHANDEL · NORDISK FORLAG

SHAKESPEARES

SONETTER

Oversatte af ADOLF HANSEN

2 Kr. 25 Øre.

SHAKESPEARE

KONG HENRIK IV · KØBMANDEN I VENEDIG ·
HAMLET

Ved NIELS MØLLER

Med Illustrationer.

1 Kr., indb. 1 Kr. 80 Øre.

GEORG BRANDES

WILLIAM SHAKESPEARE

Tre Bind. 18 Kr.

THEODOR BIERFREUND

SHAKESPEARE OG HANS KUNST

2 Kr.

